د مجلو او جرائدو څخه

د مرحوم الفت صاحب څيني

مضامين او ليکنې

Ketabton.com

جرمني ۲۰۱۱ ميلادي کال

www.ulfat.de

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان ..... مخ

ستاشان 1
له مدرسې نه اېستل 1
انسان څه غواړي؟ 2
کارونه 4
وده اوتکامل 5
ماشومان 6
ریاکاران 7
دشپنو کېږدۍ 9
دقضاوت شعور 10
بختوره 11
ځان ساتل 12
کتوری 13
دشاعر مقام 14
څنګه ژوند کوو؟؟ 16
کورنۍ 18
فکرونه هم تغیرمومي 20
شاعرانه خیال 21
تیاره او رڼا 22
بله دنیا 23
دبشریت قافله اومنزل مقصود 23
دمحبت لېوال 24
پوهه او معرفت 26
د زړه پوښتنې 28
د ژوندانه روح 29
دمشرانو عشق 30
سترقوت 32
له کارسره علاقه 34
دپوهې غرور 36
عقل، قانون غرایز 37
اجتماعي نظام 40
د ځان مینه 42
دخان ناظر 45

(c) ketabton.com: The Digital Library

کميت پيژندنه.. 46
اداري سياست 47
اشتباه.. 48
خان اوبڼای.. 49
فکر او کار.. 51
وطن.. 51
ملت 52
حقيقي غل.. 53
بنديوانه 54
ملي ناموس 55
پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی 55
څنګه حاکم ؟ رښتيا وايم.. 57

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ستاشان

که زه ښه وکړم ته راسره ښه کوې که بدو کړم دبدوسز را کوې.
که ستا مینه زما په زړه کښې پیداشي په محبت راته ګورې.
که زه بې مینې شم ستا مهرباني کمېږي.
ستا د رحمت بارانونه په ما باندې هغه وخت ورېږي چې زما په زړه کښې رحم وي.
زه چې هر څه وکړم ته هماغسې راسره کوې.
که څوک په عذاب کړم په عذابوې مې، که ستا په امراو ستاپه نامه چاته څه ورکړم په عوض کښې ډېر څه راکوې.
زما نیک بختي او بد بختي زما په عمل اړه لري او جنت یا دوزخ ته تګ زما د ښه عمل او بد عمل نتیجه ده.
زموږ عقل اوفکر همدغه دی موږ چې تاته پخپله آئینه کښې وګورو ستا په باب دغه راز فکر کوو. که موږ ځانته ونه ګورو ستالوی شان ته وګورو ته زموږ له خیا ل اوفکر نه ډېر لوی یې اوستا لویي موږ پوره نه شولیدی.
ستا ذات او ستا شان زموږ له عقل اوفکرنه ډېراو چت دی.موږ چې د ځان غوندې خلکو لپاره کالي نیسو او هغه دسرپه سترګونه وینو یا لنډوي یا اوږده. ستا کارونه زموږ په خیا ل او فکرکښې نه راځي او بس همدومره پوهېږو چې ته مونږ غوندې نه یې. موږ ډېر واړه او کوچني یو او ته ډېرلوی یې چې په فهم اوقیاس کښې نه ځایېږې.
دا زموږ کاردی چې دښو په مقابل کښې ښه وکړو او دبدو په مقابل کښې بد، که موږ څوک وو هو حاکمان موږ وهي. که موږ د ځمکې په لمن کښې غنم وشیندو او او به ورکړو ډېرغنم راکوي او زموږ آب و دانه ځمکه بې عوضه نه پرېږدي.
که د یوه نیالګي پالنه اوروزنه وکړو ډېر ه خوږه میوه او یخ سیوری راکوي. که سوداګرته پیسې ولېږو څه چې وغواړو راکوي یې.که له یوه ماشوم سره مینه وکړو له موږ سره مینه کوي. ستاشان له مخلوق نه اوچت دی. ستا اراده زموږ دارادې تابع نه ده.
ستاکړه زموږ له کړو، نه پیداکېږي.
ستا محبت زموږله محبت نه وروسته نه دی (۱)

له مدرسې نه ایستل

استاد وویل: ځا ن وړوکی وګڼه او د لویوالی خیا ل له سره لرې کړه!
شاګرد حیران غوندې شو اوپه ډېر احترام یې وویل که سړی ځان صغیروګڼي او روژه وخوري، څوک به یې نه ملامتوي؟ ایا د حقیقت په مخ پرده اچول څه بد کارنه دی؟
استاد: ته زما په مقصد پوه نه شوې، زه وایم لویي ښه نه ده.
ځانته په حقارت کتل ښه کاردی، سړی باید خپل ځان له هرچانه ټیټ اوښکته وګڼي، که غواړې چې په رښتیا لوی سړی شې په ماناکښې ځان وړوکی وګڼه اوپه لوی نظر ځانته مه ګوره!

---

(۱) کابل مجله . ۱۳۳۲ کا ل،۸ ګڼه دپښتې دویم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاګرد: داځنګه کیدای شي چې سړی یو ځل پوه شي چې لوی یم او بیا پخپل نظرکښې ځان کوچنی ماشوم کړي. که دا کار ممکن وي او په ریښتیا یوه لوی سړي ته ځان وړوکی اوحقیر ښکاره شي نو بیا هیڅ کله نه شي لویېدای.
هغه چې ځانته په درانه نظرنه ګوري، په سپکو کارونو نه شرمېږي او لوی لوی کارونه نه شي کولی. سړی باید ځان لوی وګڼې اولوی مسولیت قبو ل کړی. شاګردته استاد یو څه وویل او عصر وزمانې بل سبق ورکاوه. استادپه تنګ شواو خپل شاګرد بې دشیطان په نامه له مدرسې نه وایست. (۱)

انسان څه غواړي؟

کوم انسان او څنګه انسان؟ دپوښتنې سړی باید معلوم شي چې څوک دی او څه شي ته زیات احتیاج لري. که موږ دا پوښتنه له کوم ړانده وکړو خبره د مخه فیصله ده چې ړوند له خدایه څه غواړي دوه سترګې، همدارنګه یوتږی په اوبوپسې هڅه کوي، رنځور وایي روغ صورت پا چایي ده او دصحت خاوندان نور نور څه غواړي.
دا پوښتنه ډیرې ډډې او اړخونه لري، تاسې هیڅکله داګمان مه کوئ چې لیکونکی دکوم مریض تپوس کوي یاله کوم وږي تږي سره ګړیږي.
داسوا ل له دغسې ضروري اوبد یعي حوایجو نه هغه خوا ځای لري او دعشق په لیونیو پورې هم څه ارتباط نه لري ځکه چې د هغوئ لیلی معلومه ده او پو هیږو چې دګلزار بلبلې، سره ګلونه، پتګان او بلې ډیوې غواړي.
داپوښتنه له هغو کسانو څخه ده چې په تن پټ او په نس ماړه دي، دعقل اوبصیرت دعوئ کوي او په انساني مطالبو کښې لږه ډیره مطالعه لري. یا په ملایي تعبیر له ماکولاتونه معقولاتوته رسېدلي دي، مګر دلته هم ښایي چې ټو ل یو راز جواب رانه کړي یوبه وایي زه د ملت او وطن سعادت غواړم. بل به خبره د بشر خیر خواهي ته رسوي او له عصري ریاکارۍ نه به کار اخلي دغه راز غټې دعوې هرڅوک په ریښتیا نشي کولی او په دنیاکښې ډیرلږ خلک دي چې دغه راز عالي شعوربه لري، نوددې لپاره چې ددغسې لویو دعوو مخه ونیول شي یوټکی په خپله پوښتنه کښې زیاتوو او وایو.
ته د خپل ځان لپاره څه غواړې؟ ډیرې پسې؟ که نوم او شهرت، عزت او اعتبار ته ډیر احتیاج لرې؟ که له دې حده تیر شوی یې او غواړې چې دعالم له شور وشره ځان لیرې کړې او دعلم او معرفت په دنیاکښې د حقیقت رڼا ولټوې هغه خوند چې دنیا داریې په جاه و جلال، زینت او ارایش خوړو او خوندورو شیانو کښې پیداکړی؟
ریښتیا ووایه! چې ته څوک یې او څه غواړې؟ دا وروستۍ دعوه هر څوک نه شي کولی او هر سړی دغسې نه شي کیدای. له ډیرو ډوډۍ غړیو او وچو ماد یونو څخه اورو(تواضع کم کن و درمبلغ افزای) ځینې نورلا وایي (مرانان ده کفش برسربزن) همدغه راز اشخاص دي چې په دنیاکښې عمومیت اوا کثریت لري یا په بل عبارت وطنونه ترې ډک دي په هرځای او هره طبقه کښې چې ګورو په همدغه شي پسې هڅه کیږي او دټولو کوښښونو غایه همدغه شی دی، چې ما ل او دنیا یې بولي. که تاسې د هر چا زړه ته غوږ ورنږدې کړئ په ډیرو سینو کښې همدغه تپش لیدل کیږي او ډیر خلک چې په نیمه شپه کښې خدای ته زارۍ کوي همدغه څه ترېنه غواړي. هر زیارت لره چې ځي مراد یې همدغه شی وي او په بتخانه او حرم کې همدغه ورکه لټوي. څوک یې د دلبرو دصدقې لپاره غواړي اوڅوک یې اصلي معشوقه بولي. ډیرلږ کسان دي چې دما ل او دنیا په سیوري کښې نوم او شهرت، عزت او اعتباره هم لټوي او دچا ګواښوته سرونه نه نیسي یعنې دنورو تواضع اوپیسې دواړه غواړي اوپه یوه کمبوت هم نه راضي کیږي او دا راز خلک دخپل ځان له تش مادیت نه پورته ګڼي او په یوازې پیسونه خوشحالیږي. مګرله پیسوهم زړه نه شي صبرولی اوپه تش نوم نه غولیږي دوئ وایي:

هغه نه یم چې په ما ل به افتخار کړم

یادتش نامه لپاره به هر کارکړم

دوئ ما ل او دولت د راحت اواسایش، عیش وعشرت لپاره غواړي او دافتخار لپاره یې نورو څیزونو ته زړه کیږي.

---

(۱) کابل مجله، ۳۳۴ ۱کا ل ۲ ګڼه دپښتی (۳) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هغه خلک دي چې په دنیاکښې دوه برخې غواړی یعنې له شلو زامنو سره دنجلۍ میرمن هوس هم لري. دوئ په ظاهره وايي(آدمی فربه شودازرا ه ګوش) مګر دنوش فکر هم تل ورسره وي او ثنا وصفت سره ما ل او دولت ګډ او مخلوط غواړي، همدغه راز خلک په دنیا کښې اکثراً کامیاب وي او دمهارت خاوندان بلل کیږي. ددوئ شاوخوا ډېر خلک را ټولیږي اوله هر چاسره سر خوځوي، ددوئ په مجلس کښې خواږه اوتروه شیان، کتاب او کباب داخرت فکرونه او دنیا نعمتونه هرڅه وي او هرډول خلک ورته راځي، دداسې کسانو مستخدمین زښت ډېروي، مګرهغوئ په ځان نه پوهیږي اونه وي خبرچې مونږ څومره خدمت کوو او له څه راز تسخیر لاندې راغلي یو. همدغه طبقه ده چې دجهان ګډې وډې ښه اوبد ددوئ لاس کښې دي اوڅه چې غواړي هغه کوي. همدوئ دنورخلکو ولیان او وصیان وي او ددنیا ظاهري متصرفین ورته ویلی شو.

له دې کسانو نه چې تېرشو او سترګې وغړوو چې له دې دوه صنفونه هغه خوا هم څوک شته چې دریم صنف وباله شي که یه؟ نو ډېر لږ او بېخې لږ کسان وینو چې هغه له دې سطحې نه ډېر پورته دي، مګر له عمومي نظره لویدلي او هرڅوک پې نهویني. دا راز خلک هماغه کسان دي چې یو ه علمي فکرکښې ډوب تللي او نور هر څه یې هېر کړي دي. په ظاهره په دې نړۍ کښې اوسیږي، مګر شپې ورځې یې په بل عالم کښې تیریږي. په هغو شیانو چې مونږ خوشحالیږو، یاخپه کیږو دوئ نه خبریږي اوڅه چې نورخلک یې ا رزو لري دوئ یې نه غواړي. دغه راز فلسفیانه یاشاعرانه مزاج چې په چاکښې پیداشي هغه بیاله دې عالمه د شوق و ذوق په لحاظ بېلیږي. هغه ددې عالم په بدبختیو او غمونو ژاړي مګر دخپلو اوښکو اجرله دوئ نه نه غواړي. د هغه ټول کوښښ دپوهېدلو لپاره وي او پوهه پخپله یو داسې حقیقت ګڼي چې نور ټول خواهشات او لذتونه مغلوبوي. څوک چې دغه ذوق او دا تصور رښتیا پیداکړي هغه بیا په دنیا کښې بل هېڅ شی د لوړوالي او ټیټوالي معیارنه ګڼي. دغه بډایي یا دنیوي غزتونه او عبارات چې نور ورته دتعظیم سرونه ټیټوي دده په نظر کښې هېڅ قدراو قیمت نه لري او نه په دغسې شیانو کښې له چاسره رقابت اوحسادت پیدا کوي. دا راز کسان هېڅکله خپله پوهه او معرفت چې دلوی خدای یوه لویه عطیه ده او له قرآني هدایاتونه رڼا اخلي ددنیا په قلیله متاع او لږو پیسونه خرڅوي، ځکه چې له دغسې زیانمن تجارت څخه خدای هم انسان منع کړی دی. علم اوپوهه دانسان هغه شوق دی چې خرڅول یې لوی عیت دی. هغه کسان چې دې تجارت ته زړه ښه کوي او خپله بینایي خرڅوي ړانده دي او دبینایي په قدرنه پوهیږي. یو پتنګ هېڅکله یوه بله ډیوه ددنیا په ما ل نه پلوري ځکه چې په ده توره شپه راځي او په تورتم کې ژوند نه شي کولی او هېڅ وخت هغه کیف ددنیا په سروګلو کښې نه شي پیداکولی.

اوس ډېر کسان په دې عقیده دي چې دانسان اصلي اوحقیقي فایده ما ل دی اوځینې نور ورسره جاه وجلال هم ملګری کوي، دوئ وايي نورټول شیان دهمدغې غایې پټ او ښکاره وسایل دي چې دهمدغه مقصد لپاره انسان استخداموي.

څوک چې دا وايي ښايي چې هغه به خپلې آئني ته ګوري او دعامو وګړو په روش اوخوی او مزاج باندې به استناد کوي.

نو راشئ چې دانسان په فطرت او طبیعت کښې مطالعه پیل کړو او وګورو چې انسان څوک دی او څه غواړي؟ داخو څرګنده ده چې دما ل حب او دتملک مینه دده په غرایزو کښې داخله ده، په خپل ژوند اوحیات کښې دغه شي ته احتیاج اوضرورت لري. دی هېڅکله داسې نه شي کولی چې په تشو نندارو یا تصوراتو شپې ورځې تېرې کړي او له نغري نه یې هېڅ دود پورته نه شي. مګر له دې حقیقت نه هم انکار نه شو کولی چې دده په غم او خوشحالي، سعادت اوشقاوت کښې نور شیونه قوي تاثیرلري او یوازې مال دی نه شي قانع کولی. د نورو ملتو حا ل احوال یوې خواته پرېږدئ یوازې دپښتنو ژوندون تحلیل کړئ چې دوئ د دنیا ما ل ته په څه نظرګوري اوڅه راز تعبیرات ورځنې کوي. زه دلته یوازې دخوشحا ل خټک یا حمید اونورو پښتنو شاعرانو په بیتونو استناد نه کوم چې هغوئ ما ل اوسرله پښتني پټ څخه قربانوی او یوه معنوي حقیقت ته قایلیږي بلکې هغه پښتانه رانسیم چې په دنیا پسې شپه او ورځ سرګردانه دي، په هلوځلو او ډېرو خواریو یې لاس ته راولي، مګر د ننګ وغیرت په ځای کښې دخپل عمرټوله خواري بربادوي اوهېڅ ورته نه پاته کیږي، نو لږ څه ښار اوبازار ته و اوزئ او دملت په طبیعت کښې ننوزئ یوازې ددوئ ددنیا سرګرداني په نظرکښې مه نیسئ بلکې دسرښندلو اوما ل قربانو لوپه وخت کښې یې وګورئ چې دوئ څه غواړي اوڅه کوي؟ یوه وړه طعنه یایو شاباس اوافرین په دوئ څومره اثرلري اوڅه راز ایثار اوقربانۍ ته یې حاضروي.

نو داکثریت او عمومیت په لحاظ هم ویلی شوچې خلکوپه ما ل اودنیا ایمان نه دی راوړی اواصلي غایه نه ده. ډېرخلک شته چې له خوارۍ ژرنده ساتي اوله کبره مزنه اخلي. ما ل اودنیا دلاس خیرې او دهندو ږیره بولي، دپښتون او پښتونولۍ په مفهوم کښې نور شیونه داخل ګڼي او هغه بډایان چې یوازې پیسې لري په نورو نومو یادوي، دانسان شرف او اهمیت په نورو حقایقو پېژني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوشتمن سړی مجبوريږي چې دما ل په قرباني، خپل ځان هغې اصلي غايې ته ورسوي. دغسې چې يومسلمان په خپل مخکې يوه قبله اوکعبه لري چې دما ل په زاد وراحله ځان رسوي اوهغه دخپل سير اوسفر غايه ګڼي هرملت پخپله ذهني او معنوي دنياکښې هم يوه لوړ غايه لري چې دما ل توښه ورته ضرور ابسي او دما ل پيداکولو علت و غايې ګڼل کيږي. په ډيرو ممالکو اوملتو کښې ګورو چې ډيرکسان خپل لوړ منصبونه او لوړ مراتب پريږدي مګرخپله يوه نظريه او مفکوره چې ښايي هيڅ مادي منافع به پکې نه وي نه پريږدي.

وروسته تردغسې ډيروفکرو چې په انساني نړۍ کښې يې کوو او مختلف طبقات په نظر کښې نيسو يعنې له زيد و عمر نه تيريږو او بشري مفهوم ته ګورو حيرانيږو چې انسان څه غواړي او څه غايه لري؟ که په يوه ملت کښې دغه غايه درک شي او ديوې عميقې مطالعې په اثرکښې دغه نفسي اوروحي راز او سر ښه تعين شي نو د هغه ملت په نهضت او ويښو لو کښې ښه کارو ځنې اخيستل کيږي او همدغه راز نبض پيژندل ديوه ملت دپوهانو او رهبرانو اصلي وظيفه ده چې په اجتماعي حيات کښې خورا ډيردخل اوتاثير لري. څوک چې ديوه ملت شايق کيږي هغه بايد په دې پوه شي چې دغه ملت څه غواړي؟ او له همدې پوهې استفاده وکړي.(۱)

کارونه

ځينې کلمات شته چې که سړی ورځنې په نورو کلماتو تعبيرکوي او حقيقت يې لټوي معنايې ګرانيږي او داسې مثا ل لري لکه چې سړی دلاس غوټه په خوله خلاصوي ياله رڼا نه تيارې ته ځي، داځکه چې دبشر پوهه اومعرفت بې دالفاظو دزده کړې څه بل شی نه دی نو که انسان په الفاظو اوکلماتو قانع نه شي يو اسانه او عام فهمه مفهوم هم مشکليږي او دهغو کلماتو تعبير چې لوی او واړه، پوه او ناپوه يې په ورځ کښې له سلو ځلو نه زيات وايي هم څه اسانه کارنه دی.

کارهم له همدغسې کلماتو څخه يوه کلمه ده چې که تعبيريې په فعل اوعمل سره وکړو په لوی لاس يې معنا پټوو او دبني اسرائيلو غوا ورځنې جوړيږي.

که ووايو کار دغړو او لاس وپښو حرکت دی نويو ګوځنډ وهلی سړی خوشپه او ورځ په حرکت کښې وي مګر څوک يې کاريګر نه بولي. ډيرخلک دي چې خوشحا ل ګرځيدل کار نه ګڼي او خبرې هم دکار جانب مقابل ګڼي، مګر ځينې کسان يوه ځای ته څه خبرې وړي او وايي هلته کارلرم. يوسړی ځای په ځای ولاړوي او ديو شي حفاظت او مراقبت کوي مګر دغه دريدل اوکتل که څه هم هيڅ حرکت به پکې رانه شي کارباله شي.

که ووايود انسان هغه عمل او حرکت دی چې ديوې فايدې لپاره وي دلته له کارنه دفايدې پيژندل ګرانيږي او ډيربې فايدې کارونه چې خلک کاربولې دکار له تعريفه اوزي.

که کار ته په لغوي او صرفي عينکو وګورو، نوځينې صرفي او ګرامري افعا ل دکرکارد فعل په معناوي، شته چې دانسان قصد او اراده په کښې هيڅ دخل نه لري لکه لوېدل، رنځوريدل، مړه کېدل چې څوک يې په کار کښې نه حسابوي بلکې ځينې افعا ل لا بيخي په انسان پورې هيڅ ربط او تعلق نه لري، لکه د کاڼو ماتيدل د پاڼو رژيدل، دبوټو لوييدل اوداسې نور.

که ځينې فکري او دماغي کارونه په نظرکښې ونيسو نوبيا مجبوريږو چې تصورته هم کار ووايو اوپه يوخيالي وجود ورته قابل شو، چې دحادثې او واقعې له دايرې نه هم کار خارج وبولو.

دالغوي بحث او تحقيق به په همدغه ځای پريږدو او کارته به داجتماعي مفاد او مصلحت په سترګه وګورو چې کارڅه شی دی؟ داچې خلک وايي فلانکی دکارسړی دی يا دملت، جامعې او مملکت لپاره ښه کار کوي څه معنا؟

په دې لحاظ نوکار يوبل راز مفهوم پيداکوي اوډير افعا ل لکه خوب وخندا، څښل او خوړل دکارله مفهومه اوزي اويوازې همدغه افعا ل پاتې کيږي چې په اجتماعي نظام کښې پوره دخل اواغيزه لري. که يوسړی يوې کوي، يوبل هم قلم را اخلي اخبارته مقاله ليکي هغه بل ناست وي داجتماعي چارو دبهبود دپاره فکرکوي هريو کارکوي اودکار سړي بلل کيږي.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کا ل، ۱ ګڼه، ۷ - ۱۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو! داتول کارونه دي، مگر دډېرو اهميت يوراز نه دی ځيني کارونه به وي چې خولې په کښې نه توپيږي، غړي به يکې ډېرنه سترې کېږي مگر قدر اوقيمت به يې ډېروي، دغسې دنیاکښې سره او سپين، جوار اوغنم، خرمهرې او نعلونه تفاوت لري دانسانانو کارونه هم جګ اوټيټ قيمتونه لري او ټولې چارې يوله بله برابرې نه دي.
هغه کارونه چې پوهه اوفکرپه کښې خرڅيږي له پنډونو چلولو او کاڼو ماتولو نه زيات اهميت لري، کوم کارچې هرڅوک يې کولی شي او هغه کارچې ډېره موده تعليم غواړي هيڅکله نه برابرېږي.
دکارونو دقيمت دپاره دوه اصلي معياره موجوددي، يوضرورت او احتياج بل دکار کوونکو ندرت او لږوالی. ضرورت او احتياج په يوه ملک کښې فرق کوي. کوم خلک چې له علم اومعنا سره بلد نه وي اشناشوي او عرفاني ذوق يې نه وي پيداکړی هغوئ علم و معرفت ته خپل ضرورت او احتياج پوره نه حس کوي او عرفاني رجا ل په کښې ډېر قدرنه شي پيداکولی. هغه جوامع چې د آرت وصنعت په قيمت نه وي پوه شوي هلته دنقيسو صنا يعو خاوندان له نورونه څه زيات امتياز نه لري.
په يوه محيط کښې چې هرڅوک په مادياتو افتخار کوي هلته دفضليت خاوندان حقير وي، ځکه چې احتياج ورته نه ليدل کېږی. که څه هم انسان په هروخت کښې ورته احتياج لري نو که دضرورت اواحتياج په ځای دضرورت او احتياج احساس او ليدل معيار کړو بهتره به وي ځکه چې بې احساسه احتياج هيڅ تاثير نه لري، په ځينو ځايوکښې چې خلک ديوه مکتب معلم ته خپل ضرورت او احتياج نه ويني او په دې نه پوهيږي چې علم او پوهې ته شديد ضرورت موجوددی هغوئ تعليم او ښوونه کوم قيمتي اومهم کارنه ګڼي او په اصلي کارونو کښې يې نه حسابوي.
سړی چې ديوه مملکت علمي، ادبي، اداري او علمي کارونه په نظرکښې ونيسي اود هر کار په قيمت او اهيمت کښې غور وکړي هغه پوهيږي چې په محيط کښې کوم ډول کارونه اصلي ګڼل کېږي او کوم فرعي دي. اداره مهمه ده که علم؟ ادب ډېرقدر لري که صنعت و حرفت.؟ نو په دغو چاروکښې چې هر کار مهم او قيمتي وي هلته اداري کارونه په نوروچارو فوقيت لري او اهيمت يې هم زيات وي، له همدې لامله هغه څوک چې په غرونو کښې د رمو اداره کوي له هغه چا نه زيات اهميت لري چې په کور کښې مېږې او رمې ساتي. په کوم محيط کښې چې خلک دکامل تهذيب اوصحيح تربيت خاوندان وي هلته ديوې قوي ارادې خاوند ته دومره احتياج نه وي لکه په غير مدني اقواموکښې وي. همدغه سبب دی چې په علمي دوايروکښې اداره خپل قيمت کموي او علمي اقتدارزيات اهميت پيداکوي.
همدغه شان په کومو هيوادونو کښې چې ادب په علم او احساس په تعقل غالب وي هلته ادب له علم نه زيات اهميت لري او ادبي رجا ل له علماؤ نه برکښيني، يعني لکه چې په يوه مکتب اومدرسه کښې ديوه عالم او معلم وينا قيمت لري په يوه باغ کښې دبلبلوناري قدر لري او د محل ومحيط په لحاظ کارونه لوړيږي اوټيټيږي، څومره چې په يوه سيندااو درياب کښې موجونه او طوفانونه زيات وي هغومره دکښتۍ اوکښتيبان اهميت زيات وي مګر په وچه ځمکه کښې ورته هغه قدرنه پاته کېږی. (١)

وده او تکامل

بابه جانه! هغه وخت چې زه نه وم ته وې، مګر دچاپلار اوبابا نه وې.
هو، ته هماغه وخت بابا او داداشوې چې موږ راغلو او ستا شا و خواراټول شوو، خلک وايي چې بې اولاده هم څوک پلار کيدای نه شي اونه څو ک يې لمسيانو بابا کېږي.
رښتيا چې په اجتماعي دنيا کښې يوازې توب هيڅ مانا نه لري او مشرهم کشرته زښت ډېر محتاج دی. هغه وخت چې تا کور او کډه، زامن اولمسيان نه درلودل ته دغه څوک نه وې چې نن يې، ته په هغه وخت کښې يوزړی وې، مګر نن سمسورباغ شوې او خوندورې خوږې ميوې لرې.

---

(١) د کا بل مجله ١٣٢٣ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اوس دبلبلو کور شوې او ستاپه ګلزار کښې دژوندانه شور او غوغا پيداشوه، مګر پخوا لکه يو مړجسد په خاورو کښې پروت خورا کوچنی وې.
څنګه چې پخوا له مانه ته پلار او بابا نه وې، دغسې دکوچنيتوب په وخت کښې ځلمی او د نطفه توب په وخت کښې ژوندی نه بلل کيدې.
که دغه څانګې اوشاخونه له تانه لرې شي، بيا هم تا ته څوک ونه نه وايي اوستا په حيات کښې هېڅ برګ وبارنه پاته کېږي. ته بيا دپسرلي له فضانه څه برخه نه لرې اونه دهوامرغان دغسې سرپرېکړو ونو ته راښکته کېږي. په رښتيا چې ستا ژوند په موږ باندې دی اوبې له موږ نه ژوند نه شې کولی لکه چې موږ بې له تانه خپله تازګي اوحيات نه شو ساتلی، که کله زه ستا د مهربانۍ شکر نه کوم او ځان بيل ګڼم دا به زما لويه نا پوهي وي ځکه چې زه له تا نه هېڅ بېلتون نه لرم او په هېڅ راز نه شم بېلېدلی.
ددې شينکې باغ ټولې ونې له همدغې ځمکې پيداشوي او په همدغه خاوروکښې وده کړيده مګرددې ځمکې ښايست او قدر هم په همدغو ونو پورې تړلی دی، که دغه نيالګي دلته نه وای روزل شوي دې وچو اوسپيرو خاورو به داقيمت نه درلود، نوددې ځمکې څه احسان په دې ونو نه شته، بلکې داځمکه له سوري لاندې ژوند کوي.
که کومه غټه ونه خپلو څانګو اوښاخونوته د ودې (نشوو نما) قوت ورکوي نو په خپله غټوالي اولويوالي کښې کوښښ کوي، هسې نه چې له کوم بل شي سره احسان کوي. دغه راز مرسته زړه هم له نورو غړو سره کوي مګر څه احسان نه باروي، دې ته بايد فياضي ونه وايو بلکې غځېدل او لوېېدل د تکامل يې بولي. دباغ خاوند په دې ښه پوهېږي چې دغه ونه دښورې په ځای سړې ته خوږې ميوې ورکوي ځکه ورته انبارونه راچلوی او تربيه يې کوي.(۱)

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومان زمونږ له څنګه نژدې په لوبو مشغول و.
کله به يو له بله په هسې خبره ونښتل، چيغې به جګې شوې، ژړا انګولا به وه، کله به د خندا شور او زوږ دومره اوچت شو چې په عذاب به يې کړو.
يوه به چې دبل د لوبو شيان ګډوډ کړه هغه به په قهرشو کنځلې به يې کولې او هرڅه به يې ويل.
زموږ پام نه و يو را پاڅېده دبل مخ يې شوکارې کړ د هغه پرمخ وينې روانې شوې او له مستۍ نه جنګ جوړشو.
مونږويل خيردی واړه دي نه پوهېږي.
هو! ماشومان واړه دي، مګر دومره واړه نه لکه مونږ چې دلوی خدای په حضور کښې کوچنيان يو، دماشومانو پوهه له مونږ نه لږه ده، مګر زموږ پوهه دهغه په نسبت ډېره لږه ده، زموږ لوبې هم دوږو غوند دي خندا او ژړا هماغسې ده، ماشومان پوهېږي چې دوئ واړه دي، مګر مونږ په خپل کوچنيتوب هم نه پوهېږو، په رښتيا چې مونږ له ماشومانو نه واړه يواو زمونږ خدای ډېرلوی دی.
مونږ بايد ډېر خوشحاله اوسو، ځکه چې خوشحالي دماشومانو ما ل دی. (۲)

---

(۱) کابل مجله ۱۳۲۳ کا ل، ۱۲ ګڼه ۱۵- ۱۲ مخونه. (۲) کابل مجله ۱۳۲۲ کال ، ۲ ګڼه، دپښتنی دويم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریا کاران

دکاغذ په ګل بلبلې نه ټولیږي

بې میوې دی باغ وبڼ دریاکار

ریا کاریوازې هغه نه دی چې په ډېر نفلونو ځان ستړی کړي او بې له دې نه چې خلکوته ځان وښيي په کښې یې دعبادت سره هېڅ مینه نه وي، هغه څوک چې له خپل کار او وظیفې سره اصلي علاقه نه لري او یوازې دخپل آمر یا ځینو نوروکسانو دغولولو دپاره خپل ځان دکار شین ټاکو ښيي داهم ریا کاري ده، خو دومره خبره ده چې هغه له خدای سره اودی له خلکوسره په خپل ګمان چل اوټګي کوي، ډېر کسان شته چې په مجلسونو کښې له کارنه شکایتونه کوي او ځان داسې ښيي چې ټول کارونه همدی کوي او دنیا د د په ښکر ولاړه ده. دغه راز خلک هم اکثراً رایاکاروي او په حقیقت کښې هېڅ نه کوي، ځینې نور دا راز اشخاص هم شته هر ځای په یو مخصوص وضعیت چې یوعالم درد او تاثر ورسره ملګري وي ا جتماعي بحثونه شروع کړي او داخرګندوي چې یوازې همدی دوطن خواهۍ او وظیفه شناسۍ او پاکنفسۍ غوره نمونه ده اوبس. هرڅوک ګمان کوي چې که دغسې صحیح اشخاص اوبا حرارته ځلمیان زیات شي ټول کارونه به ښه شي اوهرڅه به ترسره شي.مګرخدای خوخبردی چې دده په زړه کښې بې دځان له مینې نور هېڅ نه وي اوغیرله شخصي اغراضو او مطالبو نورڅه نه پېژني، دا هم ریا کاران دي او ددې اصل ریا کاري همدغه شی دی.

په هروخت کښې یوملت اوهملکت ځینې شیان ښه ګڼي اوپه ښه سترګه ورته ګوري. هغه وخت کښې فضایل ګڼل کېږي نورهر څوک چې فضلیتونه لري یاورسره علاقه لري جامعه هغو اشخاصو ته په ښه نظر ګوري او روزي یې، دا راز فضایل اوښېګڼې چې جامعه یې له اشخاصو څخه غواړي ارومرو لږ څه مشکل کارهم دی او هرڅوک یې نه شي کولی. نوله یو خوادغه اشخاص او له بل خوادغه دیوې اجتماع ترغیب او خواهش په هغو کسانو کښې چې ددغو فضایلو حاصلولو ته فطرتاً اوقلباً حاضرنه وي دریا کارۍ او منافقت فکر پیداکړي او ځینې کسان مجبور شي چې ځان په هماغه رنګ جمعیت او ټولنې ته وښيي چې هغوئ یې خوښوي او په ښه نظر ورته ګوري، داکار تریوې اندازې پورې اسان هم ایسي اوچلند هم لري، ځکه چې انسان سره له ډېر عمیق اود قیق فکرظاهر بین هم دی یوډول سادګي هم په کښې شته په جمعیت کښې ددقیق ا وعمیق فکر خاوندان هم ډېر لږوي نواکثریت دهغو کسانو وي چې هرڅا او هرشي ته له ورا اوله لرې وګوري.

ددې ټولو خبرو په اثرکښې نتیجه داشي چې اشخاص اوهغه کسان چې دعقیدې له مخې اجتماعي فضایل پېژني ډېر لږ اونادروي، مګر ریا کاران زښت ډېرپیداشي او مظاهره کوونکي دمخلصینو ځای ونیسي دغه راز کسان چې میدان ته راوځي موقع (ځایونه) ونیسي هلته کارونه په حقیقي ډول نه اجراکېږي او هرڅه یو نمایشي صورت لري، په دغسې ځایونو کښې جدیت اوفعالیت هم دا معنا نه لري چې سړی ډېرکاروکړي یایوکارپه ښه ډول اجراکړي، بلکې هغه څوک جدي او فعا ل ایسي چې په مظاهراتو او ریاکارۍ کښې میړنی وي، داراز کسان چې لکه اوپښتې په توره شپه کښې الوزي او خلک داور د شجرې ګمان پرې کوي یوازې همدمره رڼا لري چې خپل ځان خلکو ته وښيي اوبس، یعني هېڅکله داسې نه کېږي چې کومه تیاره خونه رنا کړي یا څوک ورځنې خپله ډیوه ولګوي.

دا حا ل ترهغه پورې په یوهملکت کښې دوام کوي چې دهغوئ توره شپه سباشي او اجتماعي شعور خپلې سترګې ښې پوره وغړوي یعنې خلک لکه هلکان په تشو خبرو ونه غولېږي اوهرڅاته یاهر شي ته په آني اوسرسري نظرو نه ګوري.

دغه دریا کارۍ دوره چې په کوم وطن راشي، اوحقایق لاښه نه وي پېژندل شوي سړی غل او کاروانې نه پېژني او له لاسو پښو، دماغ او نورو اعضاؤ څخه ژبه ډېر کار کوي. سړی چې په ځینو ادارو یا لارو او کوڅوکښې ګرځي او په ریا کارانو پسې سترګې غړوي ډېرې عجیبې نمونې وینې او داسې ایسي چې دامرض دمنې له ریزش نه هم عام دی. ډېرخلک دي چې په خپلو کوروکښې له خپلو ملګرو اواشنایانو، دوستانو او خپلوانوسره ددروغوکیسې کوي اوپه دغو کیسو کښې خپل ځان هغوئ ته داسې ښکاره کوي چې دهیواد لوی لوی خلک ده ته په درنه سترګه ګوري او دی دهغوئ په نظرکښې یو مخصوص مقام لري، دغه راز کسان که دغسې خبرې ونکړي او ځان بل ډول چا ته ښکاره نه کاندي څوک یې بیا سلام هم نه علیک کوي او هېڅ قدر ورته نه پاتې کېږي.

ډېرزامن شته چې په لارو او کوڅوکښې له خپلو ملګرو او همزولو سر ه بل ډول ایسي مګر دپلار په مخ کښې ببخې بل څوک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل شان خوی لري، ځکه چې دپلارپه مخ کښې هم بې ريا ژوندن ګران بلکې غير ممکن دی. ډېرلاس لاندې خلک وينو چې د ځينو کسانوپه حضورکښې ځان ډېرمطيع او مخلص ښکاره کوي مګر پسې شا به ورپسې سل خبرې کوي. نو که ووايو چې انسان فطرتاً يو ريا کار مخلوق دی چې يوازې له خپل ځان سره يعنې په زړه کښې يو راز وي مګر خلکوته ځان بل راز ښيي څه ډېره مبالغه به نه وي ځکه چې انسان په اصل خلقت کښې داسې پيداشوی چې هم ځينې تيټ خواهشات او حيواني شهوات لري هم يو شعور خدای ورکړی چې ښه اوبد پرې پېژني او دخپلو نقايصو احساس کوي نو دی مجبور دی چې خپل مصايب پټ کړي او ځان بل شان وښيي علاوه په دې دا اجتماعي مخلوق له يوې ټولنې سره ژوندون او معامله لري نو بايد خپل ځان ټولنې ته ښه معرفي کړي او په دغسې ځان ښودنه ورځنې ښه استفاده وکړي. ددغسې ملاحظاتو په اثر کښې سړی ويلی شي چې انسان له ريانه ببخې ځان خلاص کاندې ډېرځلې داسې پېښيږي چې په يوه مجلس کښې يوشی بدګڼل کيږي او هغه ښه وي سړی دانشي کولی چې هغوئ پوه کړي او عقيده يې وګرځوي، دی خپله عقيده بل راز ښکاره کړي او مخالفت وکړي ډېر ضررويني په دغسې واقعو کښې خپل مخالفت پټول او چپوالی سره خپل ځان موافق ښودل دي. دامګر بده نده خپل فضائل او مميزات ښودل او ښکاره کول هم که په يوه ښه صورت وي جائز بلکې ښه مغير کاردی. که يو معلم ياعالم دتعليم او تدريس په ذريعه خپل علمي اقتدار او لياقت خلکو ته ښيي، دغه راز اظهار اوښودنه که څه هم دلغوي معنی په لحاظ ريا بلل کيږي مګر ريا نه ده. همدارنګه هغه ملت خواهان او وطن غوښتونکي چې عملاً دغه عالي عشق او مينه دخدمت او ايثار او فدائيت په رڼاکښې خلکوته ښيي دغه راز حقيقي او واقعي مظاهرات ډېرښه او د تقدير وړ دي. کومه ريا چې حقيقتاً ريابلل کيږي او زيان لري هغه عبارت دی له هغومظاهراتو اوځان ښودنې څخه چې دخلکو غولونې اوسترګې تړل په کښې مقصد وي لکه چې ځينې ډېرخلک يې په خپلو صحنو کښې کوي او ديوه جمعيت په سترګو کښې خاورې اچوي.

په ډېرو مجالسو کښې ګورو چې هماغه کسان خيانت او خيانت کارانو ته ډېر بد وايي چې په خپله په کښې له هرچانه ډېره برخه لري، همدغه راز بډې اورشوت هم هماغه اشخاص ډېربدبولي چې په خپله يې خوري، له منافقت نه هم هماغه څوک ډېر سرټکوي چې په دغه مرض په خپله اخته وي يعنې اکثر داسې پيښيږي چې هرڅوک هماغه عيب ډېربدګڼي چې دی يې په خپله لري او هماغه صفت ستايي او دعوا يې کوي چې دی يې نه لري.

دلته زه هم په ځان وېرېږم چې دريا په موضوع کښې څه ليکل رياکاري نه شي او همدغه شی باعث شوی نه وي، له دغسې قولي اولساني ريا کارۍ نه چې واوړو دعمل په ساحه کښې هم په څو ډوله ريا او ډېرريا کاران ليدلی شو چې څوک په يو راز او څوك په بل راز خپل ځان جدي او کارګير ښکاره کوي مګر دکارهېڅ پته نه معلوميږي. تاسې به ځنې ناراحته مزدوران ليدلی وي چې دنګران سترګوته ګوري او په هماغه شيبه کارکوي چې څوک ورته ګوري، دغسې چې په دغه طايفه کښې دچا ليدنه او کتل تاثيرلري په نورو طبقو کښې هم له ډېروخلکو سر ه دکارکولوفکر دومره نشته لکه چې د کارښودنې ورسره دی. لکه چې په ځينو مواردو کښې ځينې مامورين او کاتبان ټوله ورځ په کيسو او خبرو تيروي مګر په هم هغه وخت کښې چې يو آمرپه اداره وګرزي نو خپل سرپه کارباندې دومره ټيټ کړي چې که هغه څو دقيقې دده د ميزپه مخ کښې ودريږي هم دې يې نه ويني او نه ورته ګوري.

ددغسې ريا کارۍ اصلي علت دادی چې دغه راز آمران او کار غوښتونکي خپل لاس لاندې مامورته ګوري چې په کار بوخت دي او که نه؟ نو که چېرې دميزپه سريو کاتب چا ته شخصي خط يا درخصتۍ رقعه ليکي هغه هم په کارکښې حسابيږي او دده جديت ښيي، مګر که سړی کارګوري چې شوی اوکه نه؟ او دچا کارچې دکولو په وخت کښې چانه وي ليدلی پټ پاتې نشي څوک دغسې رياکارۍ ته نه مجبوريږي او نه دغسې چمونه کوي. نو ددې مرض اساسي چاره داده چې يوازې حرکتونه ونه ګورو بلکې نتيجې او دکارکم وکيف ته وګورو ځکه چې څو ک هرڅه ويني او هرڅه خوښوي خلک هماغه ورښيي اوپه هر څه چې نظر جلبيږي هماغه شی ميدان ته راوزي.

مونږ ښايي دغسې ډېر امراض ولرو چې بايد اساسي علاج يې وشي او علتونو ته يې متوجه شو، ډېر نقا يص به وي چې مونږ يې په نوروکښې ګورو اوهغه په حقيقت کښې مونږ ته عايد وي. که مونږ اوتاسې ظاهر بين نشو څوک ريا کاري نشي کولی اونه يې کوي. نو ريا کارۍ په حقيقت کښې زما دظاهربينۍ عکس دی چې په بل کښې يې ګورم او بدورته وايم. که څوک غواړي چې يوسړی په بل رنګ ونه ويني رنګه عينکې دې له سترګو لري کړي او هرڅه دې په خپلو سترګووګوري. (۱)

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کا ل، ۱ ګڼه ۷ - ۱۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دشپنو کیږدی

دغره په لمن کښې په جګه غونډۍ توره کیږدۍ ولاړه ده. یو لورته یې په نښترو او څیړیو پټ هسک غرښکاري ا وبل لورته یې شین بڼ دسړي ترسترګو کیږي. دغونډۍ په خواکې یو لوی خوړدی او سپینې اوبه چې دغره له یو جګ ځایه راتوئیږي کرې ورې پکې بهیږي او له ځان سره څه وایي.

دکیږدۍ څښتن یوکنډک وزې لري چې یو زوی یې وزې او بل زوی یې ورغومي هره ورځ د څر دپاره بیایي، مازیګر ما ل چې اوزې راشي او د ورغومو سترګې پرې و نښلي یو بل ته داسې نارې وهي چې د میندوا و بچو مینه ترې له ورایه څرګندیږي.

کله کله په ځو ل او اوریاوې د کیږدۍ څښتن څه نور پیځولونه له کیږدۍ سره ونښلوي او خپلې وزې ترې لاندې پنډې کړي.

داکیږدۍ چې ددې سړي او د وزو د پاره یوښه سبب دی د همدې وزو له وزغمو جوړه شویده. هو دا کیږدۍ دهمدې وزو له وزغمو څخه جوړه شویده خو وزغمې دوزو په شاباندې نورې هم شته چې دکیږدۍ کار ورځنې نه اخیستل کیږي او نه د ږلۍ دګاټو مخه نیولی شي.

کوم وخت چې دې سړي د اوزو له شا دا وزغمې پرې کولی زه په دې نه پوهیدم چې دابه یوه ورځ دهمدغو وزو په ښه راشي. مابه ویل چې داسړی ددې وزو په پیو او وزغمو دواړو باندې خپله ښه کوي او په وزو باندې هیڅ زړه سوی نه لري، خوداسې نه ده دی خپلې وزې ډیرې ښې روزي. دده هیڅکله دخپلو وزو غوښو ته زړه نه کیږي، یوازې پیۍ ورځنې اخلي او خپل ښه پرې کوي. پیۍ هم ټولې نه ترې اخلي د وزو په غولانځوکښې دومره څه پریږدي چې بچي یې ورباندې ښه موړشي. داپیۍ هم دی وریانه خوري، دی ترڅو وزې ښې مړې نه کړي دپیو اسره نه کوي. نوسړی ویلای شي چې پیۍ هم دی د وزو په غولا نځوکښې اچوي چې دورغوموښه هم ورسره کیږي. دی پخپلو وزو دومره ذ هیر دی چې یابې پخپلو زامنو پیایي یا ورته داسې سړی نیسي چې هغه لکه لیوه د وزو وینوته تږی نه وي او ډیر زړه سوانده وي چې ټوله شپه په ویښه تیروي او لیوان دوزو داړلوته نه پریږدي. دی ډیر پام کوي چې وزې یې داسې بوټې ونه خوري چې هغه ورته ښه نه وي او نه یې په داسې لاره بیایې چې ګړنګونه او پاڼونه وي او دلویدلو ډارپه کښې وي.

وګورئ! دوزو خاوند له خپلو وزو ځینې څنګه ښه ګټه کوله او څومره ښه یې ورسره کو ل. دیوه کام پیاوړي او پوه مشران هم له خپل کام سره همداسې کوي، نو دغسې زړه سوانده مشرته به ولې سړی خپل ځان نه سپاري، بې له دغه راز مشرانو خود یوکام ژوندون هم ډیرګران دی په تیره بیا په دې وخت کښې چې ویښواوپیاوړو مشرانو ته ډیر اړوالی لیدل کیږي. (۱)

(۱) کابل مجله ۱۳۱۹ حمل، ۳ ګڼه ۶ –۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقضاوت شعور

ځینې کسان دي چې په خپله پړه نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کښې ملامت بولي. دوئ هرڅه کولی شي مګر په ځان باندې دملامتۍ حکم نشي کولی او خپله ګناه ورته دنورو له ثوابه ښه ښکاري، دوئ په خپل ځان او په خپلو کړو هېڅ قصورنه ويني او داسې معلومېږي، لکه چې د دوئ سترګې د ځان دليدو دپاره نه وي. د دوئ تر ډيوې لاندې همېشه تياره موجوده وي او هغه څه چې بايد په ځان کښې وګوري په جهان کښې يې ګوري. دوئ چې په خپل ګرېوان کښې سرښکته کړي او ځانته متوجه شي يوه زره ملامتي نه شي ليدلای. مګرچې بل ته متوجه شي ډېرو اړه شيان په نظرکښې غټ ورځی او په لړمانه کښې هډوکي پيداکوي. ددغسې اشخاصو انساني شعو ډېر کمزوری دی او دوجدان سترګې يې ړندې وي، دا راز خلک دانصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېرشوي، او دبل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابر وي. دغسې انسانان چې دخپل عيب او قصور له ليدلو عاجزدي اودغه توان نه لري چې په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي دخپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عيب ورته هنر معلومېږي.

دهغه قضاوت شعور چې په حيوان کښې نشته او په انسان کښې شته، سړی مجبوروي چې خپل ښه اوبد وسنجوي او هغه وخت چې دده معامله د نورو سره پيداشي ځا ن ته تر ځ ونه وهي او ډېره ښه منصفي وکړي. هغه وخت چې انسان د ځان او دبل حق کښې حکميت کوي او ځانته دقضاوت په حق قايلېږي بايد خود خو اهي او خو د غرضي پرېږدي، د ځان مينه له زړه نه وباسي، د خپل اوپردي فرق ونه کړي، د حق په ستوني پښې کښېږدي او له حق څخه تېر نشي، عدالت او حقانيت له انسان نه همدغه تقاضا لري او دقضاوت شعور داغواړي چې انسان به له ځانه سترګې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دانه وايم چې څوک به هېڅکله کوم بد يا ناوړه کارنه کوي، هېڅکله به د چا په حق کښې ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شيطان په لار درومي ځکه چې زه په دنيا کښې ديوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هيواد کښې پرښتې نه غواړم زما آرزو يوازې همدغه ده چې انسان يواصلاحي احساس او د قضاوت صحيح شعور ولري چې خپل نفس محاکمه کړی شي اوپه خپله ګناه اعتراف وکړي. کله چې انسان له ځانه سره يوازې کېږي او په خپل ګريوان کښې سرښکته کوي بايد خپل عيبونه خپل نقصانونه وليدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښيماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالېږي.

انسانان هم هغه انسانان ډېرښه ګڼي چې په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني. هغه څوک چې ګناه کوي او ځان ګناهکارنه بولي، هرڅوک ورته په قهر اونفرت ګوري او د خدای درحم او مهربانۍ مستحق نه ګڼل کېږي. دانسان اوشيطان فرق همدغه دی چې يو په خپل قصور او پخپله ګناه اقرار کوي او مغفرت غواړي هغه بل د خپلې سرکشۍ او نافرمانۍ لپاره دلايل پيداکوي او ځان ګرم نه بولي.

دعصيان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له ګناه نه لوی جرم بلل کېږي په خپله ګناه نه قائليد ل او خپله پړه نه منل دي. (۱)

---

(۱): کابل مجله، ۱۳۳۳ کا ل، ۲ ګڼه، ۱. ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بختوره

دابنځه څلوېښت کلنه ده، مګر په خواره جامه کښې اوسي او خوارک يې هم خواردی ځکه له خپل عمرنه زياته پخه معلومېږي.
دا غريبه په خوارۍ او مزدورۍ شپې ورځې تېروي او خپل بچي په هلوځلو، ديوه او بل په مزدورۍ ساتي مګرپه همدغه حا ل کښې يې خپل يو زوی په مکتب کښې اچولی او داولاد تعليم ته يې هم توجه شته.
زه ددې ښځې له حاله ډېر خبرنه يم که څه هم دواړه ديوه کلي يو او يووخت موکورونه ډېر نږدې وو، ځکه چې زه ډېر ه موده پخوادغه کلي نه ښارته راغلم او دکلي ژوندمې پرېښود. سربيره پردې په مونږکښې داخوی هم شته چې که څوک لږ غوندې معتبرشي هغه بياد مځکې خلک نهويني او د خوارو غريب په حا ل ړوند اوکوڼ شي.
مګربيا هم په وړندو کښې ديوې سترګې خاوند پاچا دی او دغه راز پاچايي زما په برخه رسيدلې ده. زه تر ډېره حده زيار کاږم چې د کونډو رنډو او خوارو غريب له زړه نه خبرشم، د همدې له امله د دغې ښځې حا ل راته لږ غوندې معلوم دی او دومره خبريم چې ددې يو مېړه مړشو نو هماغه کلي کښې د هغه تربره پرې نکاح وتړله چې له دېنه ډېر مشر و او خپل عمرېې خوړلی و.
دغه بوډا شازلمی اوه کاله پس په حق ورسيده او دابختوره ښځه بيا کونډه شوه. يوه ځوانه يا نيمزالې ښځه چې د زاړه بوډا له قيده خلاصه شي ستاسو خوښه چې بختوره يې ګڼئ او که نه؟ زه خو ورته بختوره وايم (که څه هم اصلي نو م يې بل دی).
هو بختوره دوهم ځل بياکونډ ه شوله او دغه نيک بخته يابد بخته کونډه يوه ورځ سرماتې او لاس ماتې محلي حکومت ته راغله او دخپل مظلوميت عرض و دادېې کاوه. داکيسه ډېره اوږده ده زه يې له نورو برخو تېرېږم، خومګر يوه خبره نشم هيرولی، هغه دا چې قاضي صاحب له بختورې نه پوښتنه وکړه چې مېړه لرې اوکه نه ؟
هغې وويل: نه کونډه يم ځکه مې خلک سرماتوي.
دبختورې شيړکلن زوی هلته ولاړ او مورته يې وويل: ولې ادې لالی دې مېړه نه دی؟ قاضي صيب خو د ماشوم خبره وا نه وريده ځکه چې دماشومانو شاهدي نه ده قبوله اوپه همدغه وجه مشران د کشرانو خبرې نه اوري مګر په ماکښې دومره لويي نه وه چې دماشوم غږمې غوږ ته ونه رسيږي. ما دماشوم خبره بې څه ونه ګڼله ځکه د حقيقت په لټون کښې شوم او داراته معلومه شوه چې د بختورې دوهم مېړه چې مړشونو د هغه تربرونو بختورې ته وويل:
دپښتنو کونډه، مېړه ښه ده.
ته بايد له دې ځايه بل ځای ته په خوارۍ او غريبۍ پسې لاړه نه شي نه چې ته له بل قامه کوم مېړه وکړې او مونږ ته سپکه راواړوې.
بختورې وويل: زه هېڅ کله بل مېړه نه کوم هر چېرته چې يم کونډه به يم، زما زړه له مېړه نه داسې تور نه ده چې بل مېړه ته به زړه ښه کړم.
تاسې ما آزاده پرېږدې چې خپلو بچوته نفقه او جامه پيداکړم. تربرونو داخبره ونه منله او پخپله خبره ټينګ وو. اخره کښې بختورې د هغوئ په کورنۍ کښې د لسوورځو په هلک (لالی) غږ وکړ چې لالی زما مېړه دی زه به دده په نامه ناسته يم.
تربرونه په دې قانع شوه او پوه شو ل چې دا اوس بل مېړه نشي کولای ځکه يې ازاده پر ښوده. وګورئ! يوه څلويښت کلنه ښځه هم دلس ورځنې هلک مېرمن کيدای شي. هغه کونډه چې يو زوړ بوډا پرې نکاح وتړي جبېره يې په همدې شان کيدای شي چې دلسو ورځو هلک قبول کړي او په دغه ډول دخپل تېرعمر تلافې وکړي. اوس بختوره پوره ازادي لري او په خوارۍ مزدورۍ پسې له ننګرهاره کابل ته هم راتلای شي. ديوې مېروښې ښځې دپاره دغومره ازادي چې بې له خپل مېړه اوبې د هغه له اجازې لرې ځايو ته مسافرت کولای شي دعصري ژوند يوه کامله نمونه ده.
په همدغه وجه زه دغې ښځې ته بختوره وايم او په همدغه نامه يې معرفي کوم. (۱)

---

(۱): کابل مجله ورى. ۱۳۴۰ کا ل، لومړۍ ګڼه ۱۹ - ۲۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ساتل

یـــوه ورځـــې ســـحر ووې پـــه خنـــدا کښـــې — داقـــانون مـــدام جـــاري دی پـــه دنیاکښـــې

چـــې ضـــعیف دزورور خواکښـــې ورکېـــږي — لکـه ورکـه چـې سـپوږمۍ شـوه د لمـر خواکښـې

هو! سپوږمۍ چې هروخت دا خپل نیمګړی استقلال له لاسه ورکړي او دلمر په خواکښې ځای ونیسي خو خپل موجودیت بایلي او دلمر په پلوشوکښې ورکه شي. لکه ضعیفان چې د قوي او زورور په خواکښې ورکېږي او محوکېږي. یالکه هغه قوم چې د بل قوم لاس لاندې وي اود هغوئ دعلم وعرفان په رڼاکښې ددوئ ذات او جما ل تری تم شي. (علم وعرفان که څه هم د بشریت مشترک ما ل دی مګر یوقوم یې د خپلې ژبې په واسطه خپلولی شي).

خېردابل بحث دی مونږ بېرته خپلې موضوع ته راګرزو او د قوت په ټکي رڼا اچوو.

دا خو طبیعي قانون دی چې د حیات ماشین بې دضعیفانو له خوړو په بل شي نه چلېږي او ترڅو یومړنشي بل نه مړېږي.

وګوره! ورغومي اوتنکي وري.....په شنه ګیاه چاغ او تیارشي او بیا د یوه قوي جنس لپاره غوړه او خوندوره مړی جوړه شي. بزګر هم چې پخپل کښت کښې للون کوي ضعیف بوټي باسي او قوي پرېږدي. لکه چې ضعیفان په دنیاکښې هېڅ حق دبقا نه لري. زور او قوت تل لیوانو ته په رموکښې برخه او د دریاب کبانو ته په چنجیو باندې درزق حواله ورکوي.

هو! داد طبیعت کرشمه ده چې له یوې خوا داړونکي لیوان او له بلې خوا دمظلومیت نماینده ګان لکه پسونه او نوربې وسلې حیوانات پیداکړی ترڅو چې د ځمکې مخ په وینو سوراو رنګین شي. نو ویلی شو چې د ځمکې مخ د خونرزۍ صحنه او دزور ازمیلومیدان دی.

نه یوازې ځمکه نه داسمان لمنې هم کله کله لکه کربلاپه وینو رنګینېږي او فضا هم د جګړو او کار زارد پاره مستعده ګرزي. زور اوقوت تل خپل څښتن ته دضعیفانو وینې لکه آب حیات ښکاره کوي او مجبوروي یې چې یا د چا اوښکې تویې کړي اویاې وینې و بهوي ځکه چې دقوت باغ او بڼ یې له وینو په بل شي وده نکوي نوباید دقصاب غولی او دلیوه پنجې دواړه په وینو سره وي. دا ځکه چې له غوښو نورشیان لکه: غنم، وریجې، خوږې میوې، شودې او داسې نور دانسان متلون ذوق او هوس نشي قانع کولی او نه د لیوانو غذاکیدای شي. نوانسان به ترڅنه دمدنیت په مرسته مړی جوړوي اوپس له ډېرو تحولاتواو څو رازه تغیراتو به یې خوري او لیوه به یې د خپلو پنجو په فطري زور ترخولې کوي.

نو انسان ته خدای دغوښو خوراک رواکړی دی او لیوه هم چاندی منع کړی که نه دا څېرونکی پنجې به یې نه درولودلې.

نو دا څرګنده خبره ده او هرڅوک یې منلی شي چې زور او قوت دژوندون و قایه او د حیات دبڼ لپاره یوښه پسرلی دی او دا هېڅ ممکنه نه ده چې دهرچا حیات یې دبل له استهلاک ځنې محفوظ وساتل شي ځکه چې نباتات هم یوقسم حیات او د نشوې نما قوت لري چې استهلاک یې دانسان او حیوان دبقا لپاره ضرور دی. نو لازمه ده چې بعضې دبعضو لپاره قربان شي.

په حیواناتو کښې خو طبعاً همدغه قانون دی چې ضعیفان قربانېږي او قوي باقي پاتې کېږي. انسانان که څه هم له دې قانونه بېخې نشي خلاصېدلی مګرلکه سپي په خپلو مینځو کښې یوپه بل ښکاره خولې نه لګوي او غوښې یې نه خوري. اګرکه اکثره حیوانات هم د خپلې نوعې دغوښونه پرهېزدي او داکار یوازې په انسانانو پورې خاص نه دی مګر صحیح انسانان برسېره په دې چې دخپلو همنو عانو غوښې نه خوري او آبروېې نه تویوي یوله بله سره مرسته او ملګرتیا هم کوي چې دا خوی دحیات دساتلو لپاره ډېرضرور دی او همدغسې قوم باید باقي پاتې شي.

خیردانسان دفضلیت دلایل خو زښت ډېردي مګر څه شی چې دده د بقا د ضرورت دلیل کیدای شي هغه دادی چې ټول موجودات د ځمکې حاصل اوکښت بلل کیږي، نو هر څو ک چې د ځمکې دآبادۍ ور او دکرهٔ ارض معمار او آبادوونکی باله شي هغه حق لري چې بعضې موجودات د خپل بقا دپاره قربان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا خو نو يوازې انسان دى چې له وچوميرونه شنه باغونه اولوى لوى ښارونه جوړ وى او د ځمکې مخ په هر راز بوټو اوکوټيو ښايسته کوي.
هو! دا يوازې دانسان لاس دى چې ددنيا بازار ته يې رنګ وروغن ورکړى او دتمدن په نقش ونګارېې ښايسته کړ دى، بلبل او بورابې په ګلو خوشحاله کړى او پتنګ ته يې لکه شمع با حرارته معشوقه پيدا کړيده، زراعت اوفلاحت خودده په توجه دومره ترقي کړى چې دمرغانو خولې يې په باغوکښې په هر راز ميوو خوږې کړي او حيوانات يې په شنه اوتنکۍ ګياه ماړه کړي دي.
طوطيان دشنو ونو په سروکښې دده شکريه ادا کوي، عندليب اوقمري دده دسعى او کوشش ثنا اوصفت کوي، چرګان دده دسترخوان پوټې خوري. ميږيان او نور حشرات هم دده د غلې له امباره بينوانه ځي. انسان دى چې د زراعت اوفلاحت په هنداره کښې دکا ل څلور فصلونه د فلمونو په صورت ښيي اودنيا لکه يوه سينما دساعت تېرى ځاى ښکاره کوي، که نه په سپيره ځمکه او وچ ډګر بهار او خزان هيڅ فرق نه لري اونه زمانه يې شپو او ورځو نوررنګونه پيداکولى شي نو زمان او مکان دده مرهون دى او مدنيت وعرفان دده دفکري قوت اواستعداد مظاهره بلل کيږي.
ښيه! نودغسې يوه شريفه نوعه چې وجود ته يې دنيا ډېر احتياج اوضرورت لري او پخپل زيار او کوښښ مړه او سپيره ځمکه ويښوي او دومره څه پکى پيداکوي چې دحيواناتو ښه هم ورسره کيږي ايا هغه ته عقل او شريعت دځمکې په پيداوار کښې دومره حق نه ورکوي چې خپل حيات پرې محافظه کړي.
ايا هغه پسه چې انسان دهغه حيات اداره کړى دى دابه ورته ښه وي چې په غوښو او وينو يې يولېوه موړشي او دنورو پسو څيرولو او داړلو ته لاقوت پيداکړي، او که داچې د انسان په وجود کښې تحليل شي اوديوه شريف مخلوق جزوګرزي؟ نودانسان اصلاحي او تعميري قوت ده ته په حيواناتوکښې دتصرف حق ورکوي او دده دباداري ژغ دنوروپه غاړه ږدي که دانه وي نوانسان اوليوه څه فرق نلري؟ دواړه دپسه ورميږماتوي او غوښې يې خوري، ليوه يې لا اوم خوري اودى يې په اورهم کړوي.
(۱)

کټورى

هغه څوک چې هيڅ نلري هم څوک ميلمه کوي. هو! يوه ورځ زه يوه داسې سړي کره ميلمه وم چې پوله اوپټى يې هيڅ نه درلوده په لو او لورېې خپلې شپې تېرولې او دکاله ټول خرخوړى يې دومره نه و چې ديوه بډاى اوشته من سړي دغاړې کالي پوره کړي. پدې کاله کښې يې له سپوږمۍ بله ډيوه نه وه او د هرچا سرويږدى خپل لاس و.
دې سړي په دغه ورځ برسيره پدې چې خپل زوى کټورى ته يوه سدرۍ او يوه سره خولۍ اخستې کورته يې هم څه غوښه راوړې وه. کټورى چې وروسته له ډېرو وختو نوې خولۍ موندلې او نوې سدرۍ اغوستې ده له هلکانو سره لوبې کوي او داسې منډې وهي لکه چې نور هلکان پلي او دى سپوروي. کله چې کاله ته راشي او دغوښو کټو په نغري باندې ووينې په منډه بېرته ځي او هلکان خبروي. نه! خبروي نه زيرى پرې کوي نورو هلکانو که څه هم پدغه ورځ لا څه چې ډري ورځې يې غوښه په سترګو نه دي ليدلي خوپښتانه دي دا ورته ښه نه ښکاري چې ددوئ له کاله نه دبل په کورکښې ښه څه پاخه شوي وي. هو! هيڅکله دوئ دانشي زغملى چې بل څوک له دوئ نه پورته او لوړ وي، نو هريوه چا لږمون او چا لرې او کلمې ښودلې. يوه يوه به لا ويل چې مونږ غلمينه ډوډۍ او چرګ پوخ کړى دى. داخبرې دوئ په داسې خوند کولې لکه چې لګياوي خوري ې. نه خدايږو په خوړلو کښې ې لا دومره خوندنشته. کټورى يوازې له هلکانو سره دا خوږې خبرې نه کوي مور يې هم دښځو په ډله کښې ناسته ده او وايي وئ ! لاړه شم چې دغوښو کټومې ونه سوزي، غوښه خونه سوزي. ځکه چې کټو ترخولې له اوبو ډکه ده هغه ترسبا هم نه وچيږي خو داغواړي چې نورې ښځې خبرې کړي.
دکټوري پلارهم چې خپل ګلالى زوى په ښو کاليو کښې ويني من من غوښه اخلې اوپه کاليو کښې نه ځائيږي، خوله بلې خواچې دخپلې ښځې زاړه ټيکرى او شکيدلى کميس ته ګوري سوراو تورټول په زړه کښې ګرزي خوداسې څوک نشته چې دده زړه پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ۱۱ گڼه ، ۸_۱۰ مخونه.

ورشي او څه پور ترې وغواړي سره له دې تراوسه پورې مادغسې خوښي په ډېرو لويو او شتمنو کورونو کښې ونه ليدله ، ځکه چې دشتمنو او بډايانو زړونه هغه څه غواړي چې هېڅکله يې لاس نه ور رسيږي ، ددوئ خوښي دومره وړيانه ده چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي ، د دوئ سترګې په ټوله نړی هم نه مړيږي ، دلويو کورو لوی لاڅه چې وړوته يې هم ډېرخوندور ځيزونه بې خونده او وريښميني ټوټې لکه بيستې داسې ښکاري ، ددوئ نړی وريجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي د نورو د تناره له تک سورسکړ ک او شيدو سبو يا شړومبو ځنې په خوند کښې بېرته پاتې کېږي. نه پوهېږم چې داولې؟ سپين پکړې خووايې چې ددوئ په نګولي کښې پرښتې خوند ړدي پرښتې خولاښې دي چې دوئ سره خو دومره ښه کوي.

نه ښه دی که ښه ځيزونه دنوروپه مخکې ايښي وي خوند خو ددوئ په برخه رسيدلی دی. ښه چې خوند ددوئ په برخه رسيدلی او خوښي هم ددوئ په کورکښې ډېره ده نو دوئ نورڅه غواړي.

دوئ خو دومره ډېرناروغه کېږي هم نه چې لکه بډايان په لواړو وريجو اولړ کلکو غوښو نس خوړي شي ، دوئ خوبې تروو ځيزونو ښايسته ډېره ډوډی خوړلی شي اوکه نورڅه ونه مومي دغره شنې ، موماڼې نانکه ، پرګي اونورهم خوړلی شي ځکه چې دوئ لا دپستو او خوندورو ځيزونو خوندنه دی ليدلی. دوئ په لږ څه ډېر خوښيږي او دچا ښه هېڅکله نه هيروي نورښه خولاڅه کوې دوئ ديوه سړي په تشه خبره دومره خوښيږي ته به سکه وايې چې ټوله نړی دهمدوئ شوه ، دوئ له هغولويوسړيو چې دوئ سره کله کله په خلاصه ټنده خبرې کوي ککری هم نه سپموي ، وش (وئ) ددوئ ککری څومره وړيادي ښيه چې دوئ په لږ څه دومره خوښيږي او بډايان په ډېر څه هم نه خوښيږي ، نوولې ځوک له دوئ سره ښه نه کوي. (۱)

دشاعر مقام

ای دسوي زړګي خاوند ه! ته ددنيا هغه قلندر يې چې د دوهی په غاړه دسلطانی خوبونه وينې او داسمان په ستورو حکمونه او نازونه کوي. ته هغه ځوک يې چې زړه دې د ښکلو او نازولو له پښو لاندې دی مګر دماغ دې په اسمانو کښې لوبې کوي.

هو! ستازړه او دماغ يوله بله ډېر لرې دي او ته هروخت په دوه نړيوکښې ژوند کوي ته لکه يو بې پروا پادشاه له ډېرو شتو سره دې نيمګړی بازارته راغلې مګر ستا شته دلته هېڅ قيمت نه لري ، اوپه دې بازار کښې نه چلېږي. دلته ځوک دنسترنو زرپه دوه پيسونه اخلي اونه هغه سړې او ښکې چې شاعر يې د ياقوتو مهماني بولي څه بها لري.

ته رښتيا وايې:

که مې ځوک په فقيري شمېري فقيريم که مې ځوک په اميري شمېري اميريم

دکاملې عقيدې له برکته ددوهی په غاړه ناست شاه جهان يم

ګدای ميکده کيست وقت مستی بين که نازبرفلک وحکم برستاره کنم

دماغ برفلک ودل بزيرپای بتان ز سبا چې مي طلبی د ل کجا دماغ کجا ست

نقد شاعر درخور بازار نيست نان به سيم نسترن نتوان خريد

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کا ل ، ۹ ګڼه ۳۰_۳۱ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا پیغامو نه بیا راغله اوستا دسرو اوښکو مهماني راورسیده ته واېې خومره به ښه ؤ که زماسریندې د نداڧانو د ډانډس کارکولی شوای یا دبلبلو د نغموقدر کیدلی.

داسندره تا په ډېر خوند وویله او ستا د رباب خواږه غږ ته د هوامرغان هم رانښکته شوه مګر هغه اوښان چې ته پرې خپل بار وړې ددې نغمو په خوند نه پوهېږي او بې له وښونه نور څه نه پېژني، تاله مانه پوښتنه کړی چې دشاعر مقام چېرته دی؟ زه نه پو هېږم چې ته په دې پوښتنه کښې د څه راز جواب آرزو لرې؟ که غواړې چې خپل مقام دخلکو په نظراو هغه ځای کښې وپېژنې چې ته په کښې ژوند کوې او خلک په کښې په ځایونو او مقامونو جګړې کوي نوراشه !! چې درویې ښیم:
په هغه شپه چې مونږ اوتاسې وویل چې سبا به په .... بجو......ځای ته ځو.
سبا زه او ته راغلو خو هغه دوه نور.......لانه وو راغلي موټروان ته مو ډېر وویل چې د مخه ځای راکړې خو هغه ته..... مدیر صاحب او........سرکاتب صاحب ویلي ؤ چې سبا مونږ.........ځای ته ځو دموټر په مخکې به بل څوک نه کښېنوې.
هغوئ هم څه شیبه وروسته راغله او معلومه شوه چې زمونږ ملګري وو، دوئ مونږ ته ډېر وویل چې راځې تاسې دمخه کښېنئ مګر مونږ ته موټروان په کوزسر کښې ځایونه تعین کړي وو.
مونږ هغه وخت په دې نه پوهیدو چې برځایونه خدای د برو خلکو لپاره پیداکړی دی او نه زمونږ په نظرکښې دې خبرې څه معنا درلوده چې یوملګری به له بله نه په پټه د ځای په نیولوکښې کوښښونه کوي یابه موټر وانان په پټه ګوري.
څه ساعت وروسته د موټر خلک پوره شوه او موټر وخوځیده، دلارې ګردونه په خیر تېر شوه، مونږ هم یوه کلي ته ورسیدو چې هلته باید شپه تېره کړو. هلته هم زمونږ دناستې کوټه له موټرنه کمه نه وه او برسر و کوز سرېې هماغه مثا ل درلود.
داشپه هم په خیر تېره شوه اوسبا دسیل وتفریح اصلي ځای ته ورسیدو، د هغه ځای مشر او د واک خاوند خپل کورته وبللو چې ددغه ځای طبیعي ښایست اوښکلو مناظرو مونږ غوندې څوتنه نورهم رابللي وو او په همدې کورکښې میلمانه و.
دادوه ډلې که څه هم بیل بیل راز خلک وو خو بیا یې هم له لیرې څه نه څه اشنایې لرله او په نومونو یې یوله بله پېژندل.
که چېرې په دنیاکښې دروغ ویل رواج نه وي او ظاهري خبرې اعتبار ولري نو ویلی شم چې نصب العین او ایده ا ل یې هم یو او مشترک و، چې دوطن لوړتیا او دملک سعادت یې بولي په دې کورکښې هم زمونږ د موټر وړاندې ناست ملګری د هغه رسمي ارتباط په اثرکښې چې له کور به سره یې درلود ښایسته ښه نمانځل کیده او هغو نورو هم د خپل اعتبار او معتبرۍ په اندازه ځایونه نیولي و، چا چې لوړو مقاماتو ته زیاته لاره درلوده اوډېر صاحبان یې پېژندل هغه له ټولونه وړاندې ناست و او غټو غټو بالښتونوته یې اړخ لګولي و. په خبروکښې یې هم غټ خلک زیات یادول او هرساعت به یې دهغوئ دصحبتو خبرې اترې کولې، تابه ویلې چې ټول عمرېې له همدوئ سره تېرشویدی او هېڅ کله یې له کوم خواروغریب سره دخدای په جات هم کومه خبره نه ده کړی.
زما شاعره وروره! په دغه شپه ماته هغه راپه یادشوه چې زه او ته ماښام له بېرۍ نه ښکته شوو او د بېرۍ له نوروملګرو سره یو ځای د خان هجرې ته ولاړو، مونږ د خپلې بېرۍ ملګري نه پېژندلې چې څوک دي او څه کارلري؟ مګرد خان په حجره کښې مو و پېژندل چې دسور ځنډې لونګۍ خاوند.د...... ځای خان، او دخان په حجره کښې یې ډېر قدراو عزت کېده. هغه بل هم چې دعلاقه دار میرزا و ډېره نمانځه یې کیدله او په پنډ توشك ناست و، د مفتي صاحب مراعات هم خداېږو کم نه و او له نورو ملایانو نه یې ډېر فرق درلود.
هغه بل مونږ سوداګرچې ببر پوستین یې اغوستی او هر ساعت به یې دپوزې نسوار کول هر چابه ورته څنګ وخت واهه او په ښوښو نومونو به یې یاداوه.
ستابه هم په یادوي چې زه او ته هلته څنګه اېسیدو؟ او په کوم ځای کښې ناست وو؟ له ما او تا نه چې پوښتنه وشوه مونږ څه وویل چې څوک یواو څه کارلرو؟ ؟
زه تاته د لوی خدای په بې نیازۍ سوګند خورم چې ماستا په معرفي کښې ستا دتحقیر اراده نه درلوده او داراته نه وه معلومه چې شاعر به په دې حجره کښې دسازنده معنی لري او موسیقي ته به په سپک نظرکتل کیږي ځکه چې په دې تحقیر کښې زه هم درسره شریک وم.
سحرچې زه او ته له کلي راووتو او خپل ځانونه مو د خلکو په نظرکښې ولیدل ډېرخپه وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا ته په همدغه شپه داسودا پیداشوه چې له خپل ذهني اوخیالي اسمانه رابښکته شې او همدغو خلکو غوندې شې مګر ددې دنیا دا عادت دی چې که سړی د ځان لورتیا دپاره کوښښ کوي پچه ورته پیچومی کېږي او که له ګرنګه ځان غورځوي په ډېر زیارېږي هم نه مومي ته به هر څه شې مګر د هغه مېرزاځای به ونه نیسې.

تاماته وویل په کوم هیوادکښې چې انسان په دباندیني وضعیت پېژند ل کېږي او دغېو خلکو پېژندنه او اشنایي په کښې اکسیر وي هلته بایدسړی په معنوي فضایلو اوپټو ښېګڼو پسې ونه ګوري او نه خپل عمرد نفس په تزکیه او تربیه کښې تېرکړي.

دامطلب تاپه ډېرو جذابو پیرایو کښې ونغښت او ودې ویل هغه څوک چې نه یو وری مړولی شي او نه یو بربنډ پټولی شي، نه بې وهل او ټکول له لاسه پوره وي اونه دچا دلښتې په مخکې سپرکیدی شي دهغه به څه قدراو څه قیمت وي؟ ؟

تالکه یو هوښیار زړه سواندې ماته ددې دنیا داستوګنې لارې ښودلې اوویلې دې:

څه کېږي که څوک یوه داسې سړي ته غاړه ټېټه کړي چې په سلو ځایو او حجرو کښې ورته سرونه ټېټېږي او هرڅوک ورته په ښه سترګه ګوري.

پدې تجارت کښې خو هېڅ تاوان نشته او په هر حساب بې ګټه تر زیانه ډېره ده ما هم داخبره له تاسره ومنله اوپه تاپسې روان شوم چې نا څا په دشعر جذبه راغله ا وشاعرانه تخیلا تو له تا نه بیل کړم. زه نه یم خبرچې کوم ځای ته ولاړم او چېرته ورسیدم؟ خودومره پوهېږم چې هلته ددې ټېټو خلکو دود او دستور هېڅ نه و اونه دافکرونه او دا خیالات پکې چلیدل.

هلته هېڅ انسان دبل په کما ل نه شو تېرېدلی او نه دیوه سړي غټوالی په بل کښې حلول کولی شو، دهر چا قدر او قیمت دنفسي او ذاتي موجودیت په لحاظ و او هېڅوک دچا په ښو ګڼلو اوبد کتلو نه بل راز کیده.

زما په زړه کښې ددغسې شهرتو او اعتباراتو احساس او شعور مړشو او لکه یو ګنهکار بنده خدایي محکمې ته وراندې شوم چې هلته بې له خدایه دبل چا بندګي ډېره بده اېسیدله او دنورو ثنا ویل لویه ګناه وه ځکه زما په اراده ډېر لغتونه وویل شوه او وپوهدم چې سړی تل دخان په حجره کښې نه اوسېږي او نه په هر کورکښې ددغسې میلمنو قدرت زیات وي.

ما ته بې له الفاظو دا وویل شوه چې دځمکې او اسمانو خاوند بې دانسان له نفسي حقیقت او اعمالو نه بل شي ته نه ګوري او دحق په حضور کښې دغه باطل رنګونه او اعتبارات نه پاته کېږي. (۱)

ښنګه ژوند کوو ؟؟

هغه ورځ په کورکښې ناست وم چې دروازه وټکېدله اووریسې متصل د زنځیر شرنګهار پورته شو، په بیړه له کوره راووتم او له خپل یوه دوست سره مخامخ شوم. وروسته تریوه مختصر روغبړ څخه معلومه شوه چې دده دزوی واده دی او زه باید خپل اشنا دکاندارته ورسره ولاړ شم چې ټوکی وربانديې ګران خرڅ نه کړي او په سودا کښې یې ونه غولوي.

ددوستانو خبره سړی په ډاګ نشي غورځولی نو بې له کومې بانې اوپلمې ورسره وخوځېدم. په دکان کښې مو لا سودا نه وه تمامه کړې چې کټورې راپیداشو او ډېر وارخطا معلومیده، له هغه موچې پوښته وکړه پخپل کوروکلي کښې یې له چاسره خېړې لګولې وې چې دده له لاسه عرضي تللې و اوپخپل سربې خاورې باد کړې وې.

له کټوري سره تک لاډېر ضرورو چې له وهلو ټکولو نه خلاص شي او څوک ورسره ګوتې ماتې نکړي. که زه ورسره نه یم خدایزده چې څه به ورسره وشي او څومره به زیانمن شي، زه باید په غم او خوشحالۍ کښې له خپلودوستانو سره مرسته وکړم او ورسره وځغلم. هغه څوک چې پنځه تنه بې پېژني او اشنایان پیداکړي دهرچا مخ ور اوړي او هر څوک ورځنې یوځای اوبل ځای ته تک غواړي

ښنګه چې مو دده کار خلاص کړاوبیرته راوګرزیدو لاره کښې راته زلمې ولاړو، چې باید ډاکتر ورته وګورم چې کورته ورسره ولاړشي او دزوی علاج یې په شان وکړي، داکار هم بې زما دلحاظ خرڅولونه نه کیده او واسطې ته یکې ډېر ضرورت لیدل کیده

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کا ل ، ۱ ګڼه ، ۸ _ ۱۱ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ناكامه بيا ببرته وګرزېدو او دډاكتر كوټې ته ورغلو هغه خپل تګ كه څه هم ډېرګران خرڅاوه خو زموږ خبره يې ځمكې ته ونه غورځوله او راسره روان شو په دغه وخت كښې نه پوهېږم څه پېښ شوي وچې ګاډۍ والان په سلو روپو هم نه راضي كيدل خو بنه و چې زه يې وليدم په هماغه مروج نرخ يعنې شپږو روپو يې ترڅايه ورسولو او هيڅ يې ونه ويل چې كلي ته ننوتو ګوروچې دميراجان په كورخړې او بنتې وې.

دكلي كورخلكوته مو وويل چې خداى دې انصاف دركړي، ولې په يوه سړي باندې په نا حقه ګوتې لګوئ او بدورته وايئ.اخر مسلماني ده او دقيامت ورځ موپه مخكې ده، خپل خداى ته به سبا څه جواب وركوئ، يومسلمان په ناحقه ځورول څومره بد كاردى. هغوئ وويل مونږ څه وكړو؟

ګلاجان ديو اوبل په كاله ننوت چې تاسې به ضروربدېږي وايئ اوګوتې به پرې لګوئ. هغه بله ورځ چې علاقه دار غوښتي ووهغه هم وويل زه يې پېژنم چې بد سړى دى او تاسې يې پرده كوئ كه چا په تحقيق كښې چشم پوشي وكړه زه به ورسره ګورم.

نومونږ څه وكړو ګلاجان هلته هم خپله خبره پخه كړې وه او موږ ته يې هم ځينې خبرې وكړې چې كه تاسې پرې بدونه وايئ سبا ورځ تاسې ته بدېږي او جرم درباندې راځي. په دغه وخت كښې زه لږ څه دحيات او ژوند كيف اوډول ته ملتف شوم چې موږ څنګه ژوند كوو؟

او په ژوندون كښې څه شي ته ډېر محتاج يو؟ كه كله يوه ډاكترته ورځو اوعلاج ته مو ضرورت پيښ شي نو هم به اشنايان ورولو او كه په يوه دكان كښې سودا كوو يا يوه ځاى ته په ګاډۍ كښې ځو هلته هم اشنايي اوپېژندګلوۍ ته ضرورت ليدل كېږي.

په تحقيقاتو او جزايي اموروكښې هم اشنايي دومره اغيزه لري چې بنه بد كړي او بدښه كاندي ځكه چې دوستي او اشنايي په ټولو حقايقو غلبه لري او دطلاپه نرخ خرڅېږي. همدغه سبب دى چې مو ږ په اشنايۍ او پېژند ګلوۍ پسې لكه باښه لورې ژورې لټوو او سرونه پرې ماتوو ديو ه سړي كما ل اولياقت شخصيت او لويوالى په همدغه معيار سنجوو چې څومره او څنګه خلك يې پېژني او داشنايي په بركت څه كارونه كولى شي.

غوښې دهرچا خوښې دي مګر دپيشكې ورپسې زيږى دى. اشنايي په هرملک كښې ښه ده، مګر په دې ځاى كښې دكيمياټوټې دى، كوم كارونه چې دلته په اشنايۍ كېږي هېڅرې نه كېږي او په هيڅ شي نه كېږي د همدې له امله وايي:

يار مې هندو زه مسلمان يم   ديار د پاره درمسا ل جاروكومه

يار ديار د پاره خوري دغوايي غوښې.

هركله چې دياري اواشنايۍ لپاره هندو دمسلمان اومسلمان دهندو چمونه كوي او ناحق دحقو ځاي نيسي، ته ووايه ! چې سړى به دبدو خلكو په اشنايي كښې له څومره ګناهونوسره اشنا كېږي، او دهغوئ د خوا هشاتو لپاره به څه څه كارونه كوي.

ځينې كسان وي چې له خپلو دوستانو اواشنايانو كله كله داسې كارونه هم غواړي چې نه په عقل برابرېږي، نه له شريعت او قانون سره موافقت لري، په ځينو وختوكښې بايد يواشنا له بل اشنا سره په نا حقو دعوا او جګړوكښې داسې ملګرى شي چې هم به ورسره منډې رامنډې وهي او هم به په سلو دروازو او سلو كوڅو ورسره ګرزي ځكه چې دغسې وسايلو او وسايطو ته هرڅوک متحاج دى او هرسړى مجبوږي چې خپل اكثر كارونه په دغسې وسيلو اجراكړي.

ټول كارونه اوټول شيان لكه دنان واى ډوډۍ داسې نه دي چې په يوه معين نرخ او معين مقدار د هر چا لاس ته ورشي او كومې واسطې ته يكې ضرورت نه وي يا لكه د جمعې لمونځ هر څوک يې بې د ملاامام له اشنايۍ وكړى شي، ځكه چې زموږ اكثر اجتماعي كارونه چې په يوه او بل اړه لري د اشخاصو په كيفي وضعيت او آني حالتونو موقوف وي. كه كله د يوه سړي طبيعت ښه او پام يې په نيكو وي غرونه دسړي په مخكې او اروي مګركه په چپ اړخ راپاڅيدلى وي نو بيايې هېڅوک لارې ته نشي راوستلى اوسړي ته پچه پيچو مې كوي دهمدې له امله افراد هم پخپلو كاروكښې په ځان اعتماد نشي كولى او نه دمحض معقوليت او حقيقت په ډاډ كوم كارته وړاندې كيدى شي. هره ورځ ديوې ورځې لپاره د يواو بل معقول او نامعقول مراعاتونه كوي، او ددې لپاره چې بل څوک دده بېځايه لحاظونه وكړي دى هم دهرچا لحاظ كوي او په همدغه مراعات او لحاظ كې خپل پيشرفت او خپل نجات هم ګوري همدغه شى ده ته دور انديشي او عاقبت سنجي معلومېږي نوځكه دضرورت په وخت كښې هر راز بې قانونه او بې لارې كارونه كوي. مګر لحاظ او مراعات په هيڅ حال كې نه پرېږدي. كه كله كوم سړى په ښه نيت او پاك فكر له دغسې مراعاتو نو او لحاظو نوسره مبارزه او جګړه شروع كړي خلك ورپسې سل خبرې كوي او په سلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي ستاپې، هرڅوک يې ملامتوي او دهر چا په نظر کښې بداېسي، هېڅوک ورته په ښه سترګه نه ګوري او ټولو د سترګواغزی شي.

که څوک غواړي چې هرعيب يې پټ وي او ډېر دوستان ولري بايد ددوست او اشنامراعات ولري او هرڅه چې هغه ووايي دی يې ومني که ديوه دوست خواهش په قانون برابر وي او که نه، ګناه وي اوکه خيانت، ګران وي او که اسان سړی بايد پکې نه ونه وايي او د يارلپاره درمسالونه جاروکړي.

مونږ له خدايه هېڅ کله په دعاکښې دانه غواړو چې يا له اسمانه پخه ډوډی راته ولېږه يا د الوتلو وزورنه راکړه چې مونږ ورو خبژو مګر ديوه دوست اواشنا څخه په ځيني کارونو کښې دغسې مرسته او معاونت هم غواړو، او دغرو قدربارونه وربانديې ږدو.

زموږ په مدني او اجتماعي حيات کښې داخبره ډېره ضرور ايسي چې ددغسې اشنايۍ لمن ټنډه کړو او خلکو ته داوښيو چې رسمي او اجتماعي امور ديوه قانوني او وظيفوي شعور په اثرپه يوه مثبت ډول او مقرر صورت اجرا کېږي چې هېڅوک او هېڅ شی پکې متاثر نشي اوهېڅ راز اشنايي يا مخالفت او موافقت پکې تغير نشي پېښولی.

که موږ پدې موفق شوو چې دقضاوت او حکمت په وخت کښې پخپل ورور باندې رحم او په دښمن قهرو نکړو يا پدې پوه شو چې اشنائي په شخصي او اخلاقي امورو کښې تاثير لري او له خپلو حدودو نه هغه خوا حقوقي مسايلوته تجاوزنشي کولی بيابه هېڅکله دغسې چمونه نه کوو اونه به په واسطو او وسيلو پسې ګرځو، نوڅه به کوو؟ دخپل دوست اواشنا له حا ل احواله به ځان خبروو، دجوړ اونا جوړ پوښتنه به يې کوو، داحتياج په وخت کښې به ورته قرض يا بخشش پيسې لېږو ، مګر دهغه لپاره به د درغو شاهدان کېږو نه، او نه به له حق او حقيقت سره جنګ او جګړه کوو، له خپل ملکري سره به په لو لور، يوو او غاښورو کښې مرسته کوو مګر پردی پولې به ورته نه وهو.

زموږ ارواحو له لوی خدای سره عهد کړی چې په نيکۍ او تقوی کښې به له نورو سره مرسته کوو مګر په ظلم وګناه کښې به دچا نه ملګري کېږو. (۱)

کورنی

په باغ کښې بعضې ونې او بوټي زاړه او ورک شي او بعضې نوي پيداشي، کله پرې ږلی وشي ميوه يې خرابه کړي اوکله پرې سختې سيلي راوالوزي لوی لوی ښا خونه په کښې مات کړي، کله يې پاڼې زيږې، کله شنې اوکله بيخي نه وي. ډېرخزانونه پرې راځي او تيريږي مګرباغ لاهماغه شان ځای په ځای وي. ونې بدلې شي، ميوې بعضې ورکې او بعضې نوې پيداشي خو د باغ نوم نه ورکيږي. نو څوک چې په دغه راز پوهيدلی وي هغه لکه باغوان د باغ خدمت کوي او په يوه بوټي يايوې ونې پورې زړه نه تړي.کورنی هم همدغه شان بهار او خزان، زړښت او ځواني لري هر راز طوفانونه او مصيبتونه پرې راځي، مګرنوم يې باقي وي، خلک يې بيخي بد ل شي خو اصليت يې نه بدليږي.

وګورئ!. دپښتنوپه کورنۍ کښې او س هغه پخواني پښتانه يو هم نشته سره له دې پښتانه ياديږي، داځکه چې داپښتا نه هم د هماغه ونو نيلي دي چې اوس ونې شوي دي. د دې ونو ميوه که څه هم پخوانی خوند نه لري اونه په کښې هغه غښتوالی شته مګر نوعيت يې نه دی بد ل شوی.

دا د باغ خاصيت دی چې دونو له نيلو نورنيالګي پيداکيږي او له هغه څخه نور، خوپه ميووکښې يې هغه مزه نه پاتې کيږي هو! دباغ دميو و خوند ساتل ډيرمهارت غواړي، که يو باغ د چا د ودانۍ دسيوري لاندې شي هم ميوه يې بيخونده کيږي، نو لکه څنګه چې يوه کورنۍ دعلم وعرفان رڼا ته احتياج لري همدرانګه باغ هم د لمر اوسپوږمۍ رڼا ته ضرورت لري.

که په باغ کښې بعضې ونې دومره جګې شي چې له نورو ونو دلمر سپوږمۍ تاثير ايسارکړي هم د ټيټو ونو په ميووکښې مزه نه پاتې کيږي او لکه هغه کورنۍ چې د بل چا سيوري لاندې شي او يا پخپل منځ کښې يو په بل دومره لوړشي چې طبيعي فيوضات يوله بله منع کړي هرو مرو پکی هغه پخوانی خوند نه پاتې کيږي. نو ځرګنده ده چې نباتي او انساني حيات ډېر نږدې او ټينګ

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه ۲، ۹ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناسبت سره لري، څنګه چې غټې غټې ونې دضعيفو چينچيو له لاسه خرابيږي همدغه شان دکورنيو او ملتو حا ل هم دی.
بعضې داسې چينجې شته چې په سترګو نه ليد ل کيږي او د لويو کورنيو سته له بيخه باسي، دا چينجي هغه کيسې او اوهام دي چې خلک دسعی او عمل له ميدانه راګرزوي ا و دمايوسيت خواته يې بيايي، داسې کيسې خپله نه پيداکيږي، زورور قومونه يې په راز راز وسايلو په ضعيفو قوموکښې نشروي او د هغوئ مخه دارتقا اوکاميابی له لوري راګرزوي.
کوم قوم چې د و هم پرستی په مرض ګرفتار شي او بې اساسه خيالات پکې ځای ونيسي هغه که څه هم په ظاهر روغ رمټ معلوميږي مګر لکه چينجنه ونه پکې هيڅ نه وي پاتې، داسې قوم د جدو جهدپه اثر هيڅ نه وي قايل په هرکارکښې شګوم نيسي او هرڅه دتصادف نتيجه بولي، په بعضې ورځوکښې ورته سفر لوی خطر ښکاري او د چرګ بې وخته اذان يا د سپي انګولل دمصبيت پيغام او د بدې پيښې قاصد ګڼي. دوئ تل خپل حاجتونه د قبرو له مړو او جنډو څخه غواړي ، زيار او کوشش ته هيڅکله مراجعت نه کوي، نودغسې يو قوم چې جدو جهد ورته حرص او عدم قناعت معرفي شوی وي، سعيه ورته شنډه ونه او بيهوده شی ښکارې ضرور بايد لکه خس و خاشاک ځانونه د زمانې شديد طوفان او تند باد ته وسپاري چې هر لورته يې وبسې اود ځمکې له مخ يې ورک کړي. دا راز افکار چې د قوم د ورکوالي سببونه دي او يو قوم دبدبختی په ميدان کښې لاس ترزنې کښينوي او ل د هغه قوم په ادبياتوکښې او وروسته د خلکو په ذهنيت کښې ځای نيسي، هو! په شعرکښې دا تاثير شته چې يو فکر هم د خلکو په نظرکښې ښه او ښايسته ښکاره کړي، شعر دا اقتدار لري چې بو دائيت، رهبانت، مسيحيت دتصوف په نامه په اسلام کښې داخل کړي.
خدای پاک وايي چې انسان هر څه د خپلې سعی په اثرکښې مومي مګر شعروايي:

(سعی خودنتوان برد پی بګو هر مقصود
خيا ل باشد کنی کاربی حواله برايد)

شعردی چې خلک انزوا اوګوشه نشينی ته رابولي اووايي:

(ببر ز خلق و زعنقا قياس کاربګير
که صيت ګوشه نشينان زقاف تاقافست)

((جداروکه ګذر ګاه عافيت تنګست))

هرڅوک چې دلاندينې بيتونه واوري:

(غم دنيای د نی چند خوری باده بخور — حيف باشد د ل داناکه مشوش باشد)
(ازين رباط دو درچو ن ضروراست رحيل — رواق طاق معشيت چه سربلند وچه پست)
(به هست ونيست مرنجان ضميرو خوش مباش
که نيستی است سرانجام هرکما ل که هست)

هغه که دنيا سره هر څومره علاقه او دلچسپې لري بايد بې علاقې شي اوپه بد نظر ورته وګوري. ښه ده د رحمان بابا خو په دې موضوع کښې د نورو په لارنه دی تللی او دنيا يې په دې شان معرفي کړې ده.

(ښه ده ښه ده د ا دنيا — چې توښه ده دعقبی)

خوشحال خان هم بالعکس دنوروشعرا دسعی اوعمل طرفداري کړي ده او خلکوته يې داسې درس ورکړی:

(که غوټې پسې وهې په لاس به درشي — چاو يل چې په درياب کښې ګوهرنشته)

نه يوازی خوشحا ل نه حميد هم تنبلې پدې ډو ل پريکوي او وايي:

(دهمه بلاسرتن آساني ده — خرڅاوه شي لټ غويی پرقصابانو)

نو دننيو ادبياتو او ليکوالو کاردی چې خلکو ته يوه داسې ادبي دنيا پيداکړي چې اساس يې عزم وهمت ، جدوجهد، سعيه اوعمل وي. او هغه کسان چې له ډيرې مودې د همای د سيوري په انتظار شل او شوټ ناست د ي راپاڅوي، دزيار او کوشش لمن په لاس کښې ورکړي، دغه او هام ترينه هير کړي. هو! دا او هام د ادبياتو له لارې راغلي او په همدغه لاربايد بيرته ووزی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بیت اثر:

(مصلحت دیدمن انست که یاران همه کار
بگذارند وخم طره یاري گیرند)

باید په دې راز بیتونو:

وختو اسمان ته په وزر د ازادی بشر
ته لابندپه زلفو یې داخیا ل خوشې عبث دی)
(خادم)

له دماغونو ووزي او ورک شي. دغه شان نوي نغمې که د خلکو غوږو ته ورسیږي ژر به انشاالله دمقصد لارمونده کړي او ور روان به شي ادبیان او لیکونکي کولی شي چې هماغه دشمعې سوزیدل او دفرهاد اوشیرینې نوم د خلکو غوږونو ته په دې شان ورسوي:

لکه شمع که ځان وسیزې په اورته
نو به هله کړي رڼا مینه او کور ته
که فرهاد غوندې دې غرونه سوري نه کړ.
دشیرین وطن په عشق کښې یې نامتورته

اوس باید د دې ډو ل بیتونوپه عوض:

(په ګلګونه چهره ځاځکي دخولو چې ترنظرشي
دشبنم په رنګ کښې وینم دګلابو طوفان کله)

خلکوته داسې وویل شي:

(په خولو یې دتندي که ابیاري کړي
دوطن دګلو باغ به کړي سمسورته)

اوسني لیکونکي باید ددې وخت ضروریات په نظرکښې ونیسي او د خلکو رهبري وکړي لکه څنګه چې یو دزماني نبض شناس شاعر وایي:

(هره ورځ د زماني احوا ل بدلیږي
هره شپه نوی خوبونه نورتعبیر)

همدغه شان باید دشعرا نغمې هم بدلې او په شعري او ادبي دنیاکښې نوي افکار ځای ونیسي، داسې نوې هم نه چې له محیط سره هیڅ نه تطبیقیږي، ځکه دا خو له بارانه پا څید ل او ناوې ته کښیناستل دي او شاعر باید خپل کام ته د امن ځای وښیې او پخپلو دردونو یې خبر کړي. دشاعر د اوظیفه ده چې دکام په غم وژاړي او هغوئ هم وژړوي هسې نه چې خزان ورته پسرلی ښکاره کړي یاپه غم کښې ورته سرندې ووهي. (۱)

فکرونه هم تغیرمومي

غښ او واړه شیان څه چې په دنیاکښې دي بعضې ډیر ژر او بعضې څه موده وروسته تغیر مومي: انسان هم سره له ډیر صفاتو د همدغه تعبیر په لارکښې واقع دی، فکر،عقل، ذوق او هرڅه یې تغیر کوي او په نوروشیانو کښې هم تغیر پیښوي، که سړی د تاریخ پاڼو او موزیم خانو ته مراجعت وکړي او دانسان مختلف حالات او اثار نظرلاندې ونیسي په دې به پوه شي چې انسان هیڅکله په یوه حا ل نشي قانع کیدلی او همیشه پخپل حا ل کښې تحول او تلون غواړي، دانسان همدغه تحول غوښتونکی طبیعت چې په هیڅ حا ل نه قانع کیږي، کله د خپل کاله په نقشه کښې تغیر پیښوي او کله پخپل لباس کښې تحو ل پیداکوي د دنیا د آبادی اود انسان دټولو پیشرفتونو لوی سبب دینوانسان طبعا د تجدد خواته مایل دی او همیشه زاړه شیان په نوو بدلوي او یوډو ل تراخره

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال، ۱۲ ګڼه، ۵۲ _ ۵۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې نه پالي، که سړی یوازې دانسان لباس په نظرکښې ونیسي او په مختلفو اقسامو یې غوروکړي پوه به شي چې خیاطانو دتن په جامو کښې څومره تحولات او تغیرات کړي دي او لا کوي یې.

دخیاط لیاقت پوهه او ښه والی همدغه دی چې هر وخت د خلکو خواهش ته وګوري او هغسې جامه جوړه کړی یعنې دمحیط په خوښه کاروکړي هسې نه چې خلک یو څه غواړي اودی نورڅه کوي.

دانسان فکرهم لکه دخیاط ماشین داسې دی چې باید هر وخت داسې کاروکړي چې خلك یې غواړي او خوښوي یې. د انسان قابلیت هم دیته وایي چې خپل فکر او محیط له تفاضاسره تطبیق کړی شي، همدغه شي ته ذکاوت او هوښیاري هم ویل کیږي او دیوه سړي دقابلیت پوره سند کیدلی شي.

هرڅوک چې له خپل فکره داسې کارنشي اخیستلی چې د خلکو له احتیاجاتو او دمحیط له مقتضې سره سم وي هغه هیڅکله په دنیا کښې د خوشحالي ژوندون او ښه زیست نشي کولی او نه په اجتماعی حیات کښې څه برخه لري. څومره انسانان چې په یوه مملکت کښې اوسیږي او یوملت ورته ویل کیږي دوئ ټول د یوه لوی ماشین په ډول دي چې واړه واړه څرخونه او مختلفې پرزې لري چې باید ټو ل دیو مقصدلپاره حرکت اوکاروکړي او خپله وظیفه اجراکړي. پدې څرخوکښې که هرڅرخ له عمومي ارادې سره سم کارنشي کولی نوهغه بیکاره اوخراب ګڼل کیږي، بلکې نورهم له کاره باسي.

نوداهم معلومه شوه چې ښه والی اوهوښیاري په حقیقت کښې همدغه شی دی چې سړی خپل افکارله محیط سره تطبیق کړی شي اوله عمومي ارادې سره سم دمشترک مفاد لپاره کاروکړي. هرڅوک چې خپل افکارله محیط سره نشي تطبیقولی هغه لکه یو بیخبره دهقان داسې دی چې دزراعت وخت او موسم ورته نه دی معلوم اوبې وخته پخپل پټي کې څه کري چې هغه هیڅکله نه شنه کیږي او تخم هم ضایع کیږي.

ددې سړي کارکه څه هم په اصل اوپه خپل وخت کښې ډیرښه کاردی مګر دی ورځنې هیڅ نتیجه نشي اخستلی اوخلکوته خپل لیونتوب ښیي.

څوک چې یوازې د خپل فکرپه محیط کښې ګرزي اوعمومي نظرنه لري یعنې خپل افکاریې له محیط سره نه وي تطبیق کړی د هغه فکرپه هرځای او د هر چا په نظرکښې صحیح نه وي.

یو وخت یو ظریف سړی چې په سره رودکښې اوسیده بازارته روان و چا ورته وویل چې ماته یوه ټوټه راوړه چې ابي رنګ یې وي او ساده وي هغه چې له بازاره راغی نوسره شیر چایي ټوټه یې ورته راوړه او ورېې کړه د ټوټې خاوند ورته وویل چې ما خوآبي ټوټه غوښتې وه او تاسره بخنه ټوټه راوړه ظریف ورته په خنداشو چې دسره رود او به خو همدغه شان رنګ لري.

څوک چې عمومي نظرنه لري او یوازې د خپل فکر په غولي کښې خاپوړې کوي یعنې خپل افکار یې له عام محیط سره نه وي تطبیق کړي چې د خپل کاله داوبورنګ ابي رنګ ګڼي او نور ځایو نه په نظرکښې نه نیسي، نو هرڅوک که غواړي چې حقیقت ته ورسیږي او افکار یې په هر ځا ی کښې صحیح وګڼل شي هغه باید خپلوافکارو ته وسعت ورکړي، دې خبرې ته باید ادیبان او لیکونکي زیات ملتفت شي او ډیره توجه ورته وکړي ځکه چې دوئ له خپل محیط سره زیات فکري ارتباط لري اوتل خپل نظریات خلکوته وړاندې کوي نو که ددوئ افکارله محیط سره موافق نه وي او څوک ورته خپل احتیاج نه حس کوي هیڅوک یې نه قبلوي او شنډپاتې کیږي. نو دوئ هم باید لکه نورکسبګرد خلکو د ذوق اوډو ل رعایت وکړي یعنې ښه شیان په ښه لباس کښې خلکو ته وړاندې کړي او دمحیط احتیاجات په نظرکښې ونیسي. څه چې لیکي باید پخواله لیکلو څخه سترګې ښې وغړوي او په خلاصوسترګو څه ولیکي نو دده افکار هرو مرو عمومي رواج پیداکوي او خلک یې ښه قبلوي.(۱)

شاعرانه خیال

چپه چپې او قراره قراري وه، سپوږمۍ د ځمکې په مخ رڼا غورزولی، هیڅ طرف زوږ او زوږ نه و.
یو ژور لښتې په شنه ګیاه پټ او پیچلی له اوبونه ډک اوغلی روان و.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹ کال، ۴ ګڼه، ۱۰-۱۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرچا چې داوضعیت لیده ګمان یې کاوه چې دا او به بې شعوره نه دي، په عزم او اراده کوم طرف ته ځي، ما هم داخبره حس کړه او وریسې روان شوم. څه ساعت وروسته ګورم چې په شنه باغ کښې قدم وهم باغ کښې هر راز بوټي ولاړ دي، دا او به چې ډیره موده پخوا هم دې باغ ته راغلې وې ددې باغ په شنو پاڼو، خوږو میوو، ښایسته ګلانوکښې یې حلول کړی، داشین بڼ، تازه چمن یې دانسانانو، مرغانو، حیواناتو لپاره ساز کړی و. دا اوبه لکه دتاک په رګوکښې ننوتې وې ډیر خلک یې په خپل خوند مست کړی او د ډېرو نشه یې د بنګو په پاڼو زیاته کړې وه، په یوه بوټي کښې ځان لکه عسل خوږ کړی او په بل کې یې د سرکې تریووالی پیداکړی و، په ګنې کښې یو راز اوپه مرچ کښې یې بل راز مزه اینبې وه، دا او به برسیره پردې چې ددې میوو او ګلانو دو جودسبب ګرزیدلې وې په تعمیر او ودانی کښې یې هم برخه اخیستې، ددې باغ دیوا ل اوګرد چاپیرسرایونه یې سرته رسولې و.

دې او بو یوازې د ځمکې په مخ تردد نه و کړی.

لکه چې یې د همدرۍ حرارت په زړه کښې پیداشوی، د اقیانوس له دریابه جګې شوې او په وچو جزیرو باندې یې درحمت څاڅکې شیندې اولکه دګل له پاڼو هوا ته هسکې شوې دي ، کله یې په لویو دریابو کښې دانسانانو بیړۍ او درانه جازونه په سر ګرزولې او د څاروي وظیفه یې اجر ا کړې ده، دا اوبه که څه هم دونو تر جګو جګو څوکو رسیدلې دي خو خلک د ځمکې په سرګرزیدلی شي څه شی نه ډوبوي. نه دغه اوبه چې کله په یخ کښې ځای نیسي او د تورۍ آب په ځای اوکله دګل په پاڼو (ښایسته جامه) کښې ننوزې د حسن او جما ل مظا هره کوي او څنې وخت دصدف په صاف زړه کښې ځا ن تربیه کوي او د جوهرې په دکان کښې دتجارت بازار تودوي و دې شي چې شاعر انه خیا ل هم دغسې یو شی دی.(۱)

تیاره او رڼا

نه پو هیږم خوب دی که بیداری، خیا ل دی که حقیقت، دنیا په تیاره اوترګمۍ کښې واقع ده، له شرقه ترغربه تور تیکری غوړیدلی هر څومره چې یوه خوابله خوا ګورم هیڅ نه ګورم.

هرلورته تورتم او تپه تیاره ده، زه ګمان کوم په داسې کره کښې یم چې دانسان هوس په کښې هیڅ نه دي کرلي او نه د تمدن لاس په کښې څه نقش او نکار کړی او دایوه طبیعي اوساده منطقه ده چې دفکر اوکار اثرپه کښې نشته، تو ل مخلوق ویده او دنیا په هماغه پخواني حا ل پاتې ده، هیڅ تغیر په کښې نه دی پیښ شوی ځکه چې زه څه نه وینم، زما په نظرکښې دنیا په خوب ویده او خپه چپه ښکاري.

زه ګمان کړم چې دنیا د خوب زانګو ده او خلک په کښې غلي پراته اویوپه بل اړه اوغرض نه لري، زه تصور کړم چې دنیا یوسپیره ډاګ او و چه بیدیا ده هیڅ په کښې نشته د هرچالاس تش او خالي دی. خبرنه یم چې څه شته خو زه د جهل په تیاره کښې پټې سترګې پروت یم څه نه وینم او دا هغه دنیا ده چې دبشریت معموره ګرزیدلې او بله شوې، زه په همدې تیاره او بې خبرۍ کښې، چې یو ناڅاپه سپینه رڼا پیداشوه او د دنیا بازار راته ښکاره شه.

نه پوهیږم دا رڼا له څه شي پیداشوه د حقیقت معشوقې مخ ښکاره کړه اوکه دعلم لمرپخوا د وخته دصبح صادق قاصد راولیږه او که د بشر دحکمت برق او برینښا وه. خیر هرڅه چې و خونوې دنیایې له هرشي ډکه پکه راوښوده ، چې هر څوک یې محتاج اوهرڅوک له ما نه بې نیاز ؤ. هر چا هر څه درلوده او هر شي نوی رنګ پیدا کړی ؤ. میخانیکي اسبابو په کایناتو کښې عجیب او غریب تحو ل څرګند کړی، اود هنر کیمیا وسپنې ته پښې او وزرونه ورکړي، په دنیاکښې بله دنیا جوړه شوې، د دماغ زړه خونه نوې شوې، نوی فکر نوی خیا ل پیداشوی، زه علاوه په دې چې په مادیاتو کښې برخه نه لرم، یوسراو دوه غوږه یم په معنوی هستۍ کښې هم لکه الف هیڅ نه لرم زه داسې ښکارم لکه چې له کومې بلې کرې ځمکې ته نوی راغلی یم.

هوا زه دبیخبرۍ او بیکارۍ له دنیا دعلم اوعمل دنیا ته نوی راغلی یم.

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ ، ۲ ګڼه ۵۸ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه له خوبه نوی راپا څیدلی یم. پس له دې به لکه وړوکې هلک دیو ه شي او بل شي نوم زده کوم او هرشي ته به د تعجب په سترګه ګورم.(١)

بله دنيا

نیمه شپه ده هیڅوک له ځایه حرکت نه کړي، مګرزه لکه سرسام بې ارادې روان یم، په مخ کښې مې غرونه اوسیندونه راځي خو زما مانع کیدای نشي، په لوړو او ژو رو لکه نسیم یا برېښنا څرخنده تیریږم هیڅ شی مې په مخ کښې حایل کیږي نه.
یوه شیبه وروسته نه یم خبر چې ما د څومره مودې لارپه څو دقیقو کښې قطع کړې، خوله دغې دنیا چې زه ورسره اشناوم وتلی او یوې نوې دنیا ته دتعجیب په سترګو ګورم. زما او دد ې خلکو ترمنځ دومره بعد او فاصله ده لکه چې داولې ورځې انسان یې ددې وخت له انسان سره لري دلته هرڅه نوي اوهغې دنیا سره چې زه ترې راغلی یم هیڅ مشابهت نه لري حسن او جما ل ټو ل همدلته جمع شوي، عیش او عشرت د همدې خلکو په برخه رسیدلی دی، ددې ځای وګړي چې لکه د یوه چمن ګلان یوشان تراو تازه ښکاري ماته هغه تفاوت اوتیت وپاس چې ما دانسانانو په ډله کښې لیدلی رایادوي او هغه کسان چې د فقراو ضعف نمایندګان و، راته وې دلته که هر څومره میخانې او دساعت تیرۍ وسیلې ډیرې دې مګر خلک یې دومره نه دي بیخوده کړي چې له اینده حیات نه غافل او په دې شي قانع شي ګویا دې ځای ته لا دقناعت لغت نه دی رسیدلی او حرص بد نه دی معرفي شوي، هرطرف ته کارخاني اوفابریکې جاري دي نوي نوي کشفیات او اختراعات کیږي خوافسوس چې زه ددې ځای دشیانو نوم نه پیژنم او تعبیر ترې نشم کولی مګر دومره پو هیږم چې دټولې دنیا دتسخیر لپاره کفایت کړي. ددې ځای په کتاب کښې ډیر شیان چې ماته بدمعرفي شوي و ښه ښود ل شوي او داخلاقو په غټوغټو عنوانو کښې لوی تغیر او تبدیل پیداشوی دی. دلته په عوض د تواضع او امیدوارۍ دعزةالنفس درس ورکو ل کیږي او دصداقت په ځای سیاست ستایل کیږي. زه په دې ښایسته دنیا کښې ښکته اوپورته ګرزم، دبشریت دامراضو دوا لکه همدردي اونور...لټوم خو بې له ذهر دارو غازو او جهانسوزه اور بل څه نه وینم او وروسته له ډیرو پوښتنو راته ویل کیږي چې ته دشرق موزیم خانوته مراجعت وکړه دا د شلو قرنو پخوا ارمغان د هغه ځای په زړو اوشکیدلو پاڼو کښې پیداکیږي.(٢)

دبشريت قافله اومنزل مقصود

نن چې دبشریت قافله او د انسانیت کاروان، د مدنیت او عرفان په بازار کښې قدم وهي، او د حکمت په رڼا د مهجولاتو په تورتم کښې او به د حیات لټوي، له اوسپنې دهوامرغان او له فولادونه د دریاب کبان جوړوي، له اوبو نه برېښنا (برق) او له هوانه وینا اخلي. نن چې له شرقه ترغربه دانسان ژغ هرغوږ ته بې کاغذ اولفافې او بې ټکسه دپوستې رسي.
نن چې هرسړی ددنیا له په حا ل احوال او دلرې لرې خلکو په کار بار خبرد ي، د یوه او بل په حق کښې پیشګویي کوي، نن چې د بشرله سترګو پردې لرې شوي،لرې او نږدې وړې وړې ذرې وینې او له ډیره عقله وینته چوي دا ټو ل د نن او پرون ورځې دزیار او زحمت نتیجه او دیوه قرن محصول نه دي،دا معنوي سرمایه دبشر داولې ورځې پانګه ده چې ورورو زیاته شوه اوپه مرور دزمان له یوې دانې درمندونه او له یوه زړې باغونه جوړ شوي، د بنیا د م فکر لکه طفل ډیره موده د حیات په غولي خاپوړې کوي او د حرکت او عمل په میدان او دتجربو په ګدۍ ډیر کرته پا څیدلی اوسرپه څیږۍ لګیدلی ،پس له ډیرو پرزیدو یې یو یادوه قدمه دترقۍ لورته اخیستي داطفل په بیابان ددنیا کښې چې هیڅ لور لار او رڼا نه و ه او هر طرف له مارکندېو او اغزیو ډک و، لوڅې پښې یوه خوا اوبله خوا لکه سودایي اوتندې یې تیرې کړي، په کنډو اوکپرو د خطر کښې ولیدلی لکه یوسف (ع) عمر یې په څا او زندان کښې تیر شو ی دزمانې له مصایبونه یې دسرپه کاسه کښې او به څښلې.

---

(١)کابل مجله، ١٣١٧ کال، ۴ ګڼه ۶٣-۶۴ مخونه
(٢) کابل مجله، ١٣١٨ کال،۵ ګڼه، ٣۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله دتصادف په ګام او کله د تدبیر په قدم وړاندې تللی
ډېرې ککرې په دې ارمان کښې خاورې شوې چې یوه غوزه دېنبې تجزیه کړي بیاله یوې هسې تیل وباسې او له بلې پلته تاوه کې، خپله تیاره کوټه په دې رڼا او خپله توره خونه پدې روښانه کې.
لنډه یې دا لکه څنګه چې بنیادم دا اوسنې صورت او قدو قامت پس له ډېرو تحولاتو موندلی، او ل ځل له غذایي موادو مائیت ته راغلی (منی) شوی، او پس له هغه دوېنې پرچې (علقه) ګرځیدلی او بیا یې دغوښې شکل پیداکړی او په تدریج سره هډوکی جوړ او په غوښه کښې پټ شه، وروسته تردې یې زړه، سترګې، غوږونه او بې حسابه اجزا دبدن او پرزې یې دوجود چې ځانته یو علم (تشریح) په کښې تدوین شوی دی په کار خانه دقدرت کښې جوړشوی او یـو مکمل وجـود چې خدای (ج) په اشرف المخوقات سره ستایلی د خدای په قدرت دنیا ته راغلی. همدارنګه یې فکر هم دتحو ل پایه په پایه ختلی اودې اوسنې مقام ته رسیدلی دی. بنیادم ډېره موده په صحر ادتنهایې او نادانی کښې په ډار او ترس ګرزیدلی او لکه ښاپیرک په سمڅو اوغروکښې پټ شوی، هرساعت له مختلفو اوازو د حیواناتو او غره هار د تالندې ویریدلی اوله ډاره یې یوه او بل شي ته سجدې کړې. پس له ډېره وخته دملګر تیا او تعاون په فایده پوه او دغلو له ډاره کلی کورشو ه، له همدې وخته دقومیت نوعیت قرابت نیلې په څمکه کښې چلیدلې، د محبت شفقت ، جمعیت سلسلې اوردې شـوې، ا و د بنیادمو قافلې اوکاروانو نه دترقـۍ په لامخ وړاندې دمنز ل مقصود د طرف تللې او هرې طایفې ځانته یوه پنا ګاه لټولې، او ځان یې څه شي او ډېر ترسیه کړی.
چا د غربیت په خونه کښې اړولې او چا دقومیت په مرغانچه کښې ځان ځای کړی. مسلمانان په فراخ باغ د دین او دیانت کښې پراته او دیوه باغوان لاس لاندې تربیه کیږي، په دې باغ کښې هرقسم بوټې او هر راز ګلان اوونې چې هریـو بیله مزه بیله میوه علیحده رنګ او ګوښې فایده لرې موجود دي، تر انګورو پورې د هرځای میوه پیداکیږي، او د هر چا خوله پرې خوږیږي.
دا باغ خصوصي نه دی، د هرچا زړه چې ورته وشي په یوه کلمه کلپ ورته خلاصیږي او ور ورته بیرته کیږي. (۱)

دمحبت لېوال

راشه چې زه خپل زړګې ته مراجعت وکړم چې په دغه حساسه نړۍ کښې د مینې او محبت څه یادګارونه پاتې دي او که نه! دغه زړګی چې دمحبت په هر راز لوموکښې نښتی او دعشق په پنجرو کښې یې ډېر ریاضتونه ایستلې دې ګوندې دعشق او مینې تیر حالونه لکه د سینما فلمونه یو یو راته ښکاره کړي او دا راته ووایي چې عشق او محبت په انسان باندې څه کوي ترڅو چې ددنیا په مخ د حسن او جما ل مظاهر لید ل کیږي او دانسان په سترګو کښې د لیدلو او کتلو احساس وي، هرومرو به دانسان په زړه کښې یوډو ل مینه او د یوشي محبت وي مګر محبتونه ډو ل یو راز نه دي اونه یې اغیزه دانسان په زړه کښې په یـو ډو ل وي بعضې محبتونه دي چې ډیر ژر دانسان له زړه محوه کیږي او هیڅ اثریې نه پاتې کیږي.
هو! انسان کله کله خپل زړه په لمر او سپوږمۍ او داسمان په ستورو هم بایلي مګر کـوم وخت چې هغه ورته لویدونکې او پریوتونکې ښکاره شي نو ډیر ژر ورځنې بیزاره شي او په یوه داسې ذات پسې ګرځې چې هغه هیڅکله نه محوه کیږي او تل ترتله وي.
دا راز محبت د انسان جسم او روح دواړه داسې رڼا کوي، چې بیا لمر اوسپوږمۍ هم ورته له شرمه کتلی نشي مګر دامحبت په هر زړه کښې نه پیداکیږي او نه د هر چالاس وررسیږي داپاک محبت دی اوپه داسې زړه کښې ځای نیسي چې هلته بل هیڅ محبت لاره نه لري.
هرکله چې محبتونه راز راز اوډو ل ډول دي او په هیڅ وخت کښې دانسان زړه چې دمحبت نړۍ ورته وواېو له مینې تش او خالي

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۷ کال، ۱ ګڼه ۴۵ . ۴۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي نو زه به اوس خپل زړګي ته رجوع وکړم او هغه ټول محبتونه به یو یو راپه زړه کړم چې په دغه نړۍ کښې پیداشوي او بیا ورک شوي دي.

ښه مې په یاددي کله چې زه په کوشوکښې له وړوسره ګرزیدم او کورکښې به مې څه کول زما په زړه کښې بې له محبته بل هیڅ شی نه و، زه په همدغه وخت کښې محبت د خپل مورله غیږې او د کاله له خلکو بیل کړی او له پردیو هلکانو سره یې ملګری کړی وم.

زه به هغه وخت د خپلې مورله څنګه پاڅیدم اوپه منډه به باندې تلم، که هغې به ماته هر څومره نارې وهلې مابه سترګې نه وراړولې ځکه چې خپلو ملګرو ته به ورتلم او هغوئ به مې لټول.

زه به د هغوئ خوږې مرکې ته داسې په شوق، ورتلم لکه یومین چې په نیمه شپه کښې د خپلې معشوقې حضور ته په څه طمع ځي او بل هیچاته یې پام نه وي مګر کوم امیدونه چې یومین خپلې معشوقې دوصا ل په وخت کښې لري زما په زړه کښې به هغه شان یوه ارزو هم نه وه او نه به مې د دغسې شیانو تصور کولی شو. زما محبت په دغه وخت کښې په هیڅ راز مادي او معنوي اغراضو بنا نه و، په دغه حین کښې ما هر راز مرسته اوښیګڼه دمحبت لپاره کوله مګرد هیڅ شي لپاره به مې له چاسره محبت نه کاوه. زما محبت په دغه وخت کښې یو پاک او مجرد محبت و چې په هیڅ ډول اغراضو نه و ککړشوي، مګرڅه موده وروسته چې ما دخپلو همدغو ملګرو په ښکلو مخونو او معنی داروسترګو کښې بعضې کیفیتونه ولیدی شوه، نوزه له یوبل شان محبت سره اشناشوم او زما په زړه کښې دهغوئ په نسبت یوبل راز مینه پیداشوه پدغه وخت کښې زما زړګی لکه یوه وړه کښتۍ دمحبت په دریاب کې ولویده چې د مینې او عشق موجونو او چپو وربانديې لوبې کولې.

لدې محبت سره زښت ډیر اظطراب او ناقراري ملګرې وه چې همیشه به زه له مشکلاتو سره مخامخ کیدم مګردغه ټول مشکلات، مینې او محبت زما په نظرکښې دومره اسانه کړي وو چې مابه ورځنې خونداخستلو.

په دې وخت کښې زما په زړګي کښې مینې او محبت داسې تنده پیداکړې وه چې ددغه دریاب ټو ل اوبه یې وچې کړې او په وچ ډګرپاتې شو.

څنګه چې دغه اضطراب او ناقراري ورکه شوه او زما زړګی لکه مړی یاویده لږ څه له سرګردانۍ خلاص شو، نه پوهیږم چې بیاله کومې خواد محبت نسیم راوالوت او زما په زړه کښې یې لکه دپسرلي هوابیا د مینې احساس ژوندی کړ، په دې وخت کښې زه د خپل مفاد لپاره هر طرف لیوا ل او سرګردان ګرزیدم چې یوه شیبه به هم قرارنه کیناستم، زما زړګی په دې حا ل کښې هم دمحبت له پنجو خلاص نه و، مګر دومره شوی و، چې زما په نظرکښې یې له هر شي ځینې مفاد ښایسته کړي و، چې ما خپل زړه کلک ورپورې تړلی او هر طرف ته به په همدغه نیت ګرزیدم.

زما زړګی پدې وخت کښې هم هیڅکله نه دی قانع شوی او لکه دملنګانو کچکول هرڅومره چې به پخپلو خواهشاتو ډکیده سمدلاسه به بیرته تشیده او نورڅه به یې غوښته. پدې محبت کښې ما هر راز ذلت او تحقیر قبلولو او دخپل مفاد لپاره به تل دنوموړو او غټو خلکو په وره کښې ولاړوم چې دوئ به راته له هر چا ځنې ښه ښکاره کیدل او له همدوی سره به مې مینه لرله.

مګر دامینه اساسي اواصلي نه وه ترڅو چې ما خپل مفاد ددوئ په کورکښې لیده، له دوئ سره به مې مینه درلوده اوددوئ احترام به مې کاوه اوکله به مې چې دغه طمع ددوئ له وره پرې شوه نوبیا به مې پیژندل هم نه.

کوم وخت چې داحرص یا دامحبت زما په زړه کښې سوړشو او زه ورځنې خلاص شوم ددې دنیا هر څه راته فاني اوتیریدونکې ښکاره شوه نو خپله مینه مې ورځنې وشکوله. ددنیا هر څه مې نوروته پریښودل او ما له یوبل عالم سره لاره پیداکړه، هغه پخوانی محبت مې له زړه ومینځل شو، او یوبل ډول محبت پکې ځای ونیولو.

پدې محبت کښې هیڅ قسم اضطراب نه شته بلکې زیاته ډاډینه اوقراري پکې لیدله کیږي، دامحبت هیڅکله نه محوه کیږي چې له فاني اومحوه کیدونکو شیانو سره تعلق اورابطه نلري.

اوس که زه پدی عالم کښې هم له چاسره محبت او مینه لرم هغه به له داسې شیانو لپاره وي چې هیڅکله نه ورکیږي.

هو! زه خواوس لکه بلبل او بورا داسې نه یم چې په ظاهري ښکلیتوب وغولیږم او ددې جهان په هغو ګلانو پورې زړه وتړم چې ډیرژرفناکیږي او دمني باد یې هرې خواته وړي.

زه د داسې څه لپاره له چاسره د لږې مودې لپاره مینه نه پیدا کوم، زه اوس په دنیا کې له داسو خلکو سره مینه او محبت لرم چې هغوئ یوه داسې پټه او معنوي پانګه لري، چې په هیڅ شا ن نه ضایع کیږي او دزمانې سیلاب یې نه شي وړلی. داپانګه دانسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه معنوي او اخلاقي موجوديت دی چې په هيڅ وخت کښې خپل حسن او قيمت نه بايلي مګر هر څوک يې نلري او نه د هرچا په برخه کيږي.
دا د انسان هغه ثروت دی چې په دنيا کښې ورباندې ښه نوم او عام محبوبيت ګټي اوپه اخرت کښې ورباندې د خدای (ج) رضا لاس ته راولي.
نوکه څوک غواړي چې په دنيا کښې دزړونو مملکت لاندې کړي او دغه رازجهانګيري يې په نصيب شي هغه بايد په همدغه شي دخلکو زړونه خپل کړي او خپل مينه يکې ځای کاندي.
په دنيا کښې بل هيڅ شی نشته چې دانسان په زړه کښې لکه ښه اخلاق با دوامه اوعميق تاثير وکړی شي، همدغه شی دی چې انسان ته دنورو د تسخيرلپاره ورکړشوی، او دی ورباندې له نورو امتيازپيداکوي(۱)

پوهه او معرفت

کله چې د تورو شپو په تورتم کښې راته سل راز شيشکې او پيريان ښکاريدل او زه به ورځنې په خوب کښې هم ويريدم نن هغه شيان يو نه وينم. نه پوهيږم چې څه وخت زما نظربل رازؤ، اوکه دغو پټو مخلوقاتو راسره اشنايي درلوده، ما پخپلو سترګو ښاپيريانو رانجه پورې کړي وو، که مې دکوم پيراو فقير خولې په سرکړې وه، هرڅه چې و، او هرګمان چې ته کوې خو زه چې کله ماخستن يوازې له کوره ووتم او کانې، بوتې به راته دپيريانو لښکر جوړشو او هرشي به زما په نظرکښې بل راز جلوه کوله.
يوه شپه چې يوازې له کاله ووتم او له کلي بهر شوم نا څاپه راته يوه توره بلا راښکاره شوه او زما په زړه کښې يې عجيب او غريب حرکت پيداکړ، هرې خواته چې مې سترګې اړولې د خوف او ويرې نا اشنا شجه مې په مخکې ولاړه وه، دپلرو اونيکونو هديره راته د بلاګانو مينه او دپيريانو کور ښکاره کيده. له هرې شناختې راته سل پيريه جوړ شوه او زه يې په سل راز موهومو عذابونو سره ويرولم، دوطن کانې او بوتې راته روې، او شيشکې شوې چې زما زړه يې له ګوګله ايسته او هرډول ويروونکې خيالات اوتصورات يې راته پيداکول، هيڅ نه پوهيدم چې له ماسره به څه کيږي او څه به راته پيښيږي مګر څومره چې توره بلاراته نژدې کيده هغومره زه به دمرګ او فنا لورته وراندې کيدم او يقين مې درلود چې په هيڅ راز ورڅخه نشم خلاصيدلی ځکه چې دا هماغه بلاوه چې دکلي ټول هلکان ورځنې ويريدل او هره شپه يې د لوبو په ميدانوکښې ددوهی په غاړه ياد تناره په سرکيسې اوخبرې کيدلې.
همدغه شيبه زما دژوندون روستی ساعت او اخره برخه وه چې بايدله خپلو ټولو ارزوګانو سره دواع وکړم او ځان دمرګ بيرحمه پنجوته وسپارم.
ډيرافسوسونه مې وکړه چې پدې وخت کښې ولې له خپل کوره راووتلم او ددغې بدبختی استقبا ل مې کاوه، مګرپه افسوس او حسرت نو څه کيږي، څه شی چې سرې ته تقدير ټينبوي هغه پيښيږي او داروستی عقل له هيچا سره رومبې نه وي، ډيرځله سړی په ځينو ارادو پسې له کوره بهر شي مګر نه پوهيږي چې په لاره کښې ورته څه پيښيږي او څه کيږي. که چيرې انسان دغه رازپيښې پخواله پيښيدو ليدلی هيڅکله به يې دخپلو ټولو ارادو تعقيب نه کاوه اولکه يوشل به ځای په ځای ناست و هيڅکله به له کنډو کپرو او ګړنګو څخه نه لويده ځکه چې تل دسکون په يوه داسې ګړنګ کښې پروت و چې راپورته کيدی نشو.
ددغې شپې او دغه حا ل تصوير زه داسې اوس ښه نشم کولی اونه يې تاسې هغسې احساس کولی شئ. زما افکار په دغه وخت کښې ټول دخوف يوې تورې نقطې ته متوجه و او بې له خوفه مې نورهيڅ نه ليدل، هيڅوک نه و چې زه يې له دغې بلا خلاص کړی وای، ياورته دا اميدشوی وای. پخپل وطن کښې له خپل کور او کلي څخه ځوقدمه هغه خوا زه بې وزلی، بې اسرې او

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹، ۱۱ ګڼه ۳_ ۴ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیکسه وم هیچاته مې څه هیله نه درلوده له خپلو او خپلوانو، ملګرو او اشنایانو مور اوپلار څخه امید قطع شو او په تمامه معنی راته ځان یوازې اوبې مرستې ښکاره شو.

نه پوهیږم چې کله به په تاسې باندې دغسې حا ل راغلی وي چې اوس ددې کلماتو په معنی پوه شئ او زما په تیرشوی حا ل لږ څه رحم وکړئ که یه ؟ که تاسې له دغسې زمان او مکان سره اشنا نه یاست اودغه راز مونه دی لیدلې زما خبرې به خدایږو چې څه و بولئ د افادې قوه هم دلته ډیره ضعیفه ده، دهغه حا ل دتصویر او تقریر لپاره لاتراوسه کلمات نه دي وضع شوي او که وضع شوي هم زه یې داستعما ل په چل نه پوهیږم، ددغسې فجیع حا ل تصویر راته ډیرګران ښکاري، زه هیڅکله دیته نه یم حاضر چې دخیا ل په عالم کښې بیرته هغه حا ل ته رجوع وکړم او بیاتاسې ته ددې کیسې جزیات او واړه ټکي پوره بیان کړم، که چیرې دنیا تکرار هم قبول کړي او زه بیرته کوچنی شم، هماغه شپه بیاراشي او زه په هماغه تورو شپو تورو پردوکښې داحا ل بیا ووینم یقین دی چې په هغه حا ل کښې هیڅ نشم لیکلی او تاسئ نشم پوهولی که داهم وشي او داټول غیر ممکن شیان امکان پیداکړي بیاهم یقین نلرم چې د اروېدونکو زړه به زما په حا ل وسوزي او څه چې په ماتیر شوي وي دوئ به یې په اوریدلو هغسې متاثر شي، دلیدو او اوریدو دومره فرق دی لکه دړانده او بینا نو بیا ویلی شم چې دهربد بخت حا ل ستاسې په نزدله یوې کیسې اوافسانې نه زیات اهمیت نلري، همیشه اوپه هرځای کښې دبدې ورځې دخاوندانو حا ل دنورولپاره قا ل شي. په هرځای کښې ځمکه هماغه سوزي چې اور پرې بلیږي په هر هیوادکښې پردی غم نیم اختروي، هیڅکله داسې نه دي شوي چې دسترګوکارله غوږو واخیستل شي یادیوې سترګې په ړوندوالي دبلې سترګې بینا لړه شي. داټول هغه ممتنعات دي چې فرض یې هم ممتنع دی نوزه هیڅکله له تاسې دانه غواړم چې تاسې دې زما دحا ل داسې احساس وکړئ لکه چې ماکړیدی. زه همدومره غواړم چې زما په حق کښې یو مشکل حا ل قبول کړئ او دویرې سخت عذاب وګڼئ زه په دغه وخت کښې نورله خپله حاله خبرنه شوم اوونه پوهیدم چې ځمکه مې له پښونه کومې خواته ولاړه او زما دوینو په جریان کښې څه تغیرراغی، خو هر څه رانه هیرشوه او نورمې دخوف احساس هم ونکړای شو. تاسې فرض کړئ چې زه هم لکه یو بې حس او بې شعوره کاڼی په دغه بیدیا کښې پریوتم چې عقل اوشعور، احساس اوخیا ل هرڅه را نه ولاړل او بیخې یوازې پاتې شوم. دا حا ل که څه هم یو موقتي مرګ و چې څوک به یې نه خوښوي او جمادي حالت به یې بولي خوزه یې له دغسې مهیب او ویرونکي ژوندون خلاص کړم او دټولو غمونو په مخ کښې حایل شو.

څه شیبه وروسته چې دا حا ل هم لکه دانسان نورښه اوبد حالونه له سترګو پناه شو اوما خپلې سترګې وغړولې بې له دینه چې وروړمې ترخڼک ناست و او زما تلې او لاسونه یې مښل بل هیڅوک او هیڅ شی نه و. کومه توره بلاچې زه یې یوه شیبه مخکې ویرولم او ژوندون یې راته یولوی غم اوسخت عذاب ګرزولی و هغه مې سکنی ورور او دخپل کاله سړی و.

وګورئ!! کله کله سړي ته خپل خواخوږي اوخپلوان بلاکیږي او په بله بڼه یې ویني یعنې لکه یوسف خپل ورور ورته لیوه شي او په بلاګانو یې خوري.

دغه راز تیاره اوتورتم چې په هرځای کښې وي هلته سړي ته دغسې حالونه پیښږي چې له خپلو ورونو څخه هم ویریږي اوهغه څوک چې دده مټ اوبازووي دخپل بدګمان په اثرکښې ورته لکه بلاداسې ایسي، ددغسې تیارې نسبت که څه هم په ظاهره تورو شپوته کیږي مګر په حقیقت کښې له ناپوهۍ او نه پیژندلو څخه پیداکیږي، په کوم ځای کښې چې دجهل او نادانې تورې پردې دخلکو په سترګو غوړیدلي وي هلته سړي ته هرڅوک نااشناایسي او دخپل کور وکلي خلک ورته د راز راز بلاګانو په ډول معلومیږي ، هر چانه یې په زړه کښې ویره کیږي او په شپانه باندې دلیوه ګمان کوي، بې له ویرې بل شی نه پیژني او بېله بد ګمانۍ او دخوف له تخیل څخه نورڅه نلري. همدغه سبب دی چې ناپوهووګړوته (چې په کوم ځای کښې وي) یو حاکم داسې ښکاري لکه په توره شپه کښې سړي ته خپل ورورله لیرې ځان وښیي او دی یې نه پیژني. یعنې هغه څوک چې باید دوئ یې دخپلو حقوقو او خپل ځان حامي وګڼي په زړه کښې ورسره مینه او علاقه پیداکړي، لیرې ورځنې ګرزي او له ډاره ورته نږدې کیدی نشي، ځکه چې هغه ورته خپل ځان نه وي معرفي کړی او نه د پیژندلو په اثرکښې ورته بل شان ښکاري.

بې علمه خلکو ته معارف هم داسې په نظر ورځي لکه چې یو عالم جهل او ناپوهۍ ته ګوري مګرهغه کسان چې له علم او معرفت سره اشناشي او معارف وپیژني لکه ترې ورپسې وچې شونډې ګرځي او هرې خواته ورپسې هڅه کوي، په رښتیا چې اشنایي او پیژندنه د خلکو میل او محبت ډیرښه جلبوي او هغه لوی خلک چې پدې راز پوه شوي دي ډیره ښه استفاده ورځنې کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي به ډير شيان او ډيرخلک ليدلي وي چې په اول کښې ورځنې ويريدلي او ښه درته نه ښکاره کيدل مګروروسته چې ورسره اشناشوي ياست او پيژندلي موديي اوس به درته محبوب اوښه ښکاره کيږي، يو وخت وچې انسان په دنيا کښې له هرڅه ويريده، داسمان له ستورو او لمر و سپوږمۍ ځخه يې هم ډار درلود، دتالندې له اوازه او له بريښنا ځخه به په څمځو اوغارو کښې پټيده مګراوس ورته يوشاعرانه منظر ايسي او شعرونه پرې وايي ځکه چې پوهې او معرفت، علم او پيژندګلوي د ډار او ويرې طلسمونه مات کړه او انسان ته يې ډيرزيات جرائت ورکړ. دهمدې لامله اوس څوک اور او اوبو ځخه نه ويريږي او نه ستورو او ارباب الانواعو ته هغسې سجدې کوي.

هو! پوهه! او معرفت علم او پيژندنه يو قوت دی چې په دريابونو کښې يې نهنګان او په غرو کښې يې پړانګان او ليوان ورك کړه، داوهامو او خرافاتو دتورو کيږديو مراندې يې پريکړې، دديوانو او ښاپيريانو کيسې ورکې کړې، دشيشکو او روو ډاريې دخلکو له زړه نه و ايست او دمرګ ويره يې هم په زړونو کښې کمه کړه، دمصر دفرعونانو او ارباب الانواعو کيسه ختمه شوه او دجوګيانو خونې هم چوړې شوې. د اور هغه لمبې مړې شوې چې خلکو به يې بندګي کوله او دکوډګرو بيرغونه هم ړنګ اونسکورشوه.

کوم ملت چې غواړي خپل هيواد کښې هر راز مګروبونه ورک کړي او دغه ټولې بلاګانې ووژني، زړونه له دغه راز تصوراتو ځخه، او خيالات له موهو مو انديښنو ځخه وژغوري، جرات او شجاعت وروزي او انسان کښې يو روحي اومعنوي قوت وپالي دبدو ګمانونو او ويرونکو تخيلاتو ښه علاج وکړي او انسان ته هر څه په رڼا کښې ځنګه چې وي هغسې وښيي هغه هرګوره دعلم او پوهې درڼا په خپرولو کښې کوښښ کوي او دغه راز تيارې پخپل وطن کښې ورکوي.

زما د ويرې کيسه که څه هم زما دکوچنيتوب دشپو او ورځو د لوبې افسانې يا ډار مې يوه وړه برخه او کوچنې صحنه ده مګر د اجتماعي حيات مرموز او اسرار او رازونه پکې پراته دي چې دحا ل په ژبه يولوی تعليم او مهم درس بلل کيږي.

که سړی ددنيا واقعاتو او خپلو مختلفو حالاتوته په بې اعتنايي نه ګوري او له هغو روياو ځخه چې په ويښه يېويني نتايج اخلي يقين دی چې ډيرښه ښه علمي اوعملي اساسونه لاس ته ورځې چې سړی يې په ډيرو نظري مطالعاتو کښې نشي پيداکولی همدغه قيمتي اساسونه دي چې دنن ورځې تازه او مهم علوم پرې بناشوي دي اوسړي ته په ژوندانه کښې نوې نوې لارې ښيي نو هيڅکله دغسې واقعاتو ته په عادي نظرمه ګورئ او بې نتيجې اخيستلو يې مه پريږدئ د ژوندانه راز پخپل ژوندون کښې ولټوي او دعلم دتجربو مخ هم د حيات په هنداره کښې وګورئ!!!

تاسې به ډيرځله ديوې عملي مسئلې په ډول اوريدلي وي چې انسان دمجهول شي دښمن دی او په کوم شي چې نه پوهيږي ياپې نه پيژني هغه ورته ښه نه ښکاره کيږي، ما هم له ډيرو خلکو يوه فلسفي کلمه (المر عدو لما جهل) اوريدلې ده مګر هغسې پرې نه يم پوهيدلی چې دژوندانه معلم او ښوونکي راته دا مبهه معنی وښودله او زما په زړه کښې يې لکه دکاڼي نقش ثبت او رسم کړه.

څه شی چې يو عالم يا فيلسوف پرې پوهيږي هغه ما لکه يو صوفي په سترګو وليد او څه چې دنورو لپاره حصولي علم بلل کيږي زما لپاره حضوري علم وګرزيده. هغه څه چې ځينې خلک يې وايي اوپرې پوهيږي نه، زما لپاره يوه نه هيريدونکي خاطره شوه چې هيڅکله يې نه هيروم او که رښتيا ووايم هيڅکله يې نه شم هيرولی.

زما په ژوندانه کښې دغسې ډير اسرار او رموز شته چې زه يې بې کلماتو او الفاظو په ځينو شيانو پوه کړې يم ما ته يې په توره شپه او داسې ځای کښې چې سترګه په سترګه نه ښکاريده ډيرڅه راښودلي دي او زه يې ملاکړې يم.

هغه څه چې خلک يې دکتاب په پاڼو کښې ويني ما دزړه په سيپاره کښې ولوستل، که څوک غواړي چې دغه بې صوته تعليم حاصل کړي او لکه طوطي له نورونه تشې خبرې زده نکړي پخپل ګريوان کښې دې سرښکته کړي او د خپلو خاطراتو په دفتر کښې دې د ژوندانه په اسرارو ځان پوه کړي يعني له نحوي ضمير ځخه دې نفسي ضميرته مخ راوګرزوي اوهر څه دې له ځانه وغواړي دهمدغه ضمير حالات دې ځانته معلوم کړي او له همدغې کړکۍ ځخه دې پوهې اومعرفت ته لاره پيداکړي.(۱)

د زړه پوښتنې

په هغه تورتم کښې چې غل او کاروانی نه پيژندل کيږي دحيات اوبه څه قيمت لري؟ هغه پوهه چې دشيطان له کوره وي، هغه

(۱).کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۱ګڼه، ۵_ ۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس چې دمظلوم په وينو يا ديتيم په اوښکو کيږي، هغه کتاب چې دنا حقو دعوو لپاره پکې لارې لټول کيږي، هغه ملګرى چې سړى له ځان سره په کږو لاروبيايي......
څه يې وبولو؟
کوم ږوند چې د امسا په ځاى تورو مارانو ته لاس اچوي، کوم کوڼ چې خبره نه اوري او ورته خاندي، هغه سپوږمۍ چې غلوته لاره ښيي اوپه مينو پسې مشالونه ګرزوي..........
څه په کار؟ هغه لوى سړى چې د وړو مرغانو په دام کښې نښلي يا دغڼوپه جا ل کښې بنديږي او دخوشامد ګرو دتشي وينا له اغيزې ځان نشي خلاصولى ښوک دى؟
کو م زړه چې داحساس په اور کړيږي او دا سوى په پټه خوله زغمي، کوم فکر چې پخپل مخکښې فولادي ديوالونه ويني، هغه ترې چې په اوبوکښې وژونکي ذهر ګوري...... دهغو په حا ل رحم نه دى په کار؟
هغه کسان چې سترګې لري او ژبه نه لري، په غوږو اوري او په زړه کښې نه پوهيږي، هغه ښوک چې دخپل کورماران او لړمان نشي وژلي، هغه کورونه چې دزورور سيلاب په لاره کښې دي اياد رحم اوشفقت حق نلري؟؟ (۱)

د ژوندانه روح

ته خپل زړه کښې ښې سترګې وغړوه او خپلو اشناياتوته په غږولو سترګو وګوره! چې تا دوئ په کوم صفت غوره کړيدي؟؟
ټول دعلم او فضل خاوندان دي؟ ما ل او دولت يې ډير دي؟ دهيواد له مشرانو او غټانو څخه شميرل کيږي؟ له نورو نه پکې پوهه او هوښياري زياته ده؟ که کوم بل داسې صفت پکې شته چې په نوروکښې نشته او يوازې همدوئ يې لري؟
هريو د دنيا له لوړو او عالي مکتبونه راوتلي دي؟ هريو دلوړې ښوکۍ اوسترمقام خاوند دى؟
له عيبونو اونقايصونه خلاص دي؟ او هيڅ نيمګړتيا نلري ؟؟ نه نه هيڅکله داسې نه ده او په هيڅ ډول زه دانشم منلى.
ته هم پوهيږې او ماته هم معلومه ده چې ستاپه اشنايانو او دوستانو کښې هم هغه عيبونه پيداکيږي چې په نورو کښې شته. ستا اشنايان هم له نورو انسانانو نه څه فوق العاده امتيازنلري او نه له اسمانه راښکته شوي دي مګر مينه او محبت يې درته ښکلې او ښاغلي ښيي. ستا په ملګرو او دوستانو کښې بې علمه اوبيسو اده خلک هم شته مګر نور بيسواد ان ستا خصور ته لاره نلري.
ځينو پوهانو ته د اشنايۍ اوقدر په سترګو ګورې مګرځېنې نور په نامه پيژنې اوبس ټول بډايان هم تاته يو راز نه ښکاره کيږي، له يوه سره مينه لرې او له بل نه نفرت کوې، دلوړو رتبو او منصبو خاوندان هم تا ته يو راز نه يسې، په هره طبقه کښې اشنا او نا اشنادرته ډير فرق لرې، دلته خوار اوبډاى کمالدار اوبې کماله هيڅ معنى نلرې او نه ستا اشنايي له دې شيانو پيداشويده. مينه تل له مينې پيداکيږي او اشنايي له دې شيانو هغه خو ايوبل شى غواړي چې کله يې سړى په بې نامه او بې نشانه خلکو کښې پيداکوي او کله دعلم وکما ل، ما ل او دولت په خاوندانو کښې وليدل شي.
کله يو عادي او معمولي سړى د چا په نظرکښې ګران اوښاغلى شي اوکله ښوښو خلکوته سړى دنفرت په نظرګوري.
هرکله چې تا ته سره له هغو احتياجاتو چې ته يې لرې په يوازې علم او تش جاه و جلال ښوک نشي ګرانيدلى او په تنها مال او کمال ستا اشنايي دچاپه نصيب کيږي، نوپه هغه بې نياز ملکوتې مقام کښې به داشيان څه قيمت ولري چې هلته دې شيانو ته هيڅ احتياج نشته او بې له اخلاص او مينې بل شى ځان نشي ښکاره کولى، څنګه چې ته هيڅ نا اشنا له اشنا سره نه برابر وې، او هيڅ شى بې له مينې او محبته نه خوښوې ګمان مه کوه چې ستا جما ل او کما ل به بې له مينې او محبته ځاى ونيسي يابه چاته ګران شي. که دلوى خداى په حضور کښې هغه مقام غواړې چې دخداى ددوستانو په نصيب کيږي، که دشاهانو او مشرانو په دربار کښې قرب او منزلت لټوې که له يوه خوار او غريب نه درښتيانى ملګرتيا ارزو لرې پخپل زړه کښې مينه او محبت پيداکړه.
هرسړى په هروخت کښې دمينې او محبت وړى دى او لوى خداى هم دمومنانو شديد محبت ستايې. هغه راز ژوندون چې هر ښوک يې ارمان کوي اونه يې شي پيداکولى.
هغه شى چې خلک يې سعادت او خوشحالي بولي، هغه خوند چې سړى يې په سرو او سپينو يا خوندورو خوراکو کښې نشي موندلى په يو ه شي کښې پيداکيږي چې دځمکې، خلک ورته محبت وايي او په اسمانو کښې دژوندانه روح بلل کيږي.(۲)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال، ۲ ګڼه، ۲۳ مخ. (۲) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۲ ګڼه ، ۲۳ _ ۲۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرانو عشق

څوک چې لوی شي او دمشرتوب لوړې درجې ته ورسيږي هغه بياپه دغسې ډيوو چې په يوه يوه کورکښې بليږي ځان نه سيزي او نه لکه کشران او واړه افراد په کوم سپين مخ يا ملالو سترګو زړه بايلي.
هو! دغه زړه دومره وړيانه وي چې په دغسې عادي شيان مبتلا اوپه فاني ګلونو پسې ليوا ل شي. هغه هيڅکله ددنيا په سرو او سپينو داسې نه مين کيږي چې لکه يو په ما ل مين سوداګر شپه او ورځ په دغه غم کښې ورک شي او بل هيڅ شي ته يې پام نه وي.
ما ل لا څه چې د خپل ځان، خپلې کورنۍ، خپلو لوڼو، زامنو په مينه او دوستۍ کښې هم دومره ځان ورکوي چې نورهيڅ نه پيژني او هرڅه هيرکړي، بلکې دغه ټول محبتونه چې واړه خلک يې لري په يوه محبت باندې قربانوي چې هغه دټولنې او ملک عشق بلل کيږي او پدې لاره کښې هر راز زيار او زحمت قبلوي او هيڅ راز موانع ته اهميت نه ورکوي. د همدغه عشق په اثر کې د ملتو مشران پخپل ملت باندې د هر راز اطاعت حق ثابتوي او دا وربانديې لازموي چې تر پيړيو پيړيو خپل ځان د دوئ مرحون او مديون وګڼي ځکه چې دغسې مشر د يوه ملت د پلار او بابا مثا ل لري چې دټولنې هرفرد دغه راز معنوي پلارولي پيژني او احساس يې کوي. يعنې لکه چې يو طفل پخپل طفلانه حالت او داسې وخت کې چې له معانيو او مفهوماتو سره ښه نه وي اشنا خپل پلار پيژني اوخپل ځا ن په غيږ کې وغورځوي، ټولنه هم که د لوړ تعليم خاونه وي او که نه وي دتهذيب او تمدن لوړې درجې ته رسيدلی وي اوکه نه، د خپلو خواږو او او زړه سوانه مشرانو د مينې او پيرزوينې احساس کوي او خپل ځان سره له ټول مادي او معنوي موجوديته ددوئ د عاطفې او شفقت په غيږ کې اچوي او خپل مقدرات ورسپاري ځکه چې عشق او محبت ارومرو دمعشوق او محبوب په زړه اغيزه کوي او د مينې په حقوقو يې پوهوي دلته بايد تاسې عشق او مينه دحسن او جما ل له عشق څخه بيل کړئ او هغه منظره له سترګو لرې کړئ چې دګل اوبلبل يا دمجنون او ليلى په مينه کښې يې ګورئ.
زموږ مقصد دلته هغه راز مينه ده چې دپلار او زوی، د خورو ملګرو، دمرشد او مريد، د استاذ اوشاګرد، دمشراو کشر په زړونو کښې وي چې بې له غمخورۍ او خير خواهۍ څخه نورمظاهر نلري. پدې عشق کښې ناز او نياز، هجر او وصال بې پروايې او تغافل نه ځاييږي او نه پکې رقيب او ريبار شته، دامينه له هغې مينې څخه فيض او رڼا اخلي چې يو رښتيا نی بنده يې له خپل خدای سره لري او د يوه حقيقي صوفي په زړه کې ځای لري.
له دې مينې سره رحم و عاطفه، متانت او ثبات همدردي او شفقت ملګري وي اوله هر راز تهمتونو څخه يې لمن پاکه وي، دلته ليونتوب او ليوالتيا دصحرا ګرزيده له خپلواو پرديو بيليده هيڅ نه وي او نه پکې دمعشوقه له لاسه شکايت ياله رقيبانو سره حسد ليدل کيږي.
له دې مينې سره انسان دمور په غيږ او دپلار په څنګ کښې اشنا کيږي مګر دښکلو مينه له ګل او بلبل څخه اخيستل کيږي چې بهار او خزان پکې لوی دخل لري او فريادونه، اغزي د غوټۍ دلتنګې هر هر څه پکې شته او دشکايت هنګامه ورځنې پيداکيږي پدې مينه کښې د روح اشنايې او توافق په کار دی مګرپه دغه مينه کښې دسترګوقبول او کتنه تاثير لري.
هلته پتنګان په بلو ډيوو ځانو نه سيزي مګر دلته مينان يو دبل په سر سيورۍ کيږي، د غمجنو زړونو دپاره پټۍ جوړوي او دتورو شپو خاوندانو ته ډيوې بلوي.
هو! سرې تريوه وخته بې له رنګونو اوښکلو څيرو څخه نورڅه نشي ليدلی او دهمدغې مينې جاذبه يې ځانته راکاږي حئينې کسان لابې له مادياتو اوما ل و دولت څخه بل شی نه پيژني او همدغه شی خپله فايده بولي، بعضې په ځينو نومونو پسې ليوا ل وي او د شهرت په بنګوپسې ګرد ګرزي، چې داټولې مرحلې طی شي او سترګې ښې پخې شي يعنې ددغه بشري کوچنيتوب دوره تمامه شي او انسان معنوي بلوغ ته ورسيږي ياپه بل عبارت دلويوالی اومشرتوب حق پيداکړي هغه ته بيا خپل کور وکلی، خپل ټبر او خپل هيواد تش الفاظ نه معلوميږي بلکې دغه کلې او پايدار مفهوم يې په نظرکښې يو بل راز جلوه کوي چې دخپلو غرو په څوکو، دصحرا په لمنو د وطن کاڼو او بوټو کښې يو ه داسې تجلیويني چې هرڅوک يې نشي ليدلی اوهرچاته ځان نه ښيي يعنې څنګه چې يو ښاپيرک ځلانده دلمر نشي ليدلی، يو کوچنې د زلميتوب احساس نشي کولي، يو کارغه لکه يو بلبل دګل ښايست نه ويني، ددې ټيټو ډيوو پتنګان دستورو ډيوو ته نه رسيږي، بې درده زړونه ددردمنو له حاله نه خبريږي، يومورنۍ ړوند درنګو نو امتياز نشي کولی همدغه شان دغه ليلی هم دعادي خلکوله نظر ه پټه وي او هر څوک يې مخ نه ويني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه سبب دی چې دوطن مینه دملیت عشق دځینو کسانو لپاره یوه خوشې خبره معلومیږي او دا باور نشي کولی چې ځوک دی دوطن په عشق او دملت په مینه کښې عاشقانه ښه پیداکړي او رښتیانی مین دې ورته وویل شي، داد ډیر تعجب خبره ده چې یو سړی دیوې ښکلې پیغلې په عشق او مینه کښې فرهاد یا مجنون کیدی شي چې دخپل سرو ما ل، وقار او اعتبار خپلو او پردو ځه اوځه.... هیڅ پروا نه کوي او په دغه لاره کښې هرڅه قربانوي او یو کامل انسان دملت دوستۍ په اغیزه دې حدته نشي رسیدلی چې دیوې جامعې په مینه کښې د یوه مین او عاشق حیثیت پیداکړي!!!

په کوم هیواد کښې چې دغه راز پټنکان نه لیدل کیږي او دا حقیقت ورته دومره نااشناوي چې منلی یې هم نشي یقین دی چې هلته وګړي دعشق او مینې په ابتدایي منازلوکښې پاتې دي او انساني شعور یو طفلانه او ابتدایي وضعیت لري، ددغسې ټبر په حال ډیر افسوسونه په کار دي چې لوی سړی یې لکه کو چنیان بې له خپل شخصي او فردي کوره یا له خپلو ورونو او خویندو نور ځوک نه پیژني او له خپلې کوڅې ماسوا د کلي نورې کوڅې ورته پردی ښکاریږي.

پدې عصر کښې دیوه ملت حقیقي او معنوي پانګه چې دهر راز پیشرفت او پرمخ تګ عامل بلل کیږي. همدغه دوطن عشق او دملت مینه ده چې داجتماعي شعور، دماغي انکشاف، لوړ تعلیم او عالي تربیې صحیح معیار باله شي، ددې مینې ورانګې اوپلوشې لومړی ځل دهیواد دمشرانو او لویانو په زړونو رڼا غورځوي او بیایې نورخلک عملاً له دوئ ځخه زده کوي او عمومیت پیداکوي. مونږ باید دامینه پیداکړو او دغه عالي عشق له خپلو مشرانو ځخه زده کړو، دا عشق هم پټ نه پاتې کیږي او لکه مښک خپل ځان پخپله ښیي، نو ځکه یې ځوک په تشو دعوو نشي ګټلی ، بلکې عملي مظاهرې غواړي یعنې داعشق په یوازې اه و فریاد او مصنوعي وضعیتونو نه ثابتیږي، بلکې له خپل راحت له خپلو شخصي اغراضو او دضرورت په وخت کښې له سراو ماله تیریدل او سل رازه ایثار اوقرباني غواړي. راشئ! چې ددې عالي مینې رښتیانی مظاهرې وکړو او خپلو مشرانو ته داڅرګنده کړو چې مونږ ستاسې له پاکو زړونو ځخه ددغې رڼا اقتباس کړیدی او دوطن اوملیت په صحیح مفهوم او حقیقي عشق پوهیدلي یو.

راشئ چې دخو دخواهۍ او ټیټو مینو مراندې او تنا وونه پریکړو او دلمر وسپوږمۍ په خواکښې خپلې خیمې ودروو، راشئ چې اوس له دې کوچنیو ځالو والوزو اولوړ پروازونه وکړو، ترڅو پورې به لکه کوچنیان دخپل شخصي کورپه محدود غولي کښې خاڅپوځې کوو!

راشئ! یوملي او وطني شعور پیداکړو او دوطن غرور رغو کاښو بوټوته دپښتو ملت لوی او واړه، خوار اوبډای یوه او نا یوه ته دعشق اومینې په نظر وګورو لکه چې یو پلار خپل زوی یو ورور او یوخوا خوری مشر خپلو کشرانو ته ګوري. که داشعور او دااحساس ژوندی شي بیابه تاسې ته خپل هیواد بل راز ښکاري او ارو مرو به یو له بله ځاریږئ خوارو غریب ړوند اوشل دزړو اوشلیدو جامو خاوندان به درته محبوب او دمینې وړ معلومیږي، هیچا ته به ځوک په نفرت نه ګوري، یو بډای به د خوارانو دلداري کوي، یو عالم به نا پوهانو ته ښه لاره ښیي، یوطبیب به دمریضانو په علاج پسې لکه یو مین لیوا ل ګرد ګرزي او یو پیاوړی غښتلی زلمی به دیوه ضعیف او ناتوان پیټی په اوږو اخلي. راشئ! چې همدغسې وکړو او ددغې مینې خوندو ګورو. کوم خوند چې دیوه حساس زړګي خاوند او یو زړه سواندی سړی دیو ه یتیم د اوښکو له پاکولو ځخه اخلي، یا هغه خوشحالي چې یو دعو اطفو اوشفقت خاوند یې دبې وزلو او مظلومانو په مرسته او ملګر تیا کښې مومي هیڅکله یې پټنکان په ځان سیزلو، بلبلان دګلوپه عشق کښې نه مومي.

کوم کیف او لذت چې سړی یې په رحم او عاطفه، دزړه او ضمیر په پیروۍ کښې حاصلوي هغه ځوک په ننداړو او تماشو کښې نشي پیداکولی او نه یې د هوا و هوس خاوندان احساس کولی شي.(۱)

---

(۱). کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۳ ګڼه، ۵_ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترقوت

ځوک وايي ما ل دی او ځوک يې په صنعت او تخينک کښې لټوي، ځينې وايي چې علم دی اوځينې يې په په ډېرو افرادود کې غواړي، مګرکله کله چې سړی له دې ټانکونو هغه خوا ددې ډېرو لښکرو ترشا له هوايي طيارو نه پورته نظرکوي يو دا راز قوتويني چې پدې ټولو قوتو زورور اوغښتلی دی. له دې قوت سره نه اور او به مقاومت کولی شي او نه په توره اوعلم ورسره مقابله کېږي. داقوت هغه عقيده ده چې انسان هر راز ايثار او قربانۍ ته تياروي او له يوه ملت نه بل شی جوړوي، که داقوت له يوه ملت سره نه وي او نور هرڅه وي ته يقين وکړه چې هيڅ نه په کارېږي او هرڅه ئې پردي دي.

بې عقيدې انسان هيڅ نه دي کړي او هيڅ نشي کولی، نه به يې وروسته تردې وکړي، ځوک چې له خپل ژوندون او سر و مال نه سوا يوداسې شی نه پيژني چې دا ټول ورځنې ځارکړي هغه نه د لويو کارو هيله هيڅ وخت نه کيږي.

عقيده په انسان کښې يو فعا ل عقل، نه ويريدونکی عشق، فرهادي عزم او يو سيلابي حرکت پيداکوي چې هيځوک او هيڅ شی يې مخه نشي نيولی.

دنړۍ په غولۍ کښې چې څه حق او نا حق جنګونه شويدي او کوم کام يا ملت پکې خپل ستر قوت او فوق العادد مقاومت ښودلی هغه ارو مرو په يوه عقيده بنادی چې من حيث عقيده ورته ستر قوت ويليشو. عقيده په اصل کښې دانسان او حيوان حدفاصل دی چې دخپل شعوري ماهيت او متين موجوديت په لحاظ دډيرې ستاينې حق لري مګر وروسته چې يو خارجي وجود او جزيي مفهوم پيداکوي نو په دوو نوعو بيليږي. چې حق اوباطل عقايد ورته وايي او په دواړو صورتونو کښې ورته قوت ويلی شو.

همدغه عقيده ده چې دچا لپاره ايمان او دچا لپاره مسلک شي. ځوک يې خپل نصب العين بولي او دځينو لپاره عشق او غايه وګرزي.

دا چې نن ځينې قومونه دمليت او وطنيت په نامه سرونه ورکوي بې له دينه چې يوه عقيده ورته ووايو بله معنی ورته نشو پيداکولی. همدارنګه کومو ملتونو چې د حق او حقيقت بيرغ او چت کړی او ددين لپاره جنګونه کړي هغوئ هم هرڅه دعقيدې په زور کړي دي.

همدغه سبب دی چې تراوسه پورې ددنيا ژونديو اوقوي ملتونو هيڅکله عقيده نه ده بايللی او هيڅ وخت ندي بې عقيدې شوي او نه دعقيدو مرکزونه زړګونو کلوپه دنيا کښې وران شوي دي، همدغه يوه کعبه شريفه ده چې پکې خلکو بتانو ته سجدې کړيدي او هم ورځنې داسلامي عقيدې خاوندان طوافونه کوي. همدغه اروپايي ملتونه دي چې يووخت يې دصليب لپاره سرونه ورکول اونن دوطن او مليت لپاره خپلې وينې تويوي.

نو ويلی شو چې دوئ عقيده ورکه کړې نه ده بلکې بدله کړې يې د ه ځکه چې عقيده بدليږي مګر ورکيږي نه، که تاسې ددنيا پاخه او زاړه ملتونه وګورئ، هلته په هر وخت کښې ديوې عقيدې رڼا ځليږي او هيڅکله پکې دا ډيوه نده مړه شوې.

پدې حاضر عصر کښې هم هر ځای او په هرملت کښې يوه عقيده موجوده ده چې خلک ور ځينې قربانيږي. که تاسې کوم داسې ملت چيرته ګورئ چې هلته دعقيدې پابندي او د عقيدې لپاره هر راز ايثار او قربانۍ نه وينئ يقين وکړئ چې هغه ملت هيڅ وجودنلري او لکه داوبو ځګ په يوه آن کښې ورکيدونکی دی، بې عقيدګي هروخت د خامۍ او طفلۍ دليل دی. په هر ځای کښې چې دمليت اساس نه وي ټينګ شوی او يا بيخې تشکيل شوی نه وي هلته عقيده هم څه موجوديت نلري که سړی دروح خوشحالي او دزړه اطمينان لټوي نو نه يې په ما ل او دولت کښې موندلی شي، نه يې دعلم او فلسفې په رڼا کښېويني، نه په لوړو ماڼيو کې پيدا کيږي، نه يې سړی په زيب و زينت ، جاه و جلال او نورو افتخاراتو کښې ليدلی شي مګر دعقيدې خاوندان يې دخپلې عقيدې په لاره کښې په هرقدم کښې مومي او هرساعت يې استقبا ل کوي.

ځوک چې په يوه شي عقيد ه لري او کوم اصل ته دعقيدې په سترګه ګوري هغه شی له نورو ټولو شيانو لوړ او پورته ګڼي او هيڅ ورسره نه برابر وي. همدغه سبب دی چې ځينې کسان د عقيدې لپاره خپل ځان اوراو اوبو ته غورځوي او په ټولو خطراتو غلبه مومي، ځينې کسان به ځينې عقايد د اخرت لپاره مفيد ګڼي مګر زه خويې په دنياکښې هم لوی دولت او ستر قوت بولم، بلکه د انساني شعور يو قوي سند يې هم بولم. کوم کسان چې نه په ديني اساساتو ايمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نواميسو ګروهيدلي دي، نه يې په نظرکښې ملي شعاير څه قيمت لري اونه په ژوند او حيات کښې کومه معينه لاره اوټاکلی نصيب العين لري. تاسې يې هيڅ مه بولئ او په هيڅ يې حساب کړئ ځکه چې انسان په اصل کښې هغه چاته نه وايي چې دا ظاهري بڼه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دانسانانو جامې يې اغوستي وي، دغسې کسان چې له خوراک او څکاک نه هغه خوا نورڅه نه پېژني او له خوندو لذت نه غير بله قبله او کعبه نلري هغه بايد د هوا د مرغانو په شميرکښې راولو او داسې يې وګڼو چې دوئ په دنيا کښې بې له دينه چې يو څه دانې او څه ميوې وخوري او ګڼو بڼو کښې وګرزي نور هيڅ کارنلري او د هيڅ کارنه دي، بې عقيدې کسان هيڅوخت او په هيڅ کارکښې ثبات او استقامت نشي پيدا کولی او نه يواساسي موجوديت لري بلکې لکه دلارو او کوڅو خځلې داسې دي چې هوايي بادونه يې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي.

څوک چې عقيده لري او پخپله عقيده ټينګ وي هغه ارو مرو دعزم او ارادې خاوند وي او دنمرود له او ره هم نه ويريږي همدغه عقيده ده چې انسان کښې صداقت او شجاعت پيداکوي او د لويو کارو د پاره يې تربيه کولی شي. همدا عقيده ده چې په انسان کې خوف و رجا، اخلاص او ايثار، مقاومت او ټينګار پيداکوي چې نه بياسړی دخپل اعتقاد په لاره کښې له مشکلاتو ويره لري او نه دسر و ما ل څه پروا کوي. دا د عقيدې کار دی چې د سر دښمن وروڼه کوي او دوه وروڼه سره غليمان کوي ځکه چې دا قرابت او اشتراک په نورو ټولو نسبتو نو غالب دی اوپه دوستۍ او دښمنۍ باندې هم حاکميت لري. کوم ملت چې هلته ټول افراد په يوه عقيده روز ل شوي او په يوه عقيده ورغونډيږي هغه دسکه ورونو مثا ل لري او هر يو د بل داسې ملګري وي چې مرګ او ژوند يې سره تړلی وي. همدغه سبب دی چې د ملتو مشران او وړاندې بيوونکي تر هر څه دمخه پخپل ملت کښې يوه عقيده پيداکوي او کوښښ کوي چې هغه عقيده په ټولو افرادو کښې ټينګه کړي. ځکه چې دوئ باور لري چې بې له عقيدې نه يو ملت نشي ملت کيدی او يو معنوي قوي اتصا ل پکې نه پيداکيږي. د همدې له امله دخپل ملت ټينګار هم دهغوئ دعقيدې ټينګوالي کښې اټکلوي او په همدغه اعتبار ورته ګوري.

پدې وخت کښې ځينې کسان چې داقتصاد ډير طرفداران دي او له حدتير اهميت ورکوي هغوئ ګمان بلکې يقين لري چې ديوه ملت داتصا ل لپاره دمنافعو اشتراک خورا زيات ضروري دی اوپدې وخت کښې بې له اقتصادي منفعت څخه بل شی دانسان شايق او وړاندې بيوونکی نشي کيدی ځکه چې دوئ داعصر مادي عصربولي او ګمان کوي چې نن ورځ انسان هيڅکله دعقيدې لپاره قرباني نشي ورکولی او نه په خيالي طلسمونو پورې زړه تړي. مګر ديته نه ګوري چې انسان ددنيا په زرګونو کالو عمر کښې دعقيدې له تاثيره ځان نه دی خلاص کړی، او که اوس دا اراده هم ولري نو له دغسې اوږدې او طولاني سلطې نه ځان خلاصول هم ډيروخت غواړي او په اسانه نه کيږي. که فرضاً داخبره ومنو چې انسان په رښتيا بې له مادي منفعت څخه نور څه نه پيژني او هر څه دمادي منفعت لپاره کوي نوبيا داګمان نشي کيدی چې يو ملت دی دخپلې ازادۍ او خپلواکۍ لپاره د سراو ما ل قرباني ته حاضر شي او يوه سلطه ونه مني چې هغه يوازې ددوئ معنوي موجوديت ته صدمه رسوي اوبس.

په کوم وخت کښې چې يو ملت دسراو ما ل قربانۍ ته تياريږي او دخپل استقلال په مدافعت کښې هر راز تاوانونه ګالي همدغه ددې خبرې پوره دليل دی چې انسان لا بيخې مادي شوی نه دی او يوه معنوي عقيده ورسره موجوده ده چې دغسې قرباني ته يې حاضروي ځکه چې د مادي منفعت لپاره څوک خپل ځان نه وژني او نه خپل سرونه ښندي. دسربازۍ لپاره يا ټينګ ايمان په کاردی يا يوه داسې عقيده چې دعشق په مرتبه کښې وي او معنوي عالي عشق وبلل شي.

دعقيدې پيداکول او ټينګول خوشې په خوشې نه کيږي بلکې يو قوې او متقدر روزو نکی غواړي چې عملاً د عقيدې په نشر او تحکيم کښې برخه واخلي، او پخپله دخپلې عقيدې عاشق وبلل شي.

که چيرې يوسړی غواړی چې په تش تبليغ يوه عقيده په خلکو کې پيدا او ټينګه کړي لکه ديوملت او وطنيت عشق ياد کوم مسلک پيروي او پالنه، داکار هيڅکله نه کيږي او نه کومه صحيح نتيجه ورځنې اخيستل کيږي ځکه چې په داسې ځايونو کښې له غوږونو نه سترګې زيات دخل لري او خلک له دې لارې ډير متاثر کيږي همدغه سبب دی چې هيڅوک اوريدل او ليدل يو رازنه ګڼي او دديده وشنيده ترمنځ فرق کوي.

که چيرې يوسړی د يوه مظلوم يو فجيع او بد حا ل په سترګو ووينې دهغه په حا ل يې زيات زړه سوزي او ډير متاثر کيږي مګر کله يې که چانه واوري که څه هم هغه سړی پخپله وينا کښې يو سحري او ادبي تاثير هم پيداکړي بيا هم هغو مره زړه سوی او تاثير نشي پيداکولی. دهمدې لامله اوس ځينې پاخه او مقتدر ليکونکي خپل مهم مطالب دډرامې او تمثيل په صورت په صحنو اوتياترونو کښې ښيي چې په ليدوونکو باندې مجسم ا ثروکړي او حاضرين د سترګو او غوږو دواړو حواسو په احساس متاثر شي. نو هغه قايد او ليدر چې يو ه عقيده او يوفکر عملاً هم خلکو ته ښيي او په ژبه هم په موثر ډول تبليغ وکړی شي چې دده احساسات او جذبات پکې راڅرګندوي هغه ارومرو په نورواثر کوي او يو قسم هيجاني امواج دخلکو په احساساتو او روحياتو کښې پيداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا دوه شیه په یوه تبلیغ او تلقین کښې نه وي هغه دعادي خبرو مثا ل لري او هیڅ پرې نه مرتبیږي. لکه چې د ورځې په زرګونو خلک یو بل ته وایي ښه کوئ بدمه کوئ مګرهغوئ بدکوي او ښه نه کوي.
په هرملت کښې دفکري او روحي اجتماع اواشتراک لپاره دلوېي عقیدې او مفکورې نشر او تبلیغ خوراضرور او حتمي ایسي مګر ددې کار لپاره دغسې مبلغین چې په ژبه اوپه عمل پرنورو باندې اثروکړی شي لاډېر ضروري‌ایسي او دیوه ملت لومړنی احتیاج ګڼل کیږي.(۱)

له کارسره علاقه

زموږ په رسمي دوایرو کښې ښایي چې داټکی (له کارسره علاقه) ډېر واورئ اوهمدغه شی دیوه ماموریه پیشرف اوسوانحوکښې ډېراهمیت ولري. که واړه دوایر له نظره لیرې کړو او د مملکت کارونه په مجموعي ډول په نظرکښې ونیسو او وګورو چې دغه کارونه څنګه او په څه راز کیږي؟ ښه دي او که خراب؟ بیاهم داټکی (له کارسره علاقه) ترستوګو سترګو کیږي او دسړي په زړه کښې دافکر اچوي چې ترڅو مامورین او هغه کسان چې رسمي اواجتماعي وظایف لري له کارسره علاقه پیدانکړي کارونه نه ښه کیږي او هیڅ نه کیږي. داخبره ماپه وارو وارو ستا او دبل له خولې اوریدلي او هرڅوک چې لږ او ډېر داجتماعي درد اظهار کوي همدغه ځای د خاربنت ځای ګڼي او ګروي یې، که ربنتیا ووایم تشخیص بد تشخیص نه دی خلکو مرض را له پیژندلي دي مګر په علاج کښې نه دي ګړیدلي ما په یوه نیم اجتماعي کتاب کښې هم لیدلی یا دځینو په تعبیر په کتابو کښې یې هم راوړي دي چې له کارسره علاقه خورا ضروري ده او همدغه علاقه ددې باعث کیږي چې دسړي ټول فکر د کارخواته تمرکزپیداکړي او همدغه دفکرتمر کز دکارونو داصلاح داشخاصو ددقت او داسې نورو فضایلو سبب ګرزي. هر څومره چې له یوه کار سره علاقه زیاتیږي هغومره سړی هڅه کوي چې هغه کار پخپله موقع کښې په صحیح ډول اجراشي او هیڅ راز نقص پکې پاتې نشي، که ددې خبرې دلیل هم غواړې څه ګرانه خبره نه ده که په عملي فورمولونو ستاسې قناعت لږ څه ګران وي په ولسي خبرو هم ستاسې قانع کول امکان لري.
کله که تاسې دخپل کورپه ابادولو او عمران کښې پخپلو مزدورانو پسې ځار کړی وي درته به معلومه شوی وي چې یو مزدور له کار سره څومره چل ول کوي او خپله ورځ څنګه تیروي. داخو مشهوره خبره ده چې ناراسته لوګړی خپل لورپه لوټه تیره کوي او دابې له دینه چې دوئ له کارسره علاقه نلري بل سبب نلري، ډېر خلک دي چې سړی ورځنې پوښتنه وکړي چې څه حا ل دی؟ وایي شکر دی شپې ورځې تیریږي نو ته ووایه څوک چې محض دشپو او ورځو تیریدل غنیمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کارته په څه نظر ګوري او د هغه به له یوه کار سره څه علاقه وي؟ زما په ګمان ډېرکسان دي چې ښه ښه ساعتونه دهمدې لپاره اخلي چې مازدیګر په دایره کښې کومه دقیقه زیاته تیره نه کړي، ډېرلږ کسان به وي چې دسهار دحاضرۍ فکر به هم لري، مګر یوازې حاضري به څه کړو څوک چې یوازې حاضر ی سره علاقه لري هغه ددغه اجتماعي مرض علاج نشي کولای. موږ له کارسره علاقه غواړو نه له تشې حاضرۍ سره.
دلته دامقصد نه دی چې زه نو حاضرۍ ته په درنه سترګه نه ګورم بلکې دا وایم چې باید په حاضرۍ ټینګوالی دکار لپاره وغواړو او له کارسره علاقه څنګه پیداکیږي؟ که یو ریاست او یا وزارت وغواړي چې مامورین یې له کارسره علاقه پیداکړي څه به کوي؟ په یو مملکت کښې څه عوامل باید پیداشي چې خلک له کارسره صحیح علاقه پیداکړي او وظیفه دوظیفې په لحاظ ویپژني؟
ددې غټو تپوسونو جواب چې ډېرفکر اوسنجش غواړي، اصلا یوه داسې موضوع ده چې باید داقتراح په ډول دډېرو پوهانو فکرته وسپارل شي او ډېر څه پکې ولیکل شي څکه چې دکوم سړي که یوې خوا ته پام شي بله خوا یې له نظره لیرې پاتې کیږي. په دغسو پوښتنو کښې هر چا ته یو شی ډېرمهم معلومیږي او ټول زوریه په هماغه خوا اچوي. علاوه پدې دهرکار علل او اسباب هم په یوشان ښکاره نه وي، ځینې علتونه ډېرپټ او ډېر موثروي نو اکثر اشخاص ښکاره څرګندو شیانو ته ګوته نیسي او دپټو پلټنې نه کوي. نو زه که دلته څه وایم هغه به همدغسې شی وي او ددې پوښتنې پور ه جواب به نه وي.
داجتماعي وظایفو او مملکتي امورو دعلاقه مندۍ لپاره ډېرشیان ضرور دي چې ځینې یې ډېرعمر او ډېر وخت غواړي چې باید یو

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۲ ګڼه، ۲_ ۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت وروسته ترډیرو مراحلو چې تشکیل یې نسج اوپوخوالی وومومي او دتعلیم وتربیې په اثرکښې یو اجتماعي شعور پیداکړي چې مملکت ورته خپل کوربنکاره شي او د مزدورانو چم ونکړي. دې حد ته رسیدل د ډېرې مودې کار دی او یوه طولاني عرفاني نقشه غواړي، زه په دغسې عللو کښې اساسي بحث نشم کولی او تش همدومره وایم، په کوم ځای کښې چې صحیح کارنه پېیږي او همدغه شی دپیشرفت سریع عامل وي، هلته له کارسره ارو مرو علاقه پیداکیږي. یعنې دغسې چې یو مامور ته حاضري و معاش استحقاق معلومیږي که کاراوله کارسره رښتیانی علاقه څه اجرولري ارو مرو خلک له کارسره علاقه پیداکوي. دلته باید زما مقصد توضیح شي او ووایم چې د کار مبصرین کولای شي په لاس لاندې مامورینو کښې دکار علاقه پیداکړي مګر دا هله چې کار لیدونکی ظاهر بین نه وي او ځوک یې په هغه دغه نشي غولولی یعنې محض حرکت او منډې رامنډې ددوی په مخ کښې نه حجاب کیږي او د هرچاپه کارکښې ډیر واړه ذرات هم لیدی شي او پوهیږي چې داکار علاوه په کمیت څومره صحت او کیفي حسن لري. اوپه دې هم پوه وي چې ددغه سړي په نظرکښې چې دومره ډیرکار کوي څه غایه موجوده ده؟
څومره چې دده دکار هنګامه ده هغومره کاریګردی که یه؟
ځوک چې دده کارونه راته ستایې هغوئ تش کار او ظاهري حرکاتو ته ګوري که په کیفیاتوکښې هم تعمق کوي؟
ځینې وختونه سړی دخلکو له خولې چې عمومې نغاره یې باید وبولو اوري چې فلانکی.... هیڅ په کار ستړی کیږي نه او له فولادونه هم سخت اوکلک دی. هغه بله ورځ چې سخته سیلۍ او اوریا و ه ځوک له یوه کلي بل کلي ته نشو تلای مګرده له خپل ماموریته ځوکروه لیرې فلانکی ځای ته چې نه پوهیږم هلته څه پیښ شوی و ځان ورساوه او په هماغه ورځ بیرته هم راغی.
اکثراًدغسې اوازې لویو لویو ځایوته هم ورسیږي اودغسې ځینې نورعوامل هم پیداشي چې سړی جدي او فعا ل معرفي کړي مګر چې سړی ورپسې ځاروکړي هغه په هغه ورځ د همدغه مقصدیعنې هنګامې اچولو لپاره داکار کړی وي او نورهیڅ کارنه وي، ځینې نورکسان چې پدې سرپوه شي هغه هم له دغسې تظاهر اوعصري ریاکارۍ ځنې کاراخلي اوخوشې په خوشې هرې خواته اسونه ځغلوي نو دیته سړیله کارسره علاقه یا رښتیانی فعالیت نشي ویلی اونه په دغسې جدیتو او حرکاتو کارونه ښه کیږي.
دلته بیامجبوریږو چې ووایو په هرځای کښې چې دکارونوپه لیدوکښې ډیردقت کیږي او صحیح کارقدر اوقیمت لري هلته خلک له کارسره علاقه پیداکوي او ښه کارکوي ځکه چې انسان یو ترقي خواه موجوددی او له خپل پیشرفت او ارتقا سره ټینګه علاقه لري، که دده په مخکې نورې لارې بندې شي چې په دروغو او ریا، تملق اوچا پلوسۍ، غلاو فریب او نورو غیرمشروعو وسایلو پیشرفت ونکړی شي او پدې هم پوه شي چې دلته کاریګر او بیکاره پټ نه پاتې کیږي او سړی دچاپه سترګو کښې خاورې نشي اچولی د وړاندې تګ لپاره یې بې له همدغې یوې صحیح لارې بله لاره نشته، په شخصې اعتباراتو او اشنایي ګانوسړی نشي چلیدلی، ځوک له چانه سترګې نه پټوي او نه په چل ول کارکیږي ارومرو صحیح کارته ملاتړي اوله کارسره علاقه پیداکوي.
مګرکه سړی ګوري چې په ځینو نورو وسایلو سړی ډیر ګرانیږي او دپیشرفت په لاره کښې صحیح کاراوله درجه عامل نه دی، ځوک چې یوازې کارکولی شي او دپیشرفت لپاره نور وسایل نلري دهغه غاښ هم ځوک نه ګوري هلته نوپه افرادو کښې یانور فعالیتونه پیداکیږي چې هغه زرنګي، چالاکي څه و څه غواړي یاخو داسې شی چې په شپو ورځو تیرولو شکرونه باسې او هیڅ نه کوي بلکې اکثریت او عمومیت دې خواته میل کوي او خلک په سړو زړونو کارونه کوي. صحیح ذهنیت او صحیح فکرله دماغونو وزي اوپه عوض کښې یاس او بد بینۍ ځای نیسي، دصحیح پیشرفتونو مثالونه اونمونې له خلکو ورکې شي او غلطې نمونې ترنظر لاندې وي.ددې ټولو خبرو مقصد دادی چې انسان په اجتماعی حیات کښې دمقایسې اونسبت په اصولو ډیر کلک دی. ښه اوبد، حق او نا حق دکامیابۍ اوناکامۍ په رڼا کښېویني او د نتایجو له مخې حکمونه کوي. ځوک چې ورته په حیات کښې لږ څه کامیاب معلومیږي د هغه پیروي او تعقیب کوي او لکه چې وایي: خټکی له خټکي نه رنګ اخلي.اشخاص هم یوله بله متاثر کیږي او تقلید کوي نو که چیرې هغه کسان چې له کارسره علاقه لري وپیژندل شي او ښه وګڼل شي، دپیشرفت دپاره نورغیرمعقول مسایل خنثی شي او یوازې صحیح کارکول، له کار سره علاقه لرل یوقوي موثر عامل وبلل شي ځوک چې خپله وظیفه په ښه شان اجراکوي دیته محتاج نشي چې خپل کار وستایي، ځان یوه اوبل ځای ته ورسوي او ددلربایۍ د پاره له سلو نیرنګوکارواخلي ارومروله کارسره صحیح اورښتیانۍ علاقه پیداکیږي او ځوک خپل لورپه لوټه نه تیره کوي. نه هغه فعالیت اولیاقت چې باید په کار او وظیفه کښې صرف شي بلې خواته صرفیږي او نه غلط مجري پیداکوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۴ ګڼه ۴_ ۶ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهې غرور

هغه څوک چې پخپله پوهه مغروردی او هرڅه دپوهې په رڼا کښې غواړي، زښت ډیر غولیدلی او د ژوندانه په ضروریاتو، د کامیابۍ په اسرارو، دخوشبختۍاو خوشحالۍ په وسایلو کښې یې هیڅ فکرنه دیکړی. دانسان له پوهې او هوښیاري هغه خوا نور شیان هم شته چې دده په کامیابۍ او شخصیت کښې ډیر دخل او تاثیر لري. مګر خلک دغه تاثیرات دده د پوهې او هوښیاري محصول بولي او ګمان کوي چې ټول کارونه په عقلي او علمي لیاقت باندې کیږي.

همدغه سبب دی چې ځنې کسان یوازې دعلم په زور هرڅه غواړې او بل هیڅ شي ته توجه نه کوي. زه دلته دعلم او عقل له فضلیت او اهمیت نه څه انکارنه کوم او پدې پوهیږم چې دغه انکار جهل اونا پوهي ده مګر ددې لپاره چې ځینې کسان نورو شیانو ته هم ملتف شي او دعلم وعقل له غروره نجات ومومي وایم چې دانسان په خوشبختۍ او خوشحالۍ، لوړتیا او کامیابۍ کښې ځینې نورشیان دخل لري چې باید څوک ورځنې سترګې پټې نکړي او په بې اعتنایۍ ورته ونه ګوري.

ډیرځله دوه تنه له یوه مکتبه را اوزي اوپه یوه دایره کښې کار کوي مګر هغه څوک چې په مکتب کښې اول لمبر وي دلته بیرته پاتې کیږي او هغه بل وړاندې ځي او حق هم لري چې وړاندې ولاړشي. ډیر طالبان له یوه ملانه دملایۍ پګړۍ وتړي مګر یوپه جامعه او محیط کښې ښه ومنل شي او هغه بل چې په حاشیو اونکتو ښه پوهیده هغومره اعتبار نکړي پیدا، ډیراشخاص شته چې پخپله پوهه او لیاقت ځانته دوستان پیداکوي، خلکو ته سمه اوصحیح لاره ښیي، او پخپله هم په ښه لاره درومي، مګرځینې نورپرې نورنور کارونه کوي او هرڅوک ورته په بد نظرګوي.

پدې کښې هیڅ شک نشته چې پوهه او علمي لیاقت دانسان جما ل اوکما ل دی او د هر چاپه نظرکښې ښکلی ایسي مګر هرچاته به پخپل ژوند او حیات کښې معلومه شوې وي چې په هر ښکلي څوک زړه نه بایلي او په یوازې ښکلیتوب دلبري او دلربایي نه کیږي.

دانسان په پیشرفت او کامیابۍ کښې ډیرواړه شیان چې هیڅ په نظرکښې نه راځي ډیر تاثیرات لري چې هغه باید له پوهۍ او لیاقت سره یوځای شي. کوم سړی چې علم او پوهه لري مګرښه اخلاق او صحیح کرکټر نلري په حقیقت کښې هیڅ نلري، هغه څوک چې داهم لري مګرد یو خوږ صحبت اوبیان قوت نلري هغه هم نیمګړی دی او ځینې اشخاص ترینه وړاندې کیږي. څوک چې داټول صفتونه او مزایا پیداکړي مګرد نظافت او معاشرت داصولو پابند نه وي بیاهم دچا نه خوښیږي اوپه حیات کښې ځینې ناکامۍ ویني که دا نقیضه هم رفع شي او دا ټولې نیمګړتیاوې پوره کړي سره له دې هم که سړی زحمت کشي او فعالیت نلري دی بیرته پاتې کیږي او نورخلک دمخه ځي.

غیرله دغو شیانو ځینې نورې خبرې هم شته چې په یوه او بل محیط کښې فرق کوي او دهر ځای دخصوصیت تابع وي، په هرځاي او هر محیط کښې یوڅه معنوي صفات او مزایا شته چې په سړیتوب او انسانیت ورځنې تعبیر کیږي او داصفتونه باید موږ په یوازې پوهه او هوښیارۍ جاه و جلال، ثروت او تمول کښې ونه لټوو بلکې دانسان په اخلاقي او نفسې کیفیاتو کښې یې وګورو.

زه دامنم چې سړیتوب، پوهه او هوښیاري غواړي مګر یوشی نه دي او په ځینو مواردو کښې سره بیلیږي، ځینې کسان به وي چې علم او پوهه به نه لري او سړیتوب به لري، کله به یو سړی پوه او هوښیاروي مګر دسړیتوب دعوه به نشي کولی.

څنګه چې پوهه په بیلوبیلو مواردو کښې فرق لري یو سړی دکتابو په تورو ښه پوهیږي، دخلکو په اوضاعو ښه پوه وي، ځینې په منطقي اصطلاحاتو او فلسفي مباحثو کښې ډیره معلومات لري، ځینې نورپه اولسي خبرو او کارونو ښه پوهیږي، دغسې دسړیتوب مفهوم هم په هرملک او هر محیط کښې بیلیږي او داشخاصو جمعیتونو په نزډیر ثابت او معین صورت نلري، مګر دومره پوهیږو چې تهذیب او ترتیب دسړیتوب په مفهوم کښې مهمه برخه لري او همدغه شی دیوه انسان دپاره ترهرڅه دمخه ضروري دی.

دسړي معنی دانه ده چې اورمرو به زیات علم او معلومات لري یابه په کوم فن او صفت کښې ډیر ماهروي. دا راز صفات چې په علمي لیاقت یاپوهه ورځینې تعبیر کیږي دیوه سړي انساني حیثیت او سړیتوب به قدر کوي او ښه مرسته ورسره کوي مګریوازې همدغه شی سړی نشي مسعود کولی او نه تش علمي قابلیت سړیتوب بلل کیږي، که لږڅه نورهم تعمق وکړو یوازې سړیتوب هم دیوه انسان دخوشبختۍ او خوشحالۍ دپاره کافې نه دی.

دلته زما مطلب له خوشبختۍ څخه همدومره شی دی چې یوانسان په اجتماعي حیات کښې خلکو ته موفق او مسعود ښکاره شي اودی هم خپل ځان ناکام ونه ګڼي او مایوس نه وي، ددې مطلب دحصول لپاره البته دیوه سړي پوهه او سړیتوب ضروردی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله پوهه او لیاقت ځینې کارونه وکړی شي او په سړیتوب او انسانیت په جامعه کښې خپلې شپې ورځې ښې تیرې کړي چې څوک ورته په بد نظر و نه ګوزري مګر یوازې دا چې سړی کاروکړی شي او څوک یې بد و نه ګڼي کفایت نه کوي سړی باید دیوه اوبل د توجه جلبولو او دځان دمحبوبیت لپاره ځینې نورشیان هم ولري یعنې د امیزش قوه، نشاط او بشاشت، دملګرتیا تمایل دمحبت جاذبه ، ښه خیره، صمیمیت ښودنه، دمحبت لپاره ایثار، صداقت اوکرامت نفس، وقار او خیره، جدیت او فعالیت اوداسې نورصفتونه هم په کاردي.

دغه راز ټول شیان چې جمع شي دیوه سړي شخصیت ورځنې تشکل مومي او دغه مقبول او محبوب شخصیت دانسان په مخکې دژوند ټولې کندې کپرې اواروي او په صحیح پیشرفت کې ورسره مرسته کوي. د دې ټول بحث نتیجه دا ده چې باید سړی د یوه صفت په لرلو لکه علم او عقل یا ښه سړیتوب او فعالیت مغرورنشي او دتش لیاقت ترغرور لاندې رانشي.

ډیرکسان شته چې په اجتماعي وظایفو کښې داخل شویدي اوپخپل پیشرفت نه دي قانع، ځینې کسان په تصورکښې راولي چې هغوئ ورته له ځانه کامیاب ښکاري مګر مستحق یې نه ګڼي ځکه چې دهغوئ علمي لیاقت ورته له ځانه ټیټ معلومیږي اوپه دغه حکمیت یا مقایسه کښې یوازې یوشی په نظرکښې نیسي مګر دیته نه ګوري چې په یوه ګل هیڅکله نه پسرلی کیږي.

سړی باید په حیات کښې دقیق اوعمیق شي او وپوهیږي چې انسان ډیرو شیانو ته ضرورت لري، دغسې چې یوموټرپه تشو ارابو اویوازې تیلو مخکې نشي تللی او ډیرې ورې پرزې په سیر وحرکت کښې ورسره مرسته کوي یوانسان هم په یوه یا دوه شیانو کښې که څه هم ډیرمهم اوقیمتي وي خپل پیشرفت ته ادامه نشي ورکولی، دغه راز لیاقتونه چې نورمعاونه صفات نلري بې له یا س اوبد بیني بله نتیجه نلري. دغه راز کسان خپلې نیمګړتیاته نه ګوري او بې دقته په محیط او جامعه پړه اچوي او دیوه ناقص او بې تعمقه حکمت په اثر په حیات کښې داجتماع او اجتماعي جریاناتو په نسبت بدبین اومایوس شي.

که څوک غواړي چې اجتماع ته نژدې شي او له اجتماع نه استفاده وکړي دعلم او لیاقت غرور دې له ځانه لیرې خپله هوښیاري او دبل ناپوهي دې په منځ کښې حایل نه ګڼي، سړیتوب او انسانیت دې نه هیروي بلکې رادې شي او له اجتماع سره دې خپل غم شریك کړي او خپله خوشحالی دې هم د نورو له خوشحالی سره یو ځای کاندي، خپل زړه او فکردې له دوئ نه بیلوي، یوځای دې ورسره خاندي او یوځای دې ژاړي. ددوئ په خوښه دې کار وکړي چې د ده په خوښه کار وشي خپل ځان، خپلې جامې، خپل ژوند، خپل ذوق، خپل شعور او هرڅه دې دمحیط او جامعې په خم رنګ کړي او دغه صیغه دې په ځان کښې پیداکاندي. ځکه چې حوشحالتیا او کامیابي همدلته ده او هیڅوک یې بل چیرته نشي پیداکولی، هرڅوک چې له اجتماع نه لیرې شو اوخپل زړه اوفکریې له دوئ نه بیل کړهغه په اورکښې لوئیږي او شپه ورځ سوزي!

د(من شذ شذ في النار) همدغه معنی ده اود دنیا دوزخ همدغه دی.(۱)

عقل، قانون غرایز

انسان که څه هم دعقل اوتمیز خاوند دی اوپه همدغه شي خپل ځان له نورو حیواناتو بیلوي، مګر په خپلو کړوکښې دعقل په نغوته دومره نه ځي، لکه چې غریزه یې یوې خوا او بلې خواته بیایي. کوم کارونه چې یوانسان په شپه او ورځ میاشت او کا ل یا پخپل عمرکښې کوي اکثراً یې د غریزې په قوماندہ اجرا کړی وي، او ډیر لږ، خورا لږ، ښخې لږ کارونه داسې وي چې دعقل او سنجش په اثرکښې شوي وي، داچې موږ کله یوشی ښه ګڼو راته بدایسي، کله ګرزو او کله کینو، کله خاندو کله ژاړو، له ځینو شیانو ویریږو او په ځینو خوشالیږو اکثر دغریزې کاردی او د عقل مشوره پکې څه دخل نلري.کله چې سړی تږی شي او اوبه څښي که چیرې له عقل سره مشوره وکړي عقل هم د اوبو څښل مصلحت ګڼي او اجازه ورکوي، مګر دی د ګټې او فایدې د سنجولو او د صحت ساتلو له فکره پخواد غریزې په امر کنډول په سر را اړوي او اوبه څښي. نو مطلب دانه دی چې ټول غریزې افعا ل له عقل اومصلحت نه مخالف دي یا هرڅه چې انسان دغریزې په تقاضاکوي هغه عقلاً ممنوع او غیر مفید وي.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۵ ګڼه ۵_ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې مقصد دادی چې انسان پخپلو کړوکښې دغریزي تابع دی او عقل دغریزې غوندې سابق نه دی. دانسان په ژوندکښې ډیرلږ کارونه پیښیږي چې هغه د خیروشرسنجولواوفکر کولو په اثراجرا کیږي.
که موږ فرض کړو چې یوتاجر دخپلې ګټې لپاره یو ه بل ملک ته ځي اوله خو به غالباً دغه تګ هم پوره دعقل په مشوره او مصلحت نه وي ځکه چې ډیرځله ځینې سوداګر داسې ځایوته هم په ګټې پسې ځي چې هلته دسرزیان او د حیات خطر هم موجودوی او زیات ګمان کیږي چې دغوږ ګټلو په ځای به سر بایلي که فرضاً دا اراده بالکل دعقل او فکر په خوښه وي نو په لاره کښې خو خوراک څکاک، هواخوري اوناسته ولاړه یا دا راز نور کارونه ټول دغریزې په شایق کوي.
ډیرکارونه دي چې انسان یې دمینې یاغضب دپاره کوي اوعقل سرې ورځنې منع کوي، مګر د غریزي په مقابل کښې یې ثوک په خوله پیاز هم نه خوري،ځکه چې غریزه دانسان په اعصابو او عصبي جهاز کښې نسبت عقل ته ښخ ځای اوقوي حاکمیت لري او دغه حاکمیت په اطفالو او هغو کسانوکښې چې طفولیت ته نږدي وي یعنې معناً کوچنی بلل کیږي او عقلي قوه پکې ښه نه وي قوي شوي، زیات لیدل کیږي، که موږ په کلي، وطن او هیواد بلکې په نړۍ او دنیا کښې سترګې وګرزوو او ځان د لویو او وړو اشخاصو له حا ل، احوا ل او ژوندانه څخه خبر کړو راته به څرګنده شي چې په دنیا کښې لږ خلک تیرشوي یا فعلاً شته چې په ځینې مسایلو کښې په غریزه بریالي شوي او دعقل په مشوره یې له غریزې نه مخالف کارکړیدی، په ډیرو لویو شخصیتونو کښې سړی دغه نادر صفت موندلی شي او پوهیږي چې دعشق اوغضب خواهشاتو او احساساتو له سکندر سدونو څخه اوښتل اودعقل په نغوته تلل څه اسان کارنه دی چې هرڅوک یې وکړی شي، او هر یو پرې وستایل شي.
ترڅو پورې چې بشري نوع دعمومیت او اکثریت په لحاظ یوه معنوي رشد او عقلي بلوغ ته ونه رسیږي او علم لکه رزق او روزي هرچاته لږ او ډیر و نه رسیږي هیڅ امکان نلري چې عقل دغرایزو ځای ونیسي او په دنیا کښې یوحقیقې عدالت قایم شي، مګر ددې خبرې دامعنی نه ده چې موږ به له ځانه نا امیده کیږو او هیڅ کوښښ به نه کوو چې ځان له هغې خوانه دې خواته لږ څه نږدې کړو ځکه چې په دنیا او د دنیا په تاریخ کښې موږ څو کاله پخوا داسې نمونې اومثالونه پیداکولی شو چې دعدالت دقیام او دحقیقت خوشحالتیا لپاره یې دعقل په مشوره داسې کارونه کړي چې له غرایزونه بیخې لیرې معلومیږي، ډیر د واک او حکم خاوندان تیرشویدي چې دحکمیت اوقضاوت په وخت کښې یې د زوی او دځان مینه هم هیره کړیده او خپل و پردی ورته یوشان ایسیدلی دی، داسې هم پیښ شویدی چې عشق هم په دغه لاره کښې مغلوب شوی او انسان له دغسې شخړو څخه بریالی راوتلی دی.
نوداکار دانسان لپاره څه غیر ممکن او محا ل نه دی او کیدی شي چې انسان په اجتماعي او رسمي امورو کښې دعقل اوشریعت قانون او ټاکلو اصولو په لاره ولاړشي او خپلې مینې اومحبت نفرت او عداوت ته څه اعتناونکړي، دهمدې لامله انسان د شریعت لخوا دیو څه قوانیونو په منلو مکلف شوی او په ځینو بدو کارو باندې چې دی یې بې د عقل او مصلحت له مشورې د خپلو احساساتو او خواهشاتو یا غرایزو په اثرکښې وکړي جزا مومي د هرملک او هرهیواد په اساسي قانون کښې هم څه اصول او ضوابط شته چې انسان به د هغو په مقابل کښې په غرایزو پښې ږدي او خپل طبیعې اوشخصي میل ته به نه ګوري، یعنې څنګه چې یوسړیخپل مریض زوی ته چې ډیر ورته ګران هم وي یوه داسې عذانشي ورکولی چې هغه ورته ضررکوي، که څه هم هغه یې ډیره تقاضا کوي او په ژړلو یې غواړي. دغه راز یو خزانه دار هم خپلو خپلوانو ته بې رسمي برات او حوالې څه نشي ورکولی اونه یو حاکم او قاضي یو امراو واکدار دخپل ورور او خپل دوست هغه راز مراعات کولی شي چې اصول اوقانون یې روا نه بولي، ډیرڅه دانسان زړه غواړی مګر کولی یې نشي او نه یې کوي ځکه چې سړی پرې ملامتیږي او خلک ورته بدوایي. موږ خپلو غرایزو او خپلو خوښوته په شخصي امورو کښې تابع یو او غاړه ورځنې نشو غړولی، مګر داجتماعی مسئولیت په ځای کښې بیا ورسره په مجادله مکلف یو.
دمثا ل په ډول وایم که یو معلم په یوه مکتب کښې څو تنه خپل اوپردي شاګردان لري چې په زړه کښې دځینو شاګردانو لوړتیا غواړي او لوړنه یې په هغو باندې زیاته وي دی دا کولی شي چې بې له رسمي اوقاتو هغوئ ته تعلیم ورکړي او له نورو نه زیات څه وروښيي مګر دانشي کولی چې د تعلیم په وخت او د مکتب په کوټه کښې خپله ټول توجه همدوئ ته وقف کړی، یاد لمبر ورکولو په وخت کښې خپلوان او اشنایان وپالي ځکه چې پدې وخت اوپه دغسې ځایونو کښې محبت او عاطفه ګناه ده او دعدالت ملاماتوي. ددغه راز مراعاتونو او غرایزو له جغ لاندې په دغه ډول تګ په اجتماعي لحاظ یوه لویه تباهي ده چې زیان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوضرر یې زښت ډیردی اودخلکو مخه هم له یوې صحیح اوسمې لارې څخه بلې خواته رااړوي، هر څوک کوښښ کوي چې په کږو لارو خپل مطلب ته ورسیږي او ددې په ځای چې حقیقت وپالي اشخاص پالي او دوسایلو درګاه ته لاس غزوي. هیچاته د اعتماد بنفس او سعی عمل قوه نه پاتې کیږي او نه په داسې ځای کې سړی د جریاناتو په لړ کې څه انتظام او معقولیت لیدلی شي، دلته ښایي څوک داګمان وکړي چې په هرځای او هر هیواد کې هرو مرو یو څه قوانین او اصول وي چې څوك د غرایزو اطاعت یا د مینې او غضب پیروی ته نه پریږدي او هرسړی مجبوروي چې د دوست او دښمن په حق کښې لکه یو قانوني کتاب یوډول حکم وکړي او هر چاته په یوه سترګه وګوري دلته نو ضرور ایسي چې سړی په قانون خبرې وکړي چې قانون څنګه شی دی او څه کولی شي؟ په اجمالي ډول خو همدومره ویلی شم چې قانون په یوه ملک کښې داسې مثا ل لري لکه برق چې ټول ښاراو ټول کورونه رڼا کوي مګرکه چیرې وشلیده نو ډیرکورونه هم سیزې اومسول یې هم نه پیژندل کیږي یعنې په عین رڼا کښې تورتم لري او له ګټې سره یې زیان هم تړلی دی.

ددې دپاره چې خبره ښه روښانه ا وسپیڅلی شي جزئیاتو ته به راشو او مثالونه به وښیو.

دونه تنه شاهدان که دیوه سړي په بدوالي شاهدي ورکړی هغه شرعاً او قانوناً بدګڼل کیږي، که دکلي کورخلک په یوه سړي بد ووایي یا دیوه ځای حاکم اوعلاقه دار د چاپه حق کښې دبدوالی نطریه ورکړي هغه ته ارومرو سزا ورکول کیږي پدې قانون باندې هیڅوک څه اعتراض نشي کولی ځکه چې که قانون دانسانانو قول او وینا ته څه اعتبار ورنکړي او سند یې و نه بولي د دنیا معاملې اوکارونه ټول بې اجرا پاتې کیږي او دژوندانه چارې معطلیږي، نو ضرورت او احتیاج، عقل او نقل دهمدې خبرې تائید او تاکیدکوي چې باید دیوه انسان او مسلمان خبره اعتبار ولري او دهمده په وینا حقیقت وپیژني نوکه چیرې هغه شاهد او هغه خلک چې یوه سړي ته بدوایي پخپله بد وي او دعنا د له مخې د هغه په حق کښې څه وایي یا د حکم خاوند دیوه غرض لپاره خپله نظریه بده ښکاره کوي قانون پدې ځای کښې دحقیقت او عدالت هیڅ مرسته نشي کولی اومسول هم نه ګڼل کیږي ځکه چې بله هیڅ لارنشته چې ددغسې پټو ظلمونو مخه ونیول شي او هیڅوک په هیچا څه ظلم ونکړی شي نو ددغسې ملاحظاتوپه اثرکښې ویلی شو چې قانون دیوی غذامثا ل لري چې یو فاسد وجود کښې فاسد مواد ورځنې جوړیږي او بد تاثیر کوي مګر که نه وي نو سړی ژوند هم نشي کولی د همدې لامله ځینې کسان ځینې خلکو ته خپل کارونه په داسې وخت کښې وړاندې کوي چې دهغه طبیعت ښه وي او پام یې په نیکو وي همدغه راز خلک اکثراً موفق هم وي او موقع شناس ورته ویل کیږي ځکه چې په ډیروخلکو کښې د طبیعت ښه والی اوبدوالی دومره تاثیر لری چې ښه یې له پامه بدیږي او بد ورته ښه ښکاره کیږي، کله څوک په څه مجبوروو، چې دکار د پاره به یې دچا وچولي نه کتل یا به یې دوستان او اشنایان پرې جرګه کول.

که چیرې څوک د خپلو تاثراتو او احساساتو تر اثر لاندې نه راتلای او هرچا د حق او حقیقت په تقاضا او د قانون دصحیح استعمال په خوښه کارکولای څه به خلکو دیوه اوبل ناوړه مراعاتونه کول، ولې به خلکو ویلې چې مربي لرې نومریاخوره، دڅه لپاره به یوه اوبل ویلې چې زه بې وسیلې یم، زه واسطه نلرم هر څه په واسطه کیږي، داټولې خبرې خو بې څه نه دي او خوشې په خوشې خلک داناري نه وهي کوم کارچې ځینې کسان یې په یوه ساعت غوره مالۍ یاپه لحاظ او خاطر کوي هغه دکوه قاف دیوان هم نشي کولی. نو تر څوپورې چې خلک په لحاظونو پسې ګرزي اوپه خوشامدو خوشحالیږي ترکوم وخته چې خوشحالتیا په انسان حاکمیت لري، اومراعات په حق او حقیقت غالب وي قانون او عدالت به هم د اشنا او نا اشنا شعورلري اوکارونه به ډیرځله د اشخاصو په کیفي اونفسي اغیزو، د وخت او موقع په تقاضا، دیوه او بل په سپارش اجراکیږي. داحا ل البته دیوه ملت د اجتماعي حیات رنځو رتیا او اوموالی ښیي مګر ددې رنځو رتیا علاج هم ډیر ګران دی او یوه اساسي مجادله غواړي، ډیرشیان په کاردي چې د یوه ملت په اجتماعي حیات کښې تغیر اوتحول پیښ کړي یا په بل عبارت بدعاتونه ورک کړي، او دخلکو مخه له کږو لارو ګرزوي.

دیوه ملت لوړه او عالي رتبه په غرایزو باندې دمامورینو حاکمیت، د اداري چارو پوره لټون، دکار کوونکو اشخاصو مجبوریتونه رفع کول، دښو او بدو نه ورکیدل او نه پټیدل، دچاپه ظواهرو نه غولیدل بدو او ضرري خلکو ته مخه نه ورکول دا ټول ددغسې اجتماعي اصلاحاتو د پاره ضرور او په عین حال کې ډیر ګران کار هم ایسي. دلته باید دډیرو خبرو د نتیجې په ډول ووایو چې انسان طبعاً دخیر خواته مایل او خیر خو ښوونکی پیداشویدی، مګرپه طبیعت کښې یې دلوړتیا ارزو او ځینې نفسي خواهشات هم شته چې که دی په ښه لاره نشي ور رسیدلی او موانع یې په مخکې وي نو بیا په پټو اوکږو لارو هم ځان ورسوي او دځینو مجبوریتونو په اثرکښې بداو ناوړه کارونه هم کوي نوددې دپاره چې له انسان څخه بد او ناوړ ه سلوک ونه لیدلی شي لازمه ایسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دده لپاره يوښه سرک او سمه لاره جوړه شي چې خپلو مطالبو او مقاصد وته پرې ورسيږي او لارې کږولوته خپل مجبوريت حس نکړي. دالاره بايد ډيره اورده هم نه وي چې دی يې د اورد والی په سبب بله له اغزو ډکه لاره اوپيچومی غوره کړي. دغه لار دې ته بايد را وښودل شي چې په تا پسې بينا سترګې هم خار کوي او ستا ښه و بد په هيڅ شان نه پټيږي او نه څوک دربانديږ غوليږي. نورخلک هم بايد له هغو بدو او لنډو لارو منع شي ځکه چې انساني رمه هم لکه ميږې او پسونه داسې ايسې چې که يو له لارې کوږشي نورهم ورپسې ځي.(١)

اجتماعي نظام

کارونه او وظايف دوه ډوله دي، يوه قسم ته انفرادي او بل ته اجتماعي ويل کيږي، دا چې يوسړی ديوه فرد لپاره خدمت کوي دشخصي او انفرادي کارونو په حساب کښې راځي. مګر هغه څوک چې د خپل مملکت او ملت لپاره کارکوي داجتماعي وظايفو په نامه يادېږي.

هرکار او هره وظيفه په دغو دوو لحاظو نو دقدر وقيمت په لحاظ فرق کوي او رنګ يې بدليږي که يو عالم ديوه تعليم لپاره استخدام شي هغه بيل حيثيت لري اوکه په يوه مکتب يامدرسه کښې ځوتنو ته تعليم کوي هغه په بل نظرليدل کيږي که څه هم دواړه يوه وظيفه اجراکوي چې نوم يې تعليم او ښودنه ده. هغه سړی چې ديوه کورسانته کوي او ديوه شخص نوکر وي بيل نوم لري مګرڅوک چې دمملکت په عسکري نظام او د هيواد ستانونکو په جمعيت کښې داخليږي بل نوم اوبل نشان پيداکوي.

انفرادي کارونه له يوې صحيح موازنې لاندې نه راځي او نه يومعين قيمت پيداکوي مګر اجتماعي وظايف ځانته يوه معيار او ميزان لري، هغه کاتبان چې دمفردو اشخاصو لپاره کار کوي په معاشونو کښې يې ښايي چې ډيرفرقونه وليدل شي مګر د دوايرو کاتبان اوسرکاتبان ماموران او مديران ټاکلي معاشونه لري او څوک پکې تغير نشي کولی همدغه شی دی چې معاش له مزدورۍ او اجورې نه معناً او کيفاً بيلوي اويو اعزازي حيثيت او اعتبار ورکوي. مګر دغه اعتباري رنګ دومره قوي او پوخ دی چې ددغوکارونو نوعيت او حقيقت بيلوي او دهر چا په نظرکښې يې بل بل راز ښيي، هغه څوک چې معاش اخلي او هغه څوک چې مزدوري او اجوره اخلي ډيرفرق لري اوبيل بيل اشخاص ګڼل کيږي.

دغه معنوي قيمت چې په معاش کښې شته لږ معاش ته په ډيره اجوره ترجيح ورکوي او يو مامور قانع کوي چې په ډيره مزدورۍ پسې ولاړنشي او دخپل خدمت نوعيت بدل نکړي يعني له رسمي دوايرو او اجتماعي وظايفو څخه شخصي خدمتونو او نوکريوته زړه ښه نکړي او ماموريت په مزدورۍ بدل نه کاندي ځنګه چې يو فرد نورو افرادو ته ضرورت او احتياج لري او د اجورې يا څه نفع اوفايدې په مقابل کښې خپل کارونه په يوه اوبل اجراکوي. دغه شان اجتماع هم ډير کارونه اوضرورتونه لري چې له افرادونه يې غواړي او په مقابل کښې معاشونه او منافع ورکوي مګر دومره فرق شته چې يو فرد له خپل شخصي ثروت څخه هر څومره چې وغواړي چاته يې ورکولي شي.او پخپلو تصرفاتو کښې دکوم قانون او معين نظام تابع نه وي مګر اجتماع ځانته يو نظام او قانون لري او پخپلو کارو او اجراتو کښې بې انتظامي نه خوښوي ځکه يې دلته افراد داسې حقوق پيداکوي چې اجتماعي نظام په عدالت او منظمو اجرااتو مکلف کوي دهمدې لامله په رسمي دوايرو کښې يو معيار موجود دی او بې د وظايفو له قيمت نه د رتبو معاش څه فرق نلري يو کاتب ٢ (مثلا) په هر وزارت او هر ولايت کښې يو اندازه معاش لري او ديته نه مجبوريږي چې دمعاش دپاره د خپلې تبديلۍ کوښښ وکړي ددې موازنې ساتل ځکه ضرور دي چې يو خو اجتماعي عدالت نه ساتل کيږي اوبل د وظايفو تقسم هم خرابيږي او هرڅوک هغه ځای ته هڅه کوي چې دده کارهلته زيات قيمت لري، دلته مقصد دانه دی چې ټول کارونه دې يو قيمت ولري بلکې مطلب دادی چې يو کاردې په يوه اوبله دايره کښې فرق نلري يو محاسب يا يو دتحرير کاتب بايد په هره دايره کې يو راز استحقاق ولري هسې نه چې يو معلم او يو کاتب دې سره برابر وي ځکه چې دلته دکار او وظيفې جنس بدليږي او هريو دخپل اهميت او تکليف په لحاظ بيل قيمت پيداکوي. غيرله دغې موازنې چې بايد په معاشو نوکښې وساتل شي لکه چې ساتل شوې ده يو بل شی هم ډير ضرور دی او دخپل ضرورت په اندازه ګران هم دی. ځينې کارونه په ځينو دوايرو کښې شته چې هلته دځينو غير مشروعو استفادو مجا ل هم شته نوکه ددغه راز استفادو مخه ونه نيول شي، ديوه اخبار کاتب (مثلا) کوښښ کوي چې ديوې علاقه دارۍ کاتب شي دلته که څه هم په معاش کښې فرق نشته مګر په معيشت کښې فرق شته هغه ورځ زما يو دوست دخپل صحبت په ضمن کښې وويل څوکاله مې تعليم وکړ پس له هغه چې کلي او کورته راغلم واده مې وکړ او مجبور شوم ځانته معاش پيداکړم، زه او زما يو خپش چې دباجه او ساندو په نامه ياديږي دواړه راغلو او په دوايروکښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماموران شو، زه دتعليم خاوند وم يو کتابت راته ميسر شو او هغه سواد نه درلود په يوه دايره کښې تحويلدارمقرر شو. مګر تحويلداري يې داسې وه چې مصرف يې زيات درلود او دناوړې ګټې مجا ل پکې و، څوکاله وروسته زه يوې رتبې ته ورسيدم او نوم مې وګاټه مګر هغه ډيرې پيسې اوپولې پټې پيداکړه هغه بله ورځ چې زما زوی هغه کره ورغليو ، چې بيرته راغی راته ويلې يې ترور کره مې يوه داسې ښه راډيو وه اوداسې ښه سازيې کاوه، په کورکښې يې ډيرې ښې ښې قالينې هم اوارې وې او ښه ښه چپرکټونه يې لرل د ترور زوی مې راته ويلې چې تاسې ولې راډيو ناخلئ؟......؟

دلته زما دوست راته وويل چې زه له خپل نصيب او قسمته کوم شکايت نلرم او دا نه وايم چې دتحويلدار صاحب بيسوادي له مانه ښه شوه ځکه چې که ماته هماغه تحويلداري سره له هغه مفاده راکړه شي زه به يې دځان لپاره عار اوتنزيل وګڼم.

مګر دا نه وايم چې دغه راز مظاهر په ځينو اشخاصو تاثير کوي او ځينې کسان له معنويت نه ماديت ته او له صداقت نه خيانت ته راکاږي. په ا جتماعي نظام کښې بايد دغسې غير شعوري بې عدالتي هم رانشي او داسې ونشي چې يو د تعليم خاوند او يو بيسواده په معيشت کښې دومره فرق ولري چې اطفا ل هم پرې پوه شي. يو اجتماعي نظام که يو نويسنده او دعلم خاوند ته له يوه بيسواده تحويلدار نه زيات معاش ورکوي او پدې باب کې د حق سنجش او د کار قيمت قائليږي غرض به پکې همدغه وي چې دهغه معيشت له دې بل نه ښه شي او امتياز يې راشي نوکه نتيجه بالعکس شي او دغه راز اجتماعي نواقص په ځينو دوايرو کښې رفع شي او څوک يې جلوګيري ونکړي دمعاشونو عدالت هيڅ نشي کولی او اجتماعي نظام د چا شکايت نشي رفع کولی.

داجتماعي نظام مهمه وظيفه داده چې په يوه ملک کښې عدالت قايم کړي او هرچاته دخپل کارد قيمت او اهميت په قرار برخه وکړي، اودسنجش او موازنې په اثر کښې هرڅوک دخپل استحقاق په اندازه وروزي. که يوه سړي ته يو فرد له خپل ماله هرڅومره شي ورکړي يا يوتن له خپل پټي او تجارت څخه هر څومره ګټه وکړي بل سړی څه ګله نه کوي او نه د اعتراض حق ځانته ورکوي مګرکه اجتماعي نظام بې له کوم حق او استحقاقه يوته زياته برخه ورکوي ډيرنور خوابدي کيږي اوله خپلو وظايفو سره يې علاقه کميږي، دلته ښايې څوک ووايي چې تحويلدار ته اجتماعي نظام دغه راز لوړ معيشت نه دی ورکړی او دا دغسې مثا ل لري لکه چې يو غل په غلا او يو بډې خور په بډو ډيرما ل پيداکړي او له يو ه بل مامور نه بدای شي. دا خبره رښتيا ده چې اجتماعي نظام هغه ته دومره ما ل نه دی ورکړی بلکې هغه له اجتماعي نظام نه غلاکړې ده مګر که يو قاسم او ويشونکی (چې بايد يوشی په څو تنو داسې وويشي چې هر چاته خپل حق ورکړي او هيڅ بې عدالتي پکې رانشي) په تقسيم کښې وغوليږي، او ځينې کسان ترينه له خپل حق نه زيات څه پټ کړي هر څوک ورځنې شکايت کوي او عدالت هم ناراضه کيږي. ددغسې غلاګانو مخه نه نيول علاوه پدې چې په ځينو مامورينو کښې دشکايت فکر او شعورپيداکوي او ځينې کسان په بدو لارو بيايي داجتماعي نظام قصور او بې پروايي هم ښيي. ددغسې اصلاحاتو لپاره يواساسي فکرپه کاردی چې بايد حسابي اوشعوري سيستم کښې اساسي اصلاحات وشي او محاسبين لکه دبصيرت ماشينونه داسې نه وي چې حساب او شمير صحيح ونيي مګر نظر او بصيرت هيڅ ونلري. ښايي چې ځينو دوايرو کښې ډيرداسې تحويداران پيداکړو چې په څوکالو کښې يې له خپل معاشه يوپه لسه زياته ګټه کړې او پخپل حساب کښې فاضل هم دی نو دغه راز محاسبه به سړی څه کړي؟ که مادلته څه حسابي تخصص درلودای ښايي چې اوس مې په حساب کښې ډير اصولي نواقص ښودلي وای او دا ثابته شوې وای چې په حسابي امورو کښې ځينې نواقص شته چې بايد رفع شي.

دمثا ل په ډول وايم يوه رسمي دايره چې دځينو شيانو اخيستلو ته ضرورت لري نو له تحويدار سره يو دوه تنه د هئيت په ډول مقرر کړي چې هغه شيان په بازار کښې واخلي او رايې وړي. دغه هئيت که هغوشيانوته په هر څومره زيات قيمت قايل شي او د دکاندارانو کلانتر يې تصديق وکړی حسابي دواير پکې څه نه وايي او داکار اصولي ګڼي مګر دهغې دايرې يوسړی هماغه شيان که په بازار کښې په نيم قيمت واخلي داکار د مسئوليت موجب ګرزي او دخيانت اتهام پکې پيداکيږي نو دغه راز تحويلدار چې ديوه شي قيمت د دوه درې تنو په خوشحالو لو او خوله خوړولو يو په لسه زيات ښودلی شي، نشي کولی چې ناوړه استفادې وکړي اوځان بې مسوليته مور کاندي؟ کولی يې شي کړي يې دي او و به يې کړي.

په دغسې مواردو کښې که زموږ اجتماعي نظام مکمل وي او د بازار هرڅه معين اوټاکلی نرخ ولري بې له دېنه چې هيتونه وټاکل شي او تصديقونه واخيستل شي، تحويلدار هيڅ نشي خوړلی او هرڅه پخپل اصلي قيمت اخيستل کيږي.

دلته ديوه حکايت په ضمن کښې ديوه مامور اويوه تحويلدار خبره منځ ته راغله او د بحث دمرکزيت حيث يې پيدا کړ مګر اصلي او اساسي مطلب دادی چې په اجتماعي وظايفو کښې بايد يوه موازنه او شعور موجودوي او د هر چا وظيفه اوکار ديوه صحيح

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیار له مخې قدرو قیمت ولري. هغه ځوک چې اجتماع ته علمي او معنوي خدمتونه کوي له هغو کسانو چې دالاتو او ادواتو وظیفه اجراکوي او منډې رامنډې وهي هم دمعاش او معیشت په لحاظ، هم د اهمیت او اعتبارله حیثه لوړ والی او تفوق ولري او مادي و معنوي تقدیر یې وشي چې هیځکله دعرفاني وظیفې خاوند خپل ځان له اداري رجالونه کم ونه ګڼې اوخپل اهمیت داجتماعي نظام په نظرکښې لږ محسوس نه کاندي.

هغه کار چې اشخاص یې کولی شي له هغو کارونو نه چې ډیره موده تعلیم او تحصیل غواړي بې ا همیته معلوم نشي او په هر لحاظ قدر وقیمت ولري، که داسې نه وي نو علمي او عرفاني خواکمزوري کیږي او هرڅوک اداري چارو ته میل کوي. یو اجتماعي نظام باید خپل مامورین پدې هم پوه کړي چې هرڅوک هرکار نشي کولی نوکه یو د علم او معرفت خاوند ځانته اداري کارپیداکړي هغه پیشرفت چې هلته کوي ښایي چې دلته هغومره مؤفق ښکاره نشي او په عادي اشخاصو کې وګڼل شي، داپوهول دژبې او وینا کارنه دی باید په اجتماعي وظایفو کښې هر څوک چې کوم امتیاز او فوق العاده مهارت په کومه خواکښې لري هغه وپیژندل شي او قیمت پیداکړي یعنې داسې ونشي چې هرڅوک پزه تور ه کړي او ځان اهنګر وبولي. دغه راز شعوراو بصیرت چې په اجتماعي نظام کښې وي هرڅوک دیته مجبوروي چې دخپل استعداد او لیاقت له مخې یوکار انتخاب کړي نه دکار اووظیفې دقیمت په لحاظ، ځینې کارونه چې خرابیږي او دبې صلاحیته اشخاصو لاس ته ورځي سبب یې همداوي چې اشخاص خپل ځان او خپل استعداد ته نه ګوري او هر څوک هماغه کارته وراندې کیږي چې زیاته ګټه یاډیر قدرلري نو ور او نا وړه اشخاص هماغه وظیفه اشغا ل کړي او کار لیدونکي هم دومره ډیرښو اوبدوته نه ملتف کیږي او په یوه نظر ورته ګوري دا وضعیت طبعاً داجتماعي وظایفو موازنه خرابوي او ټول خلک یوه لور ته زور کوي چې بیاسرې ځینو کارونو ته په اعلانونو هم څوک نشي پیداکولی مګرپه یوه بل کار هرڅوک سرونه ماتوي او وسایل ورته ګوري. (۱)

د ځان مینه

سپوږمۍ کله کله په هاله کښې ایساریږي مګر انسان هروخت دحب ذات یاحب نفس په دایره کښې راګیر دی او هیڅکله له دې دایرې نشي وتلی.

دا دایره په ځینو باندې دومره تنګه وي چې بې له ده نه بل هیڅوک او هیڅ شی ورسره نه ځاییږي، مګر په ځینو کسانو باندې دومره پراخه وي چې عالمونه پکې ځاییدلی شي. څنګه چې وګړي ځینې په ورو او ځینې په لویو کورونو کښې اوسیږي، څوک دخپلې استوګنې ځای یوکلی ګڼي او څوک یوښار یا یو مملکت خپل کور او ټاټوبی بولي، دغسې دخلکو دمینې او محبت دایرې هم لویې او ورې دي، مګر دا دایره که هرڅومره لویه وي بیا هم اصلاً دسړي له خپله ځانه چاپیره ده او نورپکې طفیلي وي.

که تاسې په ظاهره یوسړی وینئ چې له یوه اوبل سره ډیره مینه کوي یا خپل ځان د کوم میلمه او دوست و اشنا په خدمت کښې ستړی کوي دا مینه هم په اصل کښې له ځان سره ده او دځان مینه ورته ویلی شو ځکه چې نفع یې ده ته راجع ده او ګټه یې بیرته دده کا له ته راځي.

که ووایو چې هرانسان په ځان مین دی او له ځان سره مینه لري، یا دانسان په هر محبت کې چې له هرچا اوهرشي سره وي دځان مینه پټه پرته ده دروغ یې مه بولئ ځکه چې له خپل ځان سره مینه او محبت دانسان په غرایزو کښې حسابیږي او هیڅوک ترینه نه دی خلاص. ځینو شاعرانو که پخپلو اشعارو کښې خپلو معشوقو ته ویلي دي چې په ائینه کښې مه ګورئ چې په ځان مین او زموږ رقیبان نشئ، غولیدلي دي ځکه چې دا عشق او دامینه له حسن و جماله یا له محاسنو او فضایلو بې نیازي لري او هیڅ مادي یا معنوي صفات نه غواړي.

که څوک ښکلی وي او که نه وي، ښه وي اوکه بد، جوړوي او که ناجوړ، عالم وي او که جاهل، خوار وي ا و که بډای له ځان سره مینه اوپه ځان پیرزوینه لري، مګر دامینه دهر چا دفکر او ذوق په لحاظ بیل بیل رنګونه او مختلف مظاهر لري.

یو به وي چې ځانته به ښه ډوډۍ پیداکول له ځان سره مینه ګڼي او دځان مینه به ورځنې خیټو او دخیټې خدمتکار جوړ کړي،

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۹ ګڼه ۳ _ ۲ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل به ګمان کوي چې په ښو جامو کښې ځان پټول له ځان سره مینه اوپه ځای پیرزوینه ده.
څوک به عزت او اعتبار ګټل له ځان سره مینه بولي او ځینې به په ډیرو پیسو او جایدادونو کښې دغه مینه لټوي.
چاته به دابنه ښکاري چې ځانته عیش وعشرت برابر کړي او ځینې به فضایل پیداکول که څه هم ډیر مشقتونه پکې وي حب نفس ګڼي او ریاضت یا دنفس تذلیل به ورته په ځان لورینه معلومیږي نو ویلی شو چې دامحبت دانسان دفکر او ذهن په اعتبار خپل شکل او صورت بدلوي او دانسان شخصیت ورځنې تشکیلیږي. په هره اندازه چې افکار لوړ او عالي وي هر څومره چې انسان له لوړو معانیو سره اشناشوی وي هغو مره یې حب نفس او دانسان مینه هم یو ښه صورت اوښه مظهر پیداکوي مګرکه فکر او نظر ټیټ وي او څوک ځانته په ټیټ نظرګوري نو د ځان مینه یې مخ په ځوړي بیایي اوپه کنډ و کپرو کښې یې غورځوي.
غرض دادی چې په دې باب کښې د ځان معرفت ډیرتاثیر لري که څوک دځان په پیژندنه کښې یوه لوړ اوعالي معیارته نه وي رسیدلی اوبې له خپل جسمانیته نور خپل ځان نه پیژني هغه ته دځان مینه همدا ښکاري چې خپل نفس او تن وپالي او خپل نفسي خواهشات پوره کړي. مګر که چا عقلاني او روحاني شعور پیداکړی وي اوځان له جسمانیته ماورا یو بل شی بولي هغه بیا په نورو روحي او معنوي لذایزو پسې ګرزي اوبل راز ارزوګانې ورته پیداکیږي.
ځیینو کسانو ویلي(فکر هر کس بقدر همت اوست) مګر کیدای شي چې حقیقت بل راز وي او د هر چا همت دهغه دفکر او شعور احساس و ادراک په اندازه وي نو په هر صورت چې فکر د همت په اندازه وي او که همت د فکر په اندازه وي خو د فکر او همت تر منځ یو ه داسې رابطه شته چې باید یو له بله سره برابر وي او دځان مینه هم د همدې دواړو معنوي عواملو په اعتبار یوعالي یا ادنی مظهر پیداکړي او کله کله دځان مینه په یوه داسې رنګ کښې ولیدل شي چې سړی ورته حب غیر یا د بل مینه وایي. څوموده دمخه دکابل مجلې یوه فاضل لیکونکي ښاغلي خادم دخیر دعزیزې ترعنوان لاندې دخپل یوه دوست حکایت رانقل کړی و چې هغه لس کاله له یوه فاضل سره چې په محیط کښې علمي او فلسفي شهرت لري پدې خبره بحث کړی و چې د ارادې محرک څه شی دی؟ دغه فاضل وایي په ټولو کاروکښې دانسان د ارادې محرک د ده د(حب ذات) غریزده او هغه هرڅوک چې وي وایي نه انسان باید دومره خودغرضه نه وي اوله حیوانه د (حب نفس) په غریزه کښې فرق ولري یعنې بایدپه انسان کښې د خیر غریزه موجوده وی چې د خیر لپاره ایثار وکړي اوکله کله له خپلو شخصي اغراضو او منافعو تیرشي. پدې بحث کښې ښاغلی خادم د دواړو جانبو دلایل راوړي او په اخر کښې یې د خیر د غریزې داثبات لپاره د خپل دوست له خولې دوه دلیلونه راوړي اووایي: (۱) چې یوه ورځ په بازار کښې تیریدم او یوه داسې سړي چې ښې معتبره جامې یې اغوستې وې له یو داسې چاسره جنګ درلوده چې زاړه اوشکیدلي کالي یې په تن کښې و زه د غریب سړي په خواشوم یعنې دهغو ښو جامو خاوند دکاندارمې ملامت کړ او غریب سړی مې ترېنه خلاص کړ حاضرینو له ما څخه تشکروکړ او ما خپله لیاره ونیوله.
(۲) بله داچې یو د ښې دریشې خاوند په بایسکل سپو راوله یوه دهاتي سړي سره یې تصادم راغی، او دا بیچاره یې په ځمکه راوغور ځاوه او علاوه پدې له بایسکله راکوز شو او دغه سړی یې نورهم واهه زه چې دلته حاضر وم وروراندې شوم ویل مې:
اغا ته ملامته یې اوکه داسړی؟ ته لا له ده نه معافي نه غواړې او وهې یې. که ته داسړی نه پریږدې نو زه ورڅخه جداً مدافعه کوم وروسته تردې دوه حکایتونو بیاوایي چې دا باطني عامل او دغه ذهني محرک چې زه یې په دغو ځایوکښې د دوه مقتدرو سړو په مخکې ودرولم څه شی وُ؟ وروسته تردې پوښتنې د جواب په ډول وایي یوقسم دترحم او دحق دمرستې احساس په ماغلبه کړې وه او د ځان د خطر او ضرر احتما ل سره یې دمظلوم په مدافعه کې ودرولم او په دغو حادثو کې مې هیڅ اغراض اومنا فع دخپل ونه لیدل، دمقالې په اخرکښې ښاغلی خادم لیکي: دا و زما د ملګري تقریر زه پخپله هم په همدغه عقیده یم چې دغسې یواحساس په انسان کښې شته چې ددغې غریزې په اثرکښې انسان دخیر، حقانیت او وظیفې لپاره ایثار کوي. زه له ښاغلي خادم سره دا خبره پوره منم چې انسان کښې دخیر غریزه موجوده ده او دهمدغې غریزې په اثرکښې انسا ن ډیر دخیر کارونه هم کړیدي مګر دده له دوست سره یوڅو خبرې لرم.
اول خودغه دوه مثاله چې ده د خپلې مدعا داثبات لپاره راوړیدی خورا ضعیف دي او د جانب مقابل ددلایلو په مقابل کښې څه موجودیت نلري، دی وایي دترحم او دحق د مرستې احساس په ماغلبه کړې وه او دځان د خطر او ضررله احتما ل سره دمظلوم په مدافعه کښې ودرولم.
دلته دځان خطرنشته ا وپه دغسې بازاري جنګونو او ګفتګوی کښې کومه خبره دخدای لپاره کول یا څه خدای جاتي مداخله دفرد د ضرر احتما ل نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته محتاطو کسانو ته به داغښه خبره ښکاري او زيات زړورتوب به يې ګڼي. مګر ځينې نورېې ښايي چې قابل ذکر هم ونه بولي. بله داچې وايي، په دغو حادثو کښې مې هيڅ اغراض ا ومنافع دخپل ونه ليدل مګر لومړی حادثې په اخرکښې وايي چې حاضرينو له ما څخه تشکر وکړ نو دغه دحاضرينو تشکر ايا غرض اونفع نشي کيدای. پدې کښې هيڅ شک نشته چې دانسان په ژوند کښې دغه راز منافع ډيرقيمت لري او د همدغسې منافعو لپاره ډير ډير کارونه کوي مګر زما ددوست که دا نفع په نظرکښې نوي نيولی او دترحم يا دحق دمرستې لپاره يې داکار کړی وي نو دغسې کسانو سره خو ارومرو داخرت فکرونه وي او د خدای لپاره دغسې خطرونه او ضررونو ته وړاندې کيږي. نو بياهم نشي ويلی چې پدې کښې دځان دپاره څه منافع نه و، موږ خو د مخه وويل چې دځان مينه د هر چا دفکر اونظرپه لحاظ مختلف مظاهر پيداکوي.

يو مسلمان چې په خدای او قيامت عقيده لري هغه اخر وي ګټه له دنيايي ګټې نه ښه ګڼي او خپل نفس ذليلول، روژې نيول، ځان شهيدول دځان لپاره نفع بولي او دځان مينه ئ همدغسې کارونو ته وړاندې کوي نو دغه دخير غريزه او دحب ذات غريزه څه تضاد نلري لکه چې ده خيا ل کړيدی او لس کاله يې له يوه فاضل او عالم سره پدې بحثونه کړي دي.

يوسړی به وي چې دخير او نيکی په مينه کښې به د ځان خير ګڼي او حب ذات به يې دخير کارونو ته وړاندې کوي نو دلته دحب ذات غريزه او د خير غريزه اتفاق لري او يوله بله منافي نه دي، په دغسې مواردوکښې خير خواهي او خود خواهي څه فرق نلري او دواړه يو شی بلل کيږي دغسې کسان چې دحق او حقيقت په طرفداری راپاڅيږي او له حقيقي خطرونو څخه هم نه ويريږي ارومرو يوه معنوي نفع ددوئ په نظر او شعور يا ما تحت الشعور کښې وي، که چيرې په دنياکښې يو ښه شهرت يا شخصيت ګټل دده په نظرکښې نه وي اونه غواړي چې دخوارانو اوغريبانو يا عامې طبقې په نزد ځان مقبول او محبوب کړي او ښه نوم پيداکړي ضروربه ورسره خدايي فکرونه او د اخرت سوداملګری وي او يوبل راز ګټه چې دده په نظرکښې به ډير اهميت لري که څه هم نورېې احساس نشي کولی ده ته ځان ښکاره کوي نو څوك دا نشي ويلی چې ده ته په دغه کار کې د ځان منافع او حب ذات هيڅ دخل نلري، زما دمطلب خلاصه دا ده چې انسان ټول ارادي افعا ل (چې ټوخيدل او ځينې نور طبيعي افعا ل ترې واوزي). دحب ذات په اثرکښې وي يعنې د ځان دنفع او فايدې لپاره وي مګر دانفع اوفايده به کله مادي وي او کله معنوي.موږبايد دځان مينه او حب ذات يوازې داونه ګڼو چې سړی به ارومرو د جسماني خواهشاتو او دنيوي عيش او راحت لپاره کارکوي څکه چې ځينې انسانان دفکرو عقيدې، مسلک او مذهب ، تربيې او تعليم په اثرکښې د ځينو معنوي او روحي ګټو لپاره خپل سراو ما ل قربانوي. او همدغه قرباني له ځان سره مينه او په ځان پيرزوينه ګڼي، په اسلام کښې ډير دغسې اشخاص شته چې په(ويؤ ثرون على انفسهم) باندې ساتل شويدي مګر ددې معنی داده چې دوئ دغه ظاهري ځان او مادي وجود ديوې عالي او لوړې مفکورې دپاره قربان کړي او دخپل روحاني وجود ګټه اوفايده يې په نظرکښې نيولې ده ، نوکه سړی په انساني اعمالو او افکاروکښې ښه دقت وکړي په هرکار کښې يو ډول فايده په نظرکښې وي او ديوه عاقل سړي هيڅ ارادي حرکت بې دځان دفايدې نه نه وي، کوم کارونه چې موږ يې دخير وغريزې په اثرکښې بولو اوخيريې ګڼو هغه ارومرو د انسان لپاره کومه معنوي ګټه لري او دانسان د ذهنيت په اعتبار يو ډول احتياج باله شي.

دانسان لپاره خو د خواهي او د ځان مينه چې حب ذات يا حب نفس ورته وايي عيب نه دی بلکې صفت دی مګر دا هله چې انسان خپل ځان معناً او مادتاً وپيژني او دځان مينه يې د لوړتيا او فضايلو خواته بوزي يعنې داسې ونکړي چې نفس اونفسې شهوات وپالي او عقل و روح چې د انسان اصلي اومعنوي ذات ورته ويلی شو له نظره وغورځوي او هيڅ مينه ورسره ونلري.

که يوسړی خودخواه وي او دغه خودخواهي په ده باندې باعث شي چې ځانته علم او فضليت، نيک شهرت او اخلاقي اعتبارله نورونه زيات پيداکړي اوخپل معنوي او حقيقي تفوق په نورو باندې وغواړي دا خود خواهي يا ځان سره دغه راز مينه يو لوی صفت دی مګر که خود خواهی خپله مجرا بدله کړي او په بد ه لار کښې صرف شي نو بيا ترينه لوي عيب په عيبونوکښې نشته.

دښاغلي خادم دوست ويلي چې انسان ولې دومره خود غرضه اوسي او ولې دې حيوان او انسان د حب نفس په غريزه کښې فرق نلري؟ پدې خبروکښې که دده مقصد داوي چې انسان دې خودغرضي بيخې پريږدي خو دا هډو ممکنه نه ده او داسې نشي کيدای چې انسان له اغراضو نه بيخې لاس واخلي مګر داکيدای شي چې خپل اغراض ښه کړي اود بدو اغراضو په ځای ښه اغراض ځانته پيداکاندي همدارنګه دحب نفس په غريزه کښې له حيوانه داسې فرق پيداکولی شي چې دی حب نفس دخير او فضايلو په لټون او حصول کښې وګڼي او حيوان دحب نفس په اثرکښې دخپل حيات دساتنې لپاره ديوه اوبل په پټي کښې ځان موږ کړي مګر داسې نه کيږي چې حب نفس بيخې پريږدي او خوشې په خوشې خپل ضررته ملاوتړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک که دانسان لپاره دخير په غريزه قايليږي او ددې غريزې په اثريې له نورو حيواناتو بيلوي ضروربايد ددې غريزې منشا او ريشه عقل و ادراک وبولي او يوعاقل هروخت په هرکار کښې دځان يو ه مادي يامعنوي، دنيوې يا اخروي ګټه په نظرکښې نيسي.(۱)

دخان ناظر

خان دډير ځمکو او جايدادونو خاوند و، ځکه يې مزدوران دهقانان او اجاره داران هم ډيرو او ډير نوکران يې درلودل چې چا به اسونه ساتل چا به ټوپک ګرزول او چابه د تازيانو او بازو باښو ساتنه په غاړه درلوده.

خان به په ولس کښې سترګې غړولې او داسې سړی به يې ناظرۍ اوبالا بينۍ لپاره پيدا کاوه چې کا ل په کال په اجاره دارانو باندې اجارې زياتې کړې او د دهقانانو په خوارۍ خوارې ځمکې ابادې کړي.

ناظر به دخان دخوشحالۍ لپاره له اجاره دارانو، دهقانانو اومزدورانو سره ډير بد سلوک کاوه او خلک به يې له لاسه ډير په عذاب وو.

دناظر اصلي منظور د خان خدمت و چې بايد ډيرخلک ديوه تن دګټې اوخوشحالي دپاره په کارواچوي او دغه استثماري وظيفه په ښه شان سرته ورسوي.

ډيرښه ناظر هم به هماغه و چې خواران نورهم خوراکړي اود خان خاني نوره سم چاغه کاندي. دکوروکلي خلک له خان نه خپه نه و اوله ناظرنه به يې ډيرسرتکاوه، هرچا ويل: خان پخپله ډيرښه سړی دی خو د ناظر دې بچې مړه شي.

يوه ناظر چې به څه مو ده ناظري وکړه او خلک به يې پوزې ته راوستل خان هغه لرې کاوه اوبل به يې پيداکاوه.

هغه به له پخواني ناظرنه دخان لپاره ډيرې تودې منډې وهلې ځکه چې نوکر نو اهو بدو ميګيرد ډيره پخه خبره ده.

هغه به پخواني ناظرته نه کتل چې خلک ورته په څومره کرکه ګوري اوڅوک يې اوس سلام هم ناخلي، نه پوهيږم دخان طالع بيدارې وې او که دخلکو بخت ويده و چې هرنوی ناظر به په خان پرستۍ کښې له بل نه وړاندې ټوپ واهه اود استثماري نقشو په جوړولو کښې به يې خپل ايمان زيات خواراوه مګر خان يو ناظر هم له دوه کالونه زيات نه ساته اوخپل خير يې په همدې کښې ليدلی و.

په رښتيا چې دريم ناظربه له دوهم نه هم تيره واړو له اودخان ګټه به يې اسمان ته ورسوله. دی به هم څه موده وروسته دنورو له سرنوشت سره مخامخ شو او دډير خلکو دښمني به يې په څو ورځو خپل اولادو ته پريښوده.

داسلسله همدغسې جارې وه او دناظرپه بدلون به څه قدر د خلکو تسکين کيده او زاړه خاطرات به په نووااميدونو بدليدل.

د اولس نخبه اشخاص به دناظر ی په طمع دخان په شاو خوا څرخيدل اوپه لطايف الحيل به يې د هغه توجه ځانته جلبوله په دې مسابقه کښې علاوه په چاکرانه اهليت اولياقت د خان اعتماد ډير زيات اهميت درلود اودغه دبخت باز د هر چاپه سر نه کښينا سته.

دناظرۍ عمرکه لنډو د ستاژ دوره يې ډيره اوږده اوپه ډير خدمت دغه عزت او حرمت ګټل کيده.

کجير خان چې هوښيار او ځيرکه سړی و وروسته له ډير انتظار څخه د ناظر په حيث منظور شو او دغلو د انو کلي ګانې وروسپار ل شوې.

دا ناظر له نورو نه په عقل اوفکر پوخ و ځکه يې دناظرۍ طرز بدل کړ اوخلکو ته يې ځان بې واکه اوبې اختياره وښود.

ده به چې هر څه هرچاسره کول هغه به يې په دې پوهاوه چې دی دخان فکر او اراده تمثيلوي او ديوه تواچي حيثيت لري.

دی پخپله هيڅ نه کوي او هيڅ نشي کولی، هرڅه چې کوي خان يې کوي، خلک بايد هر څه له خانه وګڼې او ناظر معذور او مجبور وبولي.

دغه وخت هرڅوک په دغه راز پوه شو چې خبره په کوم ځای کښې ده امر اونهې دچا کاردی.

وروسته تردې بيا چا و نه ويلې چې خان پخپله ډيرښه سړی دی خو د ناظردې بچې مړه شي.

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۵ کال ، ۱ګڼه ۲_ ۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک پدي وپوهيدل چې دناظر بچې هيڅ ګناه نلري بلکې پخپله ناظرهم اصلي ګنهګارنه بلل کيږي، هوښيار ناظرکه نورڅه ونکړه او دخلکو په حا ل کښې يې کوم ښه بدلون رانه وست دخلکو سترګې يې څه قدر خلاصې کړې او اصلي ناظر يې هر چا ته په ګوته کړ.

ديته وايي: غير مستقيم خدمت.(۱)

کميت پيژندنه

نورخلک دکيفيت په تشخيص کښې هم ډير ماهروي اوزه دکميت په تميزکښې هم غوليږم يا حيرانيږم، ددې لپاره چې تاسې خپل حيرت ته حيران غوندې کړم ځيني مثالونه به درته وړاندې کړم، زما مثالونه ډيرساده دي مګر زه تر هغو ساده يم او دډيرې سادګۍ په وجه راته عام فهمه شيان هم مشکل شي.

مثلاً يوسړى په شپه کښې شل رکاته نفل په نيم ساعت کښې کوي او يوبل يې په يوه ساعت کښې کوي او يو بل په يوه ساعت کښې دوه رکاته نفل کوي يعنې يوپه يوه رکات کښې سورت بقر لولي او هغه بل پکې دفيل سورت.

زه نه پوهيږم چې درکاتو نو په حساب شل رکاته ډيرعبادت وګڼم که دوخت په اعتباريو ساعت عبادت له نيم ساعت نه زيات وبولم.

يوسړى دکوم شرعي عذر په وجه دجوزاپه مياشت کښې چې دروژې له مياشتې سره مصادفه وي روژې خوري او بيا دقوس په مياشت کښې قضايي روژې نيسي دلته هم راته د کميت تميز ګرانيږي او په دې نه پوهيږم چې دجوزا اوږده ورځ ا ودقوس لنډه ورځ ديو ځل طلوع او غروب په اعتبار دکميت په تله برابرې دي او که دساعتونو او دقايقو په حساب سنجول کيږي.

په ژور ناليستۍ کښې هم دکميت مسئله پيچده ګي پيداکوي.

يو ليکوا ل يوې جريدې ته يوه اوږده مقاله ورکوي چې دوه مخه نيسي يو بل دوه ورې مقالې چې نيمه صفحه نيسي.

په دې موردکښې هم د کميت په لحاظ دا سوا ل پيداکيږي چې دکوم يوه برخه په جريده کښې زياته ده ايا د کميت معيار دمقالو الفاظ او کلمات دي که دمقالو عنوانونه.

په رسمي او اداري چاروکښې هم دکميت مسئله مشتبه کيږي.

په يوه وزارت کښې يو مامور خارج ته سفر کوي او څلور مياشتې تيروې يوبل مامور درې ځله خارج ته ځي او هرځل يوه هفته هلته تيروي

ديوه سفر خرڅ په زرو ډالرو کيږي او دبل له سوونو څخه تجاوزنه کوي دلته هم حيرانيږم چې دکميت معيار دسفرونو کرات او مرات دي که ورځې اومياشتې يا د ډالرو حساب. د شورى دتقنيني دورې حساب هم رانه ورکيږي.

دا دوره په قانون کښې څلور کاله ده په هرکا ل کښې اوه مياشتې دکار موده ده په هره مياشت کښې که له عمومي تعطيل سره تصادف ونکړي دولس ورځې دعمومي جلسو لپاره تخصيص شويدي چې په دغه حساب ديوې دورې عمومي مجلسونه له درې سوو څخه تجاوزنه کوي نوکه چيرې ولسي جرګه په يوه دوره کښې څلور سوه عمومي جلسې دايرې کړې او په يوه بله دوره کښې درې سوه جلسې هم پوره نکړي يا د مشرانو جرګه په يوه دوره کې خپل يو دوه مياشتنياجلاس اصلاً داير نکړي نو دا دوه دورې به دکميت په لحاظ مساوي ګڼو که څنګه؟ يعنې دکار د ورځو په حساب به يوه دوره له بلې نه کمه ګڼو او که معاش اخيستلو ته به وګورو او دواړه به مساوې وبولو؟

که يوسړى لکه ليموکوچنى اوبل لکه چکوتره غټ وي ايادوئ دواړه دکميت په لحاظ يو دي که څه هم ديوه کرتۍ دبل لپاره واسکټ هم نشي کيدى.

که نه دجسامت په لحاظ ديوه اوبن قرباني له اوه پسونوسره مساوي ګڼلى شو او دکميت معيار سر شماري نه ده.

که څه هم (عقل بسراست نه به سا ل).(۲)

---

(۱) افغان جريده ،۱۳۵۱ کال د وري ۲۱ نيټې ګڼه (۲)افغان جريده، ۱۳۵۰ کال دليندۍ ۲۲ نيټه ۱۲ ګڼه ، ۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداري سياست

يوه ملګري راته خپله کيسه داسې شروع کړه:

د انتظار په کوټه کښې زما غوندې ډېرخلک دملاقات په اميد ناست وو او دروازې ته به يې ترېښو لاندې کتل.

له نورونه خبرنه يم چې څه چورت کښې وو. خوما پخپل زړه کښې خبرې جوړولې او ځان سره به مې کرل او ريبل چې څه به وايم او څه به اورم؟

کله به مې زړه د زمري کړاو په دې فکر کښې به شوم چې راشه له اخلاقي شجاعت نه کارواخله، خپل قانوني حق په صراحت وغواړه، ځان دشخصيت او کرکتر خاوند وښيه او داهليت و لياقت په ښولو جلالتماب تر معنوي نفوذ او تاثير لاندې راوله (ګوندې په درانه نظر راته وګوري او مناسب کارراکړي).

بيا به مې ويل هسې نه چې دا راز خبرې په جنا بعالي بدې ولګيږي او دسرکار کچرې و توريږي يا کله شخ ورته ښکاره شم او په چپيانو کښې مې وشميرې نو ښه به داوي چې اداب او نزاکتونه په نظرکښې ونيسم او داخلاص او عقيدې په څرګندولو دهغه شخص اعتماد او حسن نظر ځانته جلب کړم.

ددې غلامانه فکر تراغيزې لاندې مې دتملق او چا پلوسۍ الفاظ او کمات لټول او د ماهرانه جملوپه جوړولو بوخت وم چې پيشخدمت راغی او زه يې د جلالتماب لوړ حضورته دعوت کړم.

په قد نما ائينه کښې مې ځانته و نه کتل چې نکټا يي او نوره وضع مې څنګه ده او په اول نظر کښې به څنګه ورشم؟ په دغسې جنجالي حا ل کښې په دروازه سرکوزی ورننوتم او په ټيټ سر مې د ارادت لاس وړاندې کړ. ښاغلی جلا لتماب دمهربانۍ له خوا لږ غوندې له ځايه جګ شوی شانته و او خبرې يې له ماسره کريمانه وې.

دکوټې لوکس فرنيچر اونفيس سامان دجلا لتماب له عطوفت سره زه ترعجيب تاثير لاندې راوستم او حيران وم چې دتشکرحق څنګه اداکړم؟

عادي اومعمولي الفاظو نشوکولی چې زما احساسات څنګه چې غواړم هغسې څرګند کړي ځکه مې دحا ل او وضع په مرسته خپل عجز او انکسار تمثيل کړ او په حرکاتو سکناتو مې و ښودله چې زه څومره ترتاثير لاندې راغلی يم.

هغه څه چې ښاغلي جلالتماب زما دحا ل او وضع په هنداره کښې وليدل نو رحيمانه عواطف يې راوپښ غوندې شول او په طولاني صحبت کښې يې ډېر څه راته وويل چې ځينې ټکي يې دادي:

دوطن مينې او احساس زه مجبور کړم چې دا درنه وظيفه په دغسې مشکلو حالاتو او شرايطو کښې ومنم، او د خدمت په مقابل کې سپکې سپورې واورم په جرايدو او مظاهراتو کې راباندې تورونه ولګول شي او بشري کرامت مې ترپښو لاندې شي.

دافسوس ځای دی چې دلته وچ اولامده يوشان سوزي اوخلک پدې نه پوهيږي چې زه په مجلس کښې څه وايم او څه راز پيشنها دونه وړاندې کوم څه وکړم زه بيخي يوازې يم او نور ټول لکه رمې يوې خواته رغړي زه تاغوندې منور اشخاص ښه ګڼم اوقلبي علاقه ورسره لرم، اهليت او لياقت ته په احترام ګورم مګرته پخپله هوښيار سړی يې او په نيمه پوهيږې.

زه تاته ډاډ درکوم چې ستاپه کارکښې به خپل نهايي کوښښ ونه سپموم، زه ستا په سر جنګ ته هم ولاړيم، ته شل ورځنې پس خبر واخله مګريو ځل.... صاحب او .. صاحب هم وګوره.

دده له حضوره چې مرخص شوم دنورو صاحبانو دليدو په فکر کښې شوم او لوړ جناب ته ورغلم، دا ځل زه د لويانو له حضور سره لږ غوندې بلد شوی وم او په دوهم نقش کښې مې مهارت نورهم زيات شوی و، لويان خدای په لويه ورځ پيداکړی او يو جنس غوندې خلک دي ځکه يې کړه وړه خبرې ا وطرز تفکر ډېرمشابه وي.

دغه اعلی جناب هم زه پخپلو خبرو له ځانه ډېر خوشحاله کړم او خپل نظريې زما په باب ډېر ښه وښود، خو دايې وفرمايل چې زه بس ستا دکارپه باب صاحب ته وايم ته هغه ته ورشه او ورسره په تماس کښې شه خدای به هرڅه اسانه کړي. ده کنايتاً زه په دې پوه کړم چې عقل فعا ل بل دی او (خورد کلانکار) هم بل څوک دی.

دغه وخت ماته هغه وخت راپه ياد شو چې يوه زيارت ته څو تنه ورغلو او منجور راته ووېل تاسو بايد اول هغه وړوکې زيارت ته ورشئ چې دلوی زيارت شاطرو ځکه چې لوی صاحب همدغسې ويلي و چې د حاجت خاوندان بايد اول هغه ته ورشي او خپل حاجت دهغه په وسيله له لوی زيارت څخه وغواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امر مې هم په ځای کړاو واړه کلا تکارته ورغلم.
په رښتیا چې هغه په سیاسي هنر او مهارت کښې په نورو مټ اړاوه او زه یې ډیره موده د خوف و رجا دیاس او امید ترمنځ په اعراف کښې وساتلم.
په دغه موده کښې یې زه دفوټبا ل دتوب په شان یوه بل ته غورځولم او زه هم له ډیرې خوشحالۍ په هوا ګرزیدم تر څو چې دوئ ستړي شول او زه هم له سرګردانۍ خلاص شوم مګر په دې پوه نشوم چې کارڅوک کوي او دعا چیرته قبلیږي.
زما طالع چا ترلي دي او د توبې ور کوم دی؟ داهم راته معلومه نشوه چې ښاغلي جلالتماب زماپه سرله چاسره جنګونه وکړل او په دغه جنګ کښې څه تلفا ت پیښ شول.
پاک خدای دې زما دغه ګناه راعفوه کړي چې زما په سبب دهغې سنګر مات شواو جلالتما بان یوله بله خوابدې شول.
دغه صاحبان چې زه یې په زیارت خوڅوځله مشرف شوم او هریوه راته خپل نظر ډیرښه ښوده د نوروڵپاره هر یو ټک وپتری وه.
هرچابه ویل فلانکی د هغه صاحب په پیرزوینه او توجه دولایت یا ریاست خاوند شو او هغه بل معینی او معاونی ته ورسیده.
دایوازې زه وم چې دټولو په توجه مدیر یامورهم نشوم.
دملګرې خبرې چې دغه حدته ورسیدې نو یوه هوښیارسړي ورته وویل:
زیارتونه اکثراً همدغسې وي چې یوه ته مراد ورکوي او بل ته نه.
زیارت ته باید سړی یوشی یوسي چې څه ترېنه راوړي.
چې تش ځې تش به راځې.
زیارتونه نذر غواړي.
څو ک چې دزیارت نغري نه تودوي نغری به یې همدغسې سوړ وي.
یوبل سړی چې له اداري سیاست سره اشنا و هغه خبره له بلې خوا راګزکړه او ویې ویل:
زه تاسوته څه وایم مګرتاسې به یې هیچا ته نه وایاست او زما خبرې به ټینګې په غوږکښې نیسئ، هغه موږ له قسمه تیرکړو او بیایې وویل:
د اداري سیاست تقاضا همدغه ده او له نا مطلوبو اشخاصو سره همدغسې کوي.
یعنې وزیر په معین لاس پاکوي او معین په وزیر.
دغسې ساده ځوانانو ته هر یوخپل ځان مهربان او خیر خواه معرفي کوي او بل ورته شیخ میر یعنې مناع الخیر ښیې.
همدغه سیاست دی چې مقام دخپل بام واورې په بل اچوي او ثم فثم خلک اعلی او عالي الا ل مقام ته بدبینه کوي.
داخبره هم دیوه سیاستمدار خبره ده ښایي چې دا هم د اداري سیاست په تقاضامنځ ته راغلې وي اوڅه چل پکې وي چې لیکونکي ا واخبار چلوونکي به هم پرې نه پوهیږي ځکه یې خپروي.(۱)

اشتباه

کله د اشتباه له مخې داسې هم شویدي چې دجنګ په محاذ کښې یوه جبهه په بلې باندې غالبه شوې وي مګر دغه دفتحې او غلبې خبرچې دغالبې جبهې مشرته ورکړشوی هغه بل راز پوه شویدی اوګمان یې کړی چې غلبه دجانب مقابل په برخه ده ځکه سم دلاسه تښتیدلی اوګټلی میدان یې بایللی دی.
دا راز تاریخي اشتباه ګانې به بل وخت ته پریږدو اوسیاسي اشتباهات به هم نه څیړو.

---

(۱) افغان جریده ، ۱۳۵۱ کال، دغویی ۱۸ نیټه ۳۵ ګڼه ، ۱_ ۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به هغه اشتباه ګانې په ګوته کړوچې لويانو ته جزيي او بې اهميته ښکاري او تاريخونه يې هم غالباً نه ثبتوي. وايې چې يوسړى له ځان سره لګياو اوويل يې:

په زړه کښې رحم او عاطفه نلري، له ډېرې استغنا چاته نه ګوري، دچاپه ژړا اوفرياد يې زړه نه سوزي.

دومره ظلم او ستم، دومره کبراو غرور، دومره تغافل اوبې پروايي له هيچا سره نه ښايي. زه په څومره اميدورغلم مګر زما عرض يې وانوريده او زما هيلې يې ترپښو لاندې کړې. خداى دې هغه ماغوندې کړي چې زما دزړه حا ل ورمعلوم شي.

عاشق دخپلې معشوقې له لاسه دغه راز شکايتونه کول مګر مخبر اشتباه وکړه او دغه خبرې يې په سرکار والا پورې مربوطې وګڼلې ځکه يې دهغه په باب ډېر بد رپوټ حکومت ته وراندې کړاو په دغسې اشتباه د عشق محجور دسياسي محبوس په حيث په زندان کښې ولويد او ډېر کړاوونه يې وګالل. تعجب مه کوئ! دغسې اشتباهاتو ډېرخلک دتوپ خولې ته ترلي او ډېر کورونه يې وران کړيدي.

وايې چې په تيرو زمانو کښې يو جنت مکان، مغفور او مرحوم امير دمني په ورځو کښې په کوم باغ کښې ناست وو، دباغ تر شا يو لاروى تيريده او دابيت يې په لوړ اواز له ځان سره وايه:

اى زاغ درين باغ تماشا چه ميکنى ګل رفت وسبزه رفت توتنها چه ميکنى

داغر چې دمبارک غوږ ته ورسيده دا اشتباه پيداشوه چې لاروى اميرصاحب په غوږ وهي او د شعرپه ژبه ورته ناوړه نسبت کوي ځکه يې هغه ددغه منحوس بيت په ويلو په بيت الا حزان کښې بندي کړ.

داهم وايې چې زړه زمانه کښې يوسړى خوب وليده چې سرې جامې يې اغوستې دي او په اس سپور دى دخپل خوب په معنى نه پوهيده ځکه يې خپلو ملګروته ووايه.

يوه ملګري يې دخوب تعبير په دې ډول وکړچې ته به پادشاه شې ځکه چې اس داقبا ل نښه ده اوسرې جامې سرخرويي ده.

داناوړه خوب اودغه تعبيرکوم مخبر اميرصاحب ته ورساوه هغه يوقضايي هئيت د دغه لوى جرم او ستر خيانت لپاره وټاکه چې په نتيجه کښې خوب ليدونکى ته داعدام جزا تعين شوه. که چيرې هغه وخت دخوب په تعبير اوتفسير کښې معبر اشتباه نه واى کړې او دغه غلط تعبير منځته نه واى راغلى خوب ليدونکى به ولې وژل کيده.

که معبرو يلى واى چې سرې جامې دشهادت علامه ده اوپه اس سپريدل د سرکار سپاهي کيدل دي نه به داخبره کوم ځاى ته رسيدلې وه اونه به ورته قضايي مجلس ټاکل شوى و.

څنګه چې معبر دخوب په تعبير کښې اشتباه وکړه قضايه هيئت هم پخپل قضاوت کښې له اشتباه سره مخامخ شو، مقصد دانه دى چې داعدام جزا درنه اوسنګينه ده. ددغسې لوى جرم په مقابل کښې ښايې چې دا جزا ډېره خفيفه وي.

دقاضيانو اشتباه داوه چې په خوب کښې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپريدل جرم نه دى حتى په ويښه هم دغه کار جرم نه ګڼل کيږي. اصلي جرم هغه غلط او ناوړه تعبير و چې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپريدل يې پادشاهي وګڼله اوسړى يې دتوپ خولې ته وتاړه. قاضيانو ددې پرځاى چې معبر ته سزا ورکړي دخوب خاوند يې په جزا محکوم کړ او دمجرم په تشخيص کښې يې اشتباه وکړه.

اشتباه که هرڅنګه وي اوپه هرځاى کښې وي د عفو ور ده.

خداى دې سړى بې له اشتباه ګناه څخه ساتي.

هغه څوک چې اشتباه نه کوي او ګناه کوي لويه خطا کوي.(۱)

خان اوبهاى

نه پوهيږم چې اصلي نوم يې څه و مګر خلکو عمراناصر باله.

زموږ په علاقه کښې ده غوندې بل بډاى نه و. هرچابه ويل چې د قارون سريې ګرولى دى.

ده به خپلې پيسې په ګروپو او سودونو بندولې اوبيابه يې دفصل په وخت کښې دګټې بې حسابه غلې راټولولې.

خلک ورته محتاج و مګر هرچا ورته په درانه نظرنه کتل.

---

(۱) افغان جريده، ۱۳۵۱ کال دتلې د ۱۰ نيټې ګڼه ۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت سود خواره خلکو بدګڼل او هر چا ته سپک ښکاریدل.
دامتل به زښت ډیراو ربدل کیده چې هندو پیسې ګټي او پښتون کیسې ګټي.
ددنیا ما ل ته به خلکو د هندو ږیره ویلې. عمرا ناصر که فقیر نه و نو حقیر خو هر ګوره و.
دی بډای و مګرخان نه و او بې پیسو یې نورڅه نه درلودل.
جاه و جلال، وقار او اعتبار د اولس مشرتوب داولس له خان ښاغلی کریم خان سره و عمرا هم دخان تر حمایت لاندې ژوند کاوه او دخان تابع و.
داځکه چې خان دسترخان درلود، حجرې او مهمانخانه یې لرلې نوکران او مزدوران یې په مخکې ګرزېدل چې تنخا اوډوډی به یې ورکوله.
خان به خیراتونه کول، بخششونه او انعامونه به یې ورکول او له خوار و غریب سره به یې مرسته هم کوله.
دعمراشونډې به هم دخان په کاسه غوړیدې او پخپل کورکښې به یې خوله نه خوږیده. نه یې په نس خوړله نه یې په تن لګوله.
آمد یې ډیر و او خرڅ یې هیڅ نه و، دبډای اوخان اصلي اواساسي فرق همدغه و چې:
هغه دنیا ټولوله اوده ښندله.
هغه خپل حساب زیاتاوه او مره یې پوره کوله.
ده خپل نوم ښه کاوه اوشان و شوکت یې ساته، لنډه دا چې هغه حریص او دی کریم و.
خاني دخلکو په نظرکښې معززه او محترمه وه.
بډایي لکه ډمه که هر څومره ښایسته وه هغومره بدنامه هم وه.
یو هندو هم بډای کیدای اوسیټ کیدی شو مګر خان کیدی نشو.
مشري او واکمني له خانۍ سره تړلې وه.
له بډای سره بې پیسو نورڅه نه وو که و نو هغه ویره وه.
داحا ل په مرور دزمان ورو ورو بدل شو.
خان دخانۍ خوی او عادت هیرکړ.
دی هم په پیسو مین شو او حرص پرې غلبه وکړه، او س خان هغه خان نه دی چې پرون و.
اوس دخان سترګې پیسوته ورې دي او همدغې قبلې ته یې سرپه سجده اینبی دی.
دی اوس زر نه خاورې کوي بلکې د زرو د پاره خپل ځان اونوم خاورې کوي.
درحمان بابا دابیت اوس ده ته بیهوده اوبې معنی ښکاري چې وایي:
داهنر نه دی چې خاورې څوک سره زرکا چې زر خاورې کړي رحمانه هنر دادی
دپرونی خان زوی نن تاجر اوقاچاقبر دی.
هغه سودونه چې عمرا خوړل اوس یې دی خوري اولوی سیټ ورنه جوړ شویدی.
دیاوس سره اوسپین لعل و جواهر ډیرلري، مګر هغه پخوانی جوهر، وقار او جلال نلري.
خاني چې حامله شوه بډایي ترېنه وزیږیده.
خواران اوغریبان که له ناکامه دبډایانو نوکري او مزدوري کوي له بډایانو سره ډیره سخته دښمني هم کوي.
داسې دښمني چې پخلا کیده یکې نشته.
خان که بډای او منفور شوخیر دی.
خدای دی حاکم او حکومت له دغه حاله ساتي.
حاکمانو ته نه ښايي چې بډایان شي اوخپله شخصي سرمایه زیاته کړي.
دولس مشران او زما مداران که دخلکو خدمتګاران کیدی نشي نواقلاً باید خانان شي نه هغه سیټان او بډایان چې کرکړې دلته وهي او هګۍ لرې مو له مخه په کوم بل ځای کښې اچوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۵۱ کا ل دتلی۲۴ نیټه، ۷ ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر او کار

په موږ کښې ډیرلږ خلک شته چې هم فکرکوي هم کار کوي اواکثر ه داسې دي چې کارکوي فکرنه کوي چې فکر کوي کارنه کوي، دهمدې له امله زموږ اکثره کارونه خراب دي او یوه سمه صحیح نتیجه نشو اخیستلا ی.

زموږ داعادت دی چې یوکارپه داسې پیمانه شروع کوو چې زموږ له توان او استعداد سره تناسب نلري، وسایل او اسباب یې نه وي موجود، لاره او طریقه یې نه وي معلومه، موانع و مشکلات مونه وي سنجولی او ډیر وروسته پوه شو چې زموږ پدې فکر کښې غلطې وه، دقرغې بند، د لته بندسرک دبغرانهر اودا راز نورکارونه ددې خبرې شواهددي.

موږ ډیرځله له خپل معارف څخه شکایت کوو او وایو چې د ۱۲ صنف په طلابو کښې داسې کسان شته چې املا یې غلطه ده او بې سواده پاتې دي مګرپه جواب کښې اورو چې موږ دومره ډیرصحیح اولایق معلمین نلرو چې ټولو مکتبونو ته ورسیږي اوتعلیمات صحیح شي.

دومره پیسې هم په بودجه کښې نشته چې ټولو شاګردانو ته کتابونه او تعلیمې وسایل مهیا شي، که موږ دا ومنو چې دغه عذرونه صحیح دي او صحیح معلمین نشته نو باید وزارت معارف له ابتدا څخه هماغومره مکتبونه تاسیس کړي وای چې لایق او صحیح معلمین او کتابونه ورته پیداکیدل او پالنه یې ممکنه وه مګر دامکتبونه باید په یوه ښاراو په یوه ولایت کښې نه وای بلکې په ټول افغانستان کښې وای. وروسته چې هر څومره وسایل اواسباب زیاتیدلای هغومره به یې مکتبونه هم زیاتول او دتناسب مراعات به یې کاوه که چیر ي دوئ او س هم شل مکتبه په صحیح صورت اداره کولایشي اوسل مکتبونه تاسیسوي زما خو ګمان دی چې ډیره لویه سهوه کوي ځکه چې له هغسې شلو مکتبونه سل تنه پوهان راوتلی شي مګر له دغسې سلو مکتبو نه شل تنه هم لایق کسان نه راوزي. زموږ دغسې کارونه داسې مثال لري لکه چې سړی یوه ژرنده او به لري او دوه ژرندې ورته ړدي نوپه نتیجه کښې یادواړه ودریږي یا خو داسې ګرزي چې دیوې ژرندې کارنشي ورکولی مګر ژرندې ګړي دوه، کوتې دوه ، پلونه او ناوې یوپه دوه تهیه کیږي او له ګټې یې تاوان ډیروي. فایده یې داده چې خلک وایي چې فلانکی خان دوه ژرندې او ژرنده ګړي لري.

زموږ تشکیلات همدا منشالري دیوه سړي کارته څلورتنه نیسو، دیوه مدیرت ورکارنه ریاست تشکیلوو.(۱)

وطن

یوماشوم په خپل کورکښې خارپوخې کوي او لکه دمرغۍ بچی په خپله ځاله کښې اوسي د هغه وطن ډیر وړوکې اوډیر محبوب دی.

دهغه دکور غولی چې هر څومره وي وطن یې هم هغومره دی چې نه پکې غرشته، نه سیند نه ښاراو نه ډیرخلک. وروسته چې هغه ماشوم لوییږي او غټیږي وطن یې هم په هغه اندازه وسعت پیداکوي او علاقه یې زیاتیږي.

دده علاقه اول له خپل کلي، بیا له ښاراو ورپسې له سمت او ولایت سره پیداکیږي او چې دغه ابتدایي مراحل طی کړي نو بیا دخپلې پوهې او اجتماعي تربیې په اندازه دوطن مفهوم او معنی سره اشناشي. یعنې څومره چې پوهه زیاته شي اوانسان عقلي رشد او بلوغ ته ورسیږي هغومره یې فکر انکشاف کوي او علاقه یې له وطن سره زیاتیږي. بالعکس څومره چې یوسړی له علم او له پوهې څخه لرې پاتې شي اولکه کشمیر اکا په ټول عمر کښې له لغمانه سره رودته نه وي تللی دهغه وطن یوازې لغمان دی اواسمان یې هم همغه دی چې په لغمان کښې لیده شي.

دغه شان سپین ږیری هم له ماشوم نه کم نه دی او په ډیرتنګ او محدود وطن کښې اوسیږي.

کشمیر اکا خو دیرش کاله پخوا مړشوی دی مګر ما څلور کاله پخواپه مشرقي کښې یو حاکم ولید چې پخپله هم د همدغه ولایت سړی و. ده ویل پخپل وطن کښې حکومت ښه نه دی اوسړی ښه اجراات نه شي کولی.

زه پدې خبره خپه نشوم چې حکمران صاحب ولې یوازې مشرقي خپل وطن ګڼي او د افغانستان نورولایات ورته پردی وطن معلومیږي

(۱) ولس جریده، ۱۳۲۰ کال، داسد ۸ نیټه ، ۷ ګڼه ، ۱ او ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاولې دغه سړی له دومره لرې پوهې سره دغومره لوېې رتبې ته رسیدلی دی؟ بلکې زه ډیر خوښ شوم چې حکمران صاحب یوازې خپل علاقه وطن نه ګڼي بلکه ټول ولایت ورته خپل وطن ښکاره کیږي او له کشمیر اکانه دده وطن لوی او پراخه دی. په دیرش کالوکښې دغومره عرفاني ترقي زموږ لپاره بس ده او په ډیرې خوشحالی ارزي.

ځینې کسان به وایي چې دیوه حکمران او یو ه دهقان مقایسه صحیح نه ده دهقان به اوس هم یوازې سره رود یا لغمان ته وطن وایي اوبس. مګر زه دا خبرنه کوم اوپدې ښه پوهیږم چې رتبې دپوهې او عقل په حساب نه دي ویشل شوي ډیرخلک شته چې رتبې نه لري یاپې رتبې ورې دي مګر پاک خدای ډیرعقل ا وزیاته پو هه ورکړې ده او یوبل چې درتبې له برکته په تیز رفتار موټرکښې ګرځي له عقله پیاده دی. نو کیدای شي چې نن یو د هقان دوطن په معنی پوه شوی وي او یوحاکم لانه وي پوه شوی او اوس هم په پردي وطن او اجنبي ملک کښې حاکمي وغواړي. موږ باید په ظواهرو ونه غولیږو او په رتبو یا جامو تیرنه او زو ډیر خلک شته چې د ماموریت نوې خولی یې په سر کړیدي مګرپه سرکښې یې څه نشته، دډیرو اشخاصو پکړی او خولی زړې دي مګر په سر کښې یې نوي او تازه فکرونه شته.

له موضوع نه لرغوندي هغه خوا ولاړم مګر ژر ملتفت شوم او بیرته خپل مطلب ته راګرزم. دوطن په معنی باندې پوهیدل علم او پوهه غواړي اوله وطن سره عشق اوعلاقه پیداکول اجتماعي رشد او بلوغ ته ضرورت لري.

وطن یوه کورته ویل کیږي په یوه کلي باندې دوطن نوم ایښودل مناسب نه دي. یوه ښاریا ولایت ته وطن ویل دخندا وړ معلومیږي په یوه وطن کښې ډیر کلي، ډیرښارونه ډیر ولایتونه موجود دي او راز راز هواپکې وي.

ځینې ځایونه ډیرتاوده، ځینې ډیرساړه ځینې معتدل وي وطن ووکې کور یاکلی نه دی بلکې ډیرلوی اوسترکور دی او لوی خلک یې لوی ګڼي. دماشومانو او ناپوهانو په نظرکښې البته ووکې راځي او یوازې همدوئ پکې ځائیږي.

یوکابلی، ننګرهاری، جنوبي وا ل، کندهاری، فراه وا ل، هراتی، میمنه وا ل، مزاری، بدخشی، بغلانی په یوه کور په یوه کلي په یوه ښار اویوه ولایت کښې نه دي مګر په یوه وطن کښې دي او دیوه وطن دي.

ددغه وطن نوم افغانستان دی چې په ټولو یوشان حق او ټول پکې یوشان حق لري، دوطن په سیوري کښې ټول ځائیږي او دوطن په اوبو دټولو تنده ماتیږي وطن دټولو دی، په ټولو حق لري او ټول پکې حق لري.(۱)

ملت

زه غواړم د ملت په معنی باندې هغه څوک پوه کړم چې په کتابي خبروباندې نه پوهیږي او پوهول یې ګران کاردی. دیوه وطن ټولو خلکو ته چې دیوه پادشاه رعیت وي ملت ویل کیږي. یعنې څومره خیلونه او قامونه چې افغانستان کښې دي داټول یو ملت دی او په یوه نامه یادیږي چې هغه نوم افغان یعنی پښتون دی.

تردې نامه لاندې لکه چې خوګیاني، شینواري، مهمند، سلیمانخیل، ترهکي، اندړ، ځاځي، احمد زي، بارکزي، غلجي، او دراني ټول راځي دغه شان ازبک، ترکمن، هزاره، نورستاني، تاجک او نور په دغه نامه کښې شریك دي او ټولو ته افغان ویل کیږي د افغانستان ټول خلك په هره ژبه چې خبرې کوي اوهر رنګه کالي چې اغوندي ځادرونه لري اوکه چینې، څپلې په پښو کوي که پنې یا موزې، کندهاری وي که کابلی ننګرهاری وي که هراتی دمزار وي که دمیمنې، دجنوبي وي که دشمالي داټول یو دي اویو ملت ورته ویل کیږي چې نوم یې افغان دی.

دانور نومونه چې دافغانستان بیلا بیل قومونه او خیلو نه یې لري لکه بارکزي، اڅکزي، منګل، ځدران، دیګان ، ایماق او نور داسې مثا ل لري لکه دیوه سړي لاس، پښه، خوله، پوزه، سترګه، غوږ، زړه او نورغړي چې ډیر نومونه لري مګر دسړي نو م یودی چې احمد یا محمود ورته وایي. نو څنګه چې یو وجود په دغو ډیرو نومونو باندې نه دوه کیږي او یوسړی سره له دې چې دوه لاسونه دوه پښې دوه سترګې، دوه غوږونه لري یو تن بلل کیږي یو ملت هم که هرڅومره قامونه پکې وي لکه یو وجود او یو تن باله شي اواصلي نوم یې یودی.

هماغه شان چې یو وطن څوقسمه هوا لري او یوځای یې بل ځای غوندې نه وي یوملت هم څوقسمه خلک لري چې څوک یو راز

---

(۱) ولس جریده، ۱۳۳۰ کال دسنبلې ۲۷ نیټه، ۱۲ ګڼه، ۱_۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوخوک بل راز معلومیږي. هغه خوک چې دملت په معنی پوهیږي هغه ته دامعلومه ده چې له دغو خیلو نو او قامونو نه پورته یو بل نوم شته چې ټول قامونه پکې شریک دي او ډیره لویه لمن لري.
څنګه چې له سیندو څخه ویالې او له ویالونه لښتي بیلیږي، څنګه چې په یوه ونه کښې شاخونه او په یوه شاخ کښې څانګې وي دغسي په یوه ملت کښې قامونه په یوه قام کښې کندي اوتپې شته چې دسیندونو ویالو او لښتیو مثا ل لري نوکندې پاتپې به ښلې وي مګر قام به یو وي قامونه به بیل وي خوملت به ښل نه وي.
وګورئ دپښتنو څومره ډیر قامونه دغلجي یادراني په نامه یادیږي مګرغلجي او دراني دواړه بیا د پښتون او افغان په نامه بلل کیږي. دافغانستان ټول او سیدونکي باید په دې خبره باندې پوره وپوهیږي چې دیو ملت خلک ټول یوشان ورونه دي او پښتون اوفارسي وان، سني او شعبه، غلجي او دراني، هراتی، ننګرهاری، کندهاری، مزاری په دغو بیلو بیلو نومونو یو له بله نه بیلیږي.
موږ په خپل وطن کښې ډیرې کورنۍ وینو چې څه یوه ژبه کوي او څه بله، یو ورو ر چې په کابل کښې اوسیدلی دی هغه فارسي وایې او بل ورور چې په ننګر هار کې اوسی هغه پښتو وایې مګر دواړه ورونه دي او هر یو هغه بل خپل ورور ګڼي په یوه کور کښې داسې ورونه او خویندې هم شته چې پلاریې پښتو او موریې فارسي وایي یایې موریه پښتو اوپلار په فارسي خبري کوي.
داسې کورونه هم شته چې یو مسلمان خاوند او یوه نا مسلمانه میرمین پکې ژوند کوي او دواړه د یوه اولاد مور و پلار بلل کیږي.
نو هرکله چې یومسلمان او یو نا مسلمانه چې په ژبه، په دین په وطن اونسل کښې بیل دي په یوه کاله کښې خوږ ژوند کولای شي نوپه یوه لوی وطن کښې به ولې سني اوشعیه، پښتون او بل دیوه ملت په شان نشي اوسیدلی.(۱)

حقیقي غل

په رڼا ورځ یې دډیرو خلکو په مخکې ډیرڅه له موږ نه پټ کړه، ستا خوښه چې غل ورته وایې که نه!
زه خو یې غل بولم.
هو! غل دی مګر دپولیسانو په نظر کښې نه.
ددې غله لاس قاضي او مفتي نه پریکوي.
هیڅوک داغل نه نیسي او نه یې بندي کوي.
ددې غله په ړیره خلی نشته.
ده ډیر څه له موږ نه پټ کړي دي او ډیر زیان یې را اړولی دی ده له موږ نه سره و سپین نه دي پټ کړي.
دی ډیرلوی غل دی.
دده غلا ډیره لویه اوستره غلا ده.
دی ما ل نه پټوي.
دده غلا ته په عادي نظرمه ګورئ!
دی زموږ پیسي نه پټوي.
ده ته دما ل او د پیسو غل نه شو ویلای.
دی نور څه پټوي او ډیر مهم څه پټوي.
دی له موږ نه خپل ځان او خپل بدبد کارونه پټوي.
دی خپل حقیقت او ماهیت پټوي.
ځان پټول او حقیقت پټول ډیره لویه او ستره غلا ده داغلا دیوه ملت او مملکت کور ورانوي او ملکونه برباد وي.
داغل سترګې پټوي. په سترګو ننوزي.
له سترګو اوسترګو رو سره ډښمني لري.
هو! داغل له سترګونه رانجه نه پټوي، سترګې پټوي دیله موږ نه ډیر حقایق پټوي او د حقیقت غل دی، ده ته باید حقیقي غل ووایو.(۲)

---

(۱) ولس جریده، ۱۳۳۰ کال دمیزان ۱۳۰۲_۱۴ ګڼه، ۱_۲ مخونه. (۲) پښتو نثرونه، ۱۳۳۵ کال، ۷۹_ ۸۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندیوانه

ماستابندیان ولیدل، ستا زندان هماغه شان له خاینانو او مجرمانونه ډک دی.
ستاپه زندان کښې ډیررشوت خواره او د خیانت خاوندان واچول شوه مګر رشوتونه او خیانتونه ورک نه شول.
په هیواد کښې ورځ په ورځ ددوي ډله زیاتیږي.
په دوایروکښې درشوت بازار هماغسې تود دی اواجراات خراب دي.
اصول او قوانین که هر څومره سختې سزاګانې تعین کړي جرایم نه ورکیږي.
اوس څه بله چاره اوبل فکرپه کار دی.
دمملکت درد په دغو سزاګانو دوا نه شو.
وهل، ټکول بندیانول او وژ ل بې تاثیره شول، خلک په دغو عذابونو او تکیفونو عادي شول او دزندان ویره له سترګونه لاړه.
اوس بل علاج وکړه او بله چاره وسنجوه!
زندان اوبند یتوب نور اصلاح نه کړو.
حبس او توقیف نور له بدوکارونه، له خیانتونو، له رشوتو نو او غفلتونو راونه ګرزولو، راشه ! چې زه او ته په دې باب کښې غور وکړو او اصلاحاتو د پاره یو موثر علاج پیداکړو.
ما په دې فکر کښې ډیرې شپې سباکړي او دحل لاره مې موندلې ده که زما منې راشه! هغه بې ګناه بندي چې په هغه توره کوټه کښې پروت دی خوشې کړه او له زندانه یې راوباسه!
که هغه ازادشي دغه ټول مجرمین او خاینین به که خدای کول بې بندي توبه په سمه لاره روان کړي او کارونه به ښه شي، ته هغه پیژنې چې څوک دی اوڅه نومیږي؟
هغه داصلاحاتو نیکه، ددیموکراسۍ پلار ښاغلی (انتقاد) دی چې هیڅوک بدو کارونو ته نه پریږدي او په توره شپه کښې دکارنقص او عیب موندلی شي.
دهغه دید او نظر ډیر تیزدی او خیانت ترې نه ډیر په ویره کښې دی دهغه آزدي دعلم ، د ترقۍ اودفکر دپالنې لپاره ډیر ضرور دی.
راشه! دغه بې ګناه بندي دخدای لپاره او د مملکت دخیر او بهبود لپاره ازاد کړه.
که ته هغه نه پریږدې زه حاضر یم چې دهغه په عوض زندان قبول کړم او زنداني شم.
زه پوهیږم چې ترڅو لیکونکي او شاعران هغه چې نقادان دي او متملقین نه دي زندان قبول نه کړي او د مجرمینو په ځای دوئ په جیلخانو کښې ونه لویږي یو مملکت ښه ورځ نه شي لیدلی. داد لیکوالو وظیفه ده چې زندان ته ننوزي او دغه بندي راوباسې. که په یوه مملکت کښې حق او حقیقت مختنق وي او څوک څه نه شي ویلی، که انتقاد او رښتیا ویل لکه یو مجرم او خاین په زندان کښې وي هلته عدالت او دیموکراسي هیڅ نه شي راتلی او سعادت لکه وحشي مرغه له هغه ملکه تښتي.
هغه خاموشه فضا او تاریک محیط چې دحق ویلو ګنګوسې پکې څوک نه اوري او د حقیقت رڼا دوورکی هومره لیدله کیږي دجنایتونو او دخیانتونو لپاره ډیر مساعد معلومیږي او فاسد عناصر ډیرښه پالي.
که زندانونه هرڅومره لوی او پراخ شي مملکت به زندان شي مګر ودان به نه شي ځکه چې ودانی بې له حق ویلو او انتقاد کو لو هیڅ امکان نه لري، ترڅو چې فکر ازاد نه شي او انتقاد ازادي پیدانکړي ددې خلکو ښه کیدل او په سمه لاره روانیدل محا ل معلومیږي.
انتقاد دبشریت ډیرلوی مصلح اوصحیح رهنما دی.
کوم عقل، کوم منطق، کوم قانون، کو م دین او مذهب، دی په مجرمینوکې قبول کړی او په زندان کښې یې اچولی دی؟ که انتقاد کول او حق ویل په دنیاکښې نه وي دا دنیا ډیر ژر ورانیږي حق او باطل ګډیږي.
دښو او بدو تمیزله منځه ځي، په ملک او وطن باندې داسې تیاره راځي چې خاین او صادق نه پیژندل کیږي، ظلم دعدالت ځای نیسي او له انسانانو ځناور جوړیږي.
بندیوانه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې مځکه وه او انسان پکې نه و.
هغه وخت چې حيواني ژوند لکه چينجي په تورو خټو او اوبو کښې ډوب و، ونو او بوټو د ژوند ورمې ته انتظار درلود.
هغه وخت چې پاک خدای دانسان دپيدايښت اراده وکړه او داسمان پرښتې بې خبرې کړې هغوئ دلوی خدای په حضور کښې په ډير جرئت ووې:
ته هغه څوک پيداکوې چې په ځمکه کښې فساد کوي او وينې تويوي دانتقاد تاريخچه له همدغه وخت نه شروع کيږي.
پرښتې سره له خپل لږ علمه دخپل مالک او خالق په کړو کښې خبرې کوي.
هغه وخت چې انسانان پيداشول اوله انسانانو نه فرعونان جوړشول حضرت موسى له يوې امسا سره دفرعون په مقابل کښې ودريد او دده په کارونو او لويو دعوو يې انتقاد کاوه، فرعون دخدايي دعوه وکړای شوه مګر دانتقاد مخه يې ونه شوای نيولی او حق ويل ازادو.(۱)

ملي ناموس

نن د هر ملت په نظر کښې خپل ملي استقلال ديوه ډيرلوی ناموس حيثيت لري او له دينه لوی افتخار بل نه شته.
ددغه مقصد لپاره خلک سرونه ورکوي، مالونه، او اولادونه قربانوي اوبې استقلاله ژوند ډيرلوی ذلت ګڼي.
که چيرې ملي احساس او ملي شعورپه ډيرقوت موجودنه وای داستقلال قيمت به ډيرلږ او د دنيا لويې امپراتورۍ به نه ړنګيدې، استعماربه دغسې بده قيافه نه درلوده، او يو ملت به دبل ملت تر سيوري لاندې خوشحا ل و.
دغه ملي جشنونه چې هر مستقل ملت يې دخپل استقلال په ياد کوي او په ډيرقدر ورته ګوري، دمليت تجليل، او احترام پکې پروت دی او همدغه معنی لري چې يوملت دبل ملت حاکميت په ځان نه شي منلی.
موږ بايد پدې خبره ډيرفکر وکړو چې ملي استقلال دملي احساس او شعور محصول دی. هر څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زموږ استقلال هم قوي وي.
د استقلال ساتنه دملت قوي جذبې ته ډير شديد ضرورت لري که دغه احساس په يوه ملت کښې کمزوری شي هغه داستقلا ل په قدر او قيمت نشي پوهيدلی او د همدغسې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.
موږ بايد خپل امتيازات، ملي شعور او ملی احساس ډير ټينګ وساتو او دخپل استقلال تقويه ورپورې مربوط وګڼو.(۲)

پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی

:د ليکوالو اول کاردادی چې لغات اوکلمات په ځای استعما ل کړي او دمعنی ډير لحاظ وساتي
څوک چې دغه کارنه شي کولی هغه ته اديب ويل بې ادبي ده. يوه ورځ د اديبانو په يوه ټولنه کښې چا پوښتنه وکړه چې خوټيدلې اوبه، ايشيدلې او به ، سړې او به ، تودې او به او ترمې اوبه کومې کومې دي؟ يوه اديب په دې باب کښې دومره خبرې وکړې چې يوه مقاله ترې جوړيږي. دغه شان لغوي تدقيق د ژبې دپوهانو او ليکوالو کاردی، نو رخلک له دغومره دقت او تدقيق نه بې برخې دي. له عوامونه اورو چې بې اسرافي ښه نه ده مګر غرض يې داوي چې اسراف ښه نه دی.
دوی دکاتب او سرکاتب په فرق لاښه نه دي پوه شوي او د هرچا چې توره پيخه په سروه ميرزاصاحب ورته وايي، د اميانو په نظرکښې دځوان او زلمی د زاړه او بوډا د اخند او ملا فرق نشته، دوئ ډير ځله چنچنې ته مرغۍ وايي او مويز ميوه بولي. ډير خلک شته چې ډوډۍ ته غله وايي او جوار يا غنم دانې بولي. دعام اوخاص دکلمې اوجزيي فرق کول د پوهانو او هوښيارانو کاردی. که بل څوک وي خو خير، مګر که ليکونکي او پوهان دکابل او خورد کابل فرق ونکړي او پښتون لکه ځاځی يا

(۱) پښتو نثرونه ، ۱۳۳۵ کال، ۹۹_ ۱۰۲ مخونه. (۲) اصلاح ورځپاڼه، کابل، ۱۳۴۰ کا ل دسنبلې (۵) نيټه، ۱۰ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد زی د قام نوم وګڼي له دینه لویه غلطي نشته. د ادب او پوهې په جهان کې دغه راز سهوه او دغه شان اشتباه لویه ګناه ده چې څوك يې نشي عفو کولی. ما ته داسې بریښي چې ځینې لیکوا ل او پوهان پښتون هم لکه ازبك، ترکمن، هزاره له څو قومونو نه یو قام حسابوي. قام د ملت په معنی نه، بلکې په هغه خاصه معنی چې د تنګ نظرو په نظر کې جلوه کوي، هغه چې د ملتو ټولنې ته مجلس اقوام وایي او قام د ملت په معنی استعمالوي نور خلك دي، موږ نه یو. دلته قام د مفهوم او معنی په لحاظ ډېر وړوکی دی چې په متې له قبیلې نه لږ غوندې لوی معلومیږي.

ځینې خلك خیل ته هم قام وایي یعنې جبار خیل او معروف خیل بیل بیل قومونه ګڼي، سره له دې چې دواړه خیلونه د یوه قام یعنې احمدزي څانګې دي او د دوه ورونو مثا ل لري. که موږ د خپلو خلکو معتدل ذهنیت او متوسط نظر په نظر کې ونیسو نو قام باید له دغسې خیلونونه پورته وګڼو او ټول احمدزي له جبارخیلو او معروف خیلو سره یو قام وبولو، دغسې قامونه چې مختلف خیلونه پکې ځایيږي پښتنو کې ډېر زیات دي چې زه ټول نشم شمیرلی مګر دا کولی شم چې هغه ډېر مشهور او لوی قامونه تاسو ته معرفي کړم لکه: مومند، ساپي، اپریدي، اورکزي، یوسفزي، خټك، وزیر، مسعود، شینواري، خوګیاڼي، بارکزي، پوپلزي، الکوزي، نورزي، علي زي، کاکړ، اڅکزي، ماموند، سالارزي، وردګ، سلیمان خیل، وتمانخیل، ځاځي، منګل، ځدران، بنګښ، دوړ، اندړ، خروټي، ناصر، تره کي، توري، توخي، احمدزي، هوتك ځینې نور واړه قامونه چې زما په تخمین په افغانستان او پښتونستان کې له سلو نه زیات نومونه لري هغه اوس پریږدم او یوازې د دغو ذکر شوو قامونو په باب وایم چې دغه هر قام د تعداد او نفوسو په لحاظ په زرګونو او لکونو کورونه لري او په ډېرو څانګو او ښاخونو ویشل کیږي او ډېرې ټپې ډېرې پښې ترینه بیلې شوې دي. اپریدي چې ما دلته یو قام وګاڼه هغوئ ځانونه ډېر قامونه ګڼي چې (زخه خیل، قمبر خیل، کوکي، اکاخیل، ملك دین خیل) يې بولي. شینوارو په څو وړو قامونو ویشل شوي دي. لکه منديزي، سه پای، سنسکو خیل، علي شیر خیل، احمد خیل، لیاس خیل، رحیمداد خیل، حیدر خیل او داسې نور.

همدغه شان مومند او نور قامونه درواخله چې هر یو ډېرې څانګې او ډېر ښاخونه لري او هر هر ځای پراته دي، دغه ټول لوی او واړه قامونه چې په افغانستان او پښتونستان کې له هرات، میمنې او بدخشان نه نیولی تر کشمیر، سند او بلوچستان پورې په غرونو، ډاګونو، ښارونو، درو او ناوونو کې میشت دي او پنځلس شپاړس ملیونه نفوس ترې جوړیږي او دا نوم دومره لوی او درونده نوم دی چې پرتو يې له آمونه تر اباسینده پر ډېره لویه او پراخه ځمکه پروت دی. سره له دغه عظمت او لویوالي که څوك پښتون د یو ملت نوم نه ګڼي او قوم يې بولي نوغره ته به غونډۍ وایي او وطن ته به کلی، سره له دې خبرې چې پښتون قام دابا سیند او آمو له سیمې څخه دباندې هم ټپې ، ټپې پروت دی.

پښتانه باید په دې پوه شي چې پښتون له قام اوقبیلې نه ډېرلوی اوډېر ستردی دانوم دومره وړوکی او کوچنی نه دی.

لکه چې ځینو ګومان کړی دی اوپه ډېر محدود نظر يې ورته کتلي دي. دپښتنو په نظرکښې غلجي او دوراني هم هغه نومونه دي چې هریوه ډېرلوی قامونه په غیږ کښې نیولي دي اولمن يې دقام له لمنې نه ډېره پراخه ده. نوپښتون خوپه هیڅ شان دومره نشي وړوکې کیدای چې زموږ دملک په اصطلاح څوک ورته قام ووایي او دځینو وړو قامونو په قطار کښې يې راولي هغه څوک چې قام او ملت په یو ه معنی اخلي هغه پښتون یو قام ګڼلی شي مګر په هغه بل حساب دا خبره هیڅکله دمنلو نه ده چې ډېرلوی سړی دکوچني په ورښي او زړوکي کښې تاو کړای شي، او دماشوم په ځانګو کښې يې ځملوي. پښتون هغه څوک دی چې په یوه مملکت کښې هم نه دی ځای شوی او دوه مملکتونه افغانستان اوپښتو نستان پرې ډک دی نوکه دغومره مختلف او متعدد قامونه ملت ونه ګڼو او پښتون دملت نو م ونه بولو ډېرې لویې هستۍ ته په کم نظر ګورو او لویه ګناه کوو.

افغان او پښتون هغه دوه لفظونه دي چې دمعنی سراو بر، دا خوا، هغه خوایې لکه دیوې تلې دوه پلې یو برابر دي او هیڅ زیات وکم پکې نشته.

هماغه شان چې افغان دقام نوم نه دی دملت نوم دی د پښتون اطلاق هم پریوه ملت باندې کیږي او دا دوه لغتونه یو دبل ترجمه ده.

پښتانه باید له خیل، او زې له قام او قبیلې نه پورته یوه لویه هستي یعنی پښتون وپیژني او لکه دمرغۍ بچي په هګۍ یا ځاله کښې ایسارپاته نشي. ځان ته په کم نظر ونه ګوري او ځان وړوکې ونه ګڼې.موږ دامنو چې بارکزي یا احمدزي همدارنګه سلیمان خېل یاتره کي لکه هزاره، ازبک ترکمن، ایماق، نورستاني او نور ددې وطن لوی لوی قامونه دي او هریو دافغان ملت په تشکیل کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره برخه لري مګر پښتون ددغه ملت له دغسې اجزاؤ او اعضاؤ څخه نه دی بلکې ددغه ملت یو بل نوم دی چې له افغان سره مرادف ګڼل کیږي.

څنګه حاکم ؟ رښتیا وایم

زه دلته نه وم بل چیرته وم، هلته خلك بل راز و، کارونه بل راز و، کورونه بل راز و، هلته ما هغه څه ولیدل چې تاسې به نه وي لیدلی هغه څه مې واوریدل چې تاسې به نه وي اوریدلی. هلته چا پسونه حلالول مګر د انسانانو ونډی به یې کله کله کوله. زما ښووه ورځ وه چې یو ښکلي زلمي په رڼا ورځ د ښو تنو په مخ کې چا وواژه مګر دا دظلم واقعه دومره عادي او معمولي تیره شوه چې لوی حاکم خو پرې خبر هم نه شو، وړوکې حاکم خبر شو خو ورته را نغی، د تحقیق د پاره یې دوه تنه راولیږل، په ولس کې هم څو تنه پیدا شول چې قاتل یې وښوده او حقه شاهدي یې پټه نه کړه. مګر د کلي خان او ملك د قاتل له پلاره (پنځلس) زره روپۍ واخیستې او په حاکم په قاضي په چا او چا یې وویشلې، څه دوئ وخوړې او څه نورو، دوه زره پکې د مړي پلار واخیستې او په محکمه کې یې مجاناً ابرا وکړه ځکه چې نور تول په بله خوا وو او د ده له لاسه یوازې څه نه کیدل. مقتول له خپل پلاره د نورو زیات سکنی و ځکه هغوئ خونبها زیاته واخیستله، په قاتل باندې یو کا ل قید وخوت مګر پلار یې په یوه او بل پسې ګرزیده چې دا بې ګناه بندي خلاص کړي. دا واقعه خو مو واریده اوس بله واورئ. زموږ په کلي کې داسې خبرې ډیرې دي هغه بله ورځ له ملا صاحب سره ناست وم یو سړی راغیچې د خدای په لحاظ په حاکم یو خط راکړه چې نور مو ونه رېروي. زما زوی سیند وړی او پخپل اجل مړ دی مګر حاکم وایي چې چا وژلی او تاسې قاتل پټوئ ځکه مو په وهلو قایله وم ، دغه دی اوس یې زه او زما کډه غوښتي یو. دا خبره ما ته عجیبه غوندې ښکاره شوه او د حاکم صاحب په عقل و تمیز خندا راغله. وروسته چا وویل چې په رښتیا دغه هلك چا وژلی او په سیند کې یې غورزولی دی. مګر پلار یې پوهیږي چې څه مې له لاسه نه کیږي نو ولې ځان ته دښمني زیاته وم. دا راز خبرې ډیرې دي زه ټولې نه کوم او له مړو نه تیریږم ژوندو ته راځم. یوه ورځ یو زلمی راسره ملګری شو ما له ده نه پوښتنه وکړه چې څه کار کوې ده د خپلې پریشانۍ کیسه داسې شروع کړه: موږ دیرش څلویښت جریبه پټی درلوده نور ټول را نه ظالمانو واخیست اوس دوه جریبه پاتې دي په دی کې هم موږ څوك په قراره نه پریږدي پلانکی صاحب وایي ستاسو په تره مې شپږ زره روپۍ دي او دري نیم زره یې سود کیږي ځکه مې ورور دا درې میاشتې وشوې چې بندي دی ما وویل کوم شرعي سند په منځ کې شته ویل یې نه، خو وایي چې عرفي سند لرمه، زموږ تره که څه هم مړ دی او حقیقت را ته نه دی معلوم مګر که هماغه شپږ زره واخلي او له سود نه تیر شي ور به یې کړم. ما تعجب کاوه چې څنګه په حقوقي دعوه کې یو سړیبې له شرعي سنده درې میاشتې بندي کیږي هغه زما تعجب رفع نکړ بلکه نور یې هم زیات کړ او وې ویل. کله چې کوم مشر سړی راځي او محبس ګوري حاکم زما ورور له پهره دار سره چیرته لیرې لیږي او بیا یې بیګاته بیرته په زندان کې اچوي، زموږ په بندیخانوکې که دغسې د غلا بندیان شته چې بې له رسمیته په حبس کې پراته دي ځینې داسې رسمي بندیان هم شته چې د ورځې په زندان کې وي او د شپې کور ته ځي دا افراط او تفریط چې یو ځای کړو د حاکم صاحب اعتدال پسندي ثابتوي زه تاسو ته دغسې حاکم ښودلی شم مګر نوم یې نه اخلم او حقیقت ته د کیسې رنګ ورکوم.

هم دغومره ده زموږ مطبوعاتي آزادي او له دینه پورته خپله دیموکراسي اجازه نه کوي.(۱)

«پای»

(۱) اولس جریده ، ۱۳۳۰ کال د سرطان ۱۸ نیټه، ۴ ګڼه، ۱-۲ مخونه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library